

KAMERATER I KAMPEN

Sørafrikanske kommunisters rolle i utviklingen av en ikke-rasistisk linje i ANC, 1940-1969

Henrik Tømmeraas Aasvestad
HOVEDOPPGAVE I HISTORIE
Institutt for arkeologi, konservering og historie
Universitetet i Oslo
Våren 2007

Forkortelser	iii
KAPITTEL 1 INNLEDNING	1
Avgrensning og organisering av teksten	4
Litteratur og kilder	5
KAPITTEL 2. BAKGRUNN. ANC OG CP FREM TIL 1940	12
ANC. Opprinnelse og de første årene	12
1920-årene	13
1930-årene	14
Kommunistpartiet	14
KAPITTEL 3 ANC OG CP I 1940-ÅRENE	19
Kommunistpartiet	19
Endringer i ANC under Xuma	22
ANCYL	25
SAIC	29
Doktor-pakten	30
Radikaliseringen av ANC	31
KAPITTEL 4 1950 ET VENDEPUNKT	36
Møtet i Newclare, Johannesburg, februar 1950	38
The Defend Free Speech Convention 26. mars	39
1. mai	41
The Suppression of Communism Act, CP blir forbudt.	43
26. Juni ”Freedom Day”	44
KAPITTEL 5 MASSEKAMP OG STORE KAMPANJER. MOTSTANDSBEVEGELSENS STORHETSPERIODE I SØR-AFRIKA	47
The Defiance Campaign	48
“The Congress of the People” og “the Freedom Charter”	56
Kongressalliansen	59
De hvites tilbakekomst i kampen og gjenopprettelsen av CP	61

The Treason Trial	68
Afrikanistenes utbrudd.	70
KAPITTEL 6 ILLEGALITET OG EKSIL	75
Umkhonto We Sizwe, den væpnede kampen	77
Rivonia-rettssaken	80
Eksil	83
Morogorokonferansen	88
KAPITTEL 7 AVSLUTNING	91
Litteraturliste	97
Kilder	98

Forkortelser

AAC	All African Convention
ANC	African National Congress
ANCYL	African National Congress Youth League
APO	African Peoples Organisation
CA	Congress Alliance
COD	Congress of Democrats
CP	Communist Party
CPO	Coloureds Peoples Organisation
ICU	Industrial and Commercial Workers Union
MK	Umkhonto We Sizwe
NEC	National Executive Committee
NP	National Party
PAC	Pan African Congress
SACP	South African Communist Party
SACPO	South African Coloured Peoples Organisation
SACPC	South African Coloured Peoples Congress
SAIC	South African Indian Congress

Kapittel 1 Innledning

I 1994 ble Nelson Mandela, som leder av den suverene valgvingen African National Congress (ANC), valgt som president ved de første frie valgene i Sør-Afrika noensinne. I ettertid har Mandela og ANC oppnådd betydelig internasjonal anerkjennelse for den overraskende fredelige overgangen fra et av det 20. århundrets mest rasistiske mindretallsdiktaturer, apartheid, til et fritt demokrati. Selv om landet i dag ikke er fritt for rasemotsetninger, er denne overgangen unik i en verden hvor land stadig fragmenteres etter etniske motsetninger. I Sør-Afrika lyktes man i stor grad å gjennomføre en fredelig revolusjon og likestilling av fire store etniske grupper, i tillegg til en mengde mindre grupperinger, som alle hadde ulik status og ble stilt opp mot hverandre under apartheid. For dette har Mandela oppnådd en nærmest ikonisk status, og blir av mange regnet som en av forrige århundrets største politiske personligheter.

Med seg i sin første regjering, hadde ANC the South African Communist Party (SACP), deres partner gjennom nesten et halvt århundre. Dette var unikt, siden den kalde krigen var over, og kommunistiske styrer hadde feilet over store deler av den tredje verden. ANC hadde under sin kamp mot apartheid måttet tåle sterk kritikk fra den vestlige verden for denne alliansen. Hvorfor var de så trofaste overfor sine røde kamerater, nå som støtten fra østblokken ikke lenger var av betydning? Til tross for at flere vestlige land har vært kritiske til ANC og deres forbindelser til østblokken, har alle berømmet den sørafrikanske motstandsbevegelsen, med ANC i spissen, for deres enestående kamp mot rasisme.

Det var mot denne bakgrunnen at arbeidet med oppgaven startet. Målet var å undersøke den ikke-rasistiske tradisjonen i ANC i lys av samarbeidet med et lite og elitistisk kommunistparti. Under apartheid var beskyldningene fra apartheidstyret og vestlige stormakter om hvit kommunistisk dominans av ANC svært utbredt. ANC hadde, i tråd med det etnisk segregerte Sør-Afrika, vært et parti åpent kun for svarte helt frem til 1969. Kommunistpartiet var derimot det eneste politiske partiet i Sør-Afrika hvor medlemmer av alle raser alltid hadde vært velkomne.

Etter frigjøringen har ANC vokst seg større som politisk parti i takt med organisasjonens internasjonale anerkjennelse. Mye av denne anerkjennelsen har sin rot i kampen ANC har ført mot rasisme, og med den har det også fulgt mer interesse fra historikere, både internasjonalt og inne i Sør-Afrika. ANC har selv også vært svært stolt av sin

historie, en historie som har vært av stor betydning for ANCs spesielle posisjon i dag. Ahmed Kathrada, en veteran i kommunistpartiet som satt fengslet med Nelson Mandela på Robben Island i nesten 30 år, uttrykte betydningen av ikke-rasisme i ANC på følgende måte etter at han var løslatt fra fengsel:

”In the face of the severest persecution and repression imaginable – banning, torture, imprisonment, maiming, killing – the ANC has a proud and incomparable record of consistently maintaining its policy of non-racialism.”¹

Selv om ANC er stolt av sin ikke-rasistiske tradisjon, har nyere forskning stilt spørsmål ved om organisasjonen alltid har vært like tro mot denne tradisjonen.. Hovedproblemstillingen i denne oppgaven vil være: *Hvilken rolle hadde de sørafrikanske kommunistene i utviklingen av en ikke-rasistisk linje i ANC i perioden fra 1940 til 1969?*

For å svare på dette vil det være naturlig å starte med å se på ANCs forhold til ikke-rasisme i 1940. Fant det sted en utvikling frem til 1969? Hvis dette var tilfelle, må denne utviklingen beskrives, og endringen forsøkes forklart. Hva er årsaken til endringen, og hvilken rolle har kommunistene?

”... there is no doubt that key figures in the Communist Party were of critical importance ideologically and operationally. They were among the ANC’s most able, dedicated and courageous members. Although a minority, they constituted the most cohesive group within the ANC and were best positioned to influence the ANC’s direction. For a full description of the relationship, one must await historical evidence that is not now available.”²

Karis skrev dette i 1997. Bakgrunnsarbeidet for denne oppgaven startet i 2001, med det målet å studere alle tilgjengelige kilder for mulige nye bevis på dette forholdet, med særlig fokus på kommunistenes ikke-rasistiske påvirkning. Motstandbevegelsens arbeid i skjul, og den forfølgelsen medlemmene ble utsatt for av apartheidstaten har imidlertid medført en mangel på kilder. Særlig gjelder dette kommunistene, som ikke bare var de mest forfulgte, men også fordi de fra 1950 til 1960 ikke eksisterte offentlig, og dermed ikke utga noen dokumenter i eget navn. Situasjonen ble vanskeliggjort av at flere av de impliserte i den aktuelle perioden fortsatt er aktive i sørafrikansk politikk på høyt nivå. Det kom frem av intervjuene som ble foretatt, at ikke alle er like stolte kommunister i dag som de var på 1950-tallet, og derfor var

1 Julie Frederikse, *The unbreakable thread: Non-racialism in South Africa*, (London: Zed Books, 1990), 3.

2 Thomas Karis og Gwendolen Carter, *From protest to challenge: Volume 5 Nadir and resurgence*, (Stanford, Hoover, 1997), 37.

motvillige til å diskutere sin aktivitet i partiet.³ Eksempelvis ble det ikke offentlig kjent at en så sentral person i ANC som Walter Sisulu hadde vært i ledelsen i CP helt fra 1953, før han i et intervju, etter å ha avsluttet sin politiske karriere, selv fortalte dette.⁴ Var dette og andre bruddstykker av informasjon nok til å sette kommunistenes rolle i et nytt lys? For å svare på dette, ble kildearbeidet konsentrert rundt disse årene etter kommunistpartiets oppløsning, og særlig på forholdet mellom disse få menneskene i den hemmelige ledelsen. For å få en forståelse av utviklingen av ikke-rasismen i ANC, har det likevel vært nødvendig å gå tilbake til 1940, men i perioden frem til 1950 har bakgrunnsarbeidet i hovedsak vært basert på tidligere forskning.

Denne oppgaven vil derfor på den ene siden undersøke hvordan tidligere forskning har fremstilt kommunistenes ikke-rasistiske påvirkning på ANC, samtidig som den ved hjelp av ny informasjon og en mer aktørfokusert innfallsvinkel, kan sette denne problemstillingen i nytt lys. Tidligere forskning har i stor grad basert seg på offisielle dokumenter, og beskrevet den generelle utviklingen av motstandsbevegelsen, med vekt på de største hendelsene i form av offisielle kampanjer og konferanser. Med den ovennevnte problemstillingen vil denne oppgaven forsøke å gå utover denne tradisjonen, og ved hjelp av primærkilder, sekundærlitteratur og intervjuer, vurdere om det var andre begivenheter eller personlige forhold som var avgjørende for utviklingen av ikke-rasisme i ANC. Ikke-rasisme og ANCs forhold til de andre rasene har vært en sentral del av motstandskampen helt fra ANC ble opprettet i 1912, men det er ikke gitt at det er de største begivenhetene i organisasjonens historie som har vært mest utslagsgivende for dens forhold til samarbeid mellom rasene. For å studere dette inngående, er det nødvendig å forstå at selv om ikke-rasisme har eksistert i ANC siden opprinnelsen, så har dette vært i ulike former og til ulik grad..

Sør-Afrika kan vanskelig likestilles med andre afrikanske land. Hvite har utgjort en betydelig del av befolkningen i over 300 år. Indere og fargede var også betydelige folkegrupper i området lenge før "the Union of South Africa" ble opprettet i 1910. Forskjellene mellom folkegruppene har lenge vært tydelige, og ble tidlig forsterket av ulike rasistiske lover. Selv om ANC ble opprettet som en interesseorganisasjon for svarte sørafrikanere, har organisasjonens politiske retningslinjer alltid anerkjent at Sør-Afrika er et land med flere store ulike folkegrupper som alle har en rett til å bo der. Dette er ikke-rasisme i sin enkleste form. I et land hvor forskjellene mellom folkegruppene var så store og hvor den hvite befolkningen satt på størstedelen av ressursene og den politiske makten, var det naturlig at ANC i sine

3 Intervju med Reg September, Cape Town, november 2002.

4 Walter Sisulu, *I will go singing*, (Western Cape: Rustica), 92

første år fokuserte på samhold stammene i mellom, og ikke utfordret den hvite overmakten. Teksten vil vise hvordan ikke-rasisme var tilstede fra ANCs spinkle start, men at den utviklet seg fra å respektfullt anerkjenne den hvite overmaktens rett til å lede landet, til så å fremme et krav om stemmerett og demokrati for alle de ulike gruppene, frem til en personlig erkjennelse hos en del av de viktigste lederne av at hudfarge er uvesentlig og at nøkkelen til et fritt Sør Afrika var en aktiv motarbeidelse av alle skiller rasene i mellom.

Det var med utgangspunkt i mitt møte med Mandela i 1996 og min erfaring med å bo i et Sør-Afrika som var fylt med optimisme og vilje til å se fremover, at interessen for dette emnet først ble vekket. Denne sympatiserende innstillingen til ANC og hele motstandsbevegelsen deler jeg med mange andre, inkludert forfatterne av de fleste bøkene om emnet. Dette var selvfølgelig med på å forme førforståelsen jeg hadde i starten av dette arbeidet. ANCs størrelse i dag, og den posisjonen lederne har oppnådd, har gjort at man raskt kan overvurdere størrelsen på organisasjonen også på et tidligere tidspunkt. Det var først etter at jeg hadde gått igjennom kildene i flere runder, for så å konkretisere problemstillingen, at jeg til slutt kom frem til hva jeg tror er den riktige måten å tolke kildene på. Det var først etter erkjennelsen av at ANC og kommunistpartiet under store delen av kampen stort sett besto av en liten gruppe personer som alle befant seg i ledelsen, at brikkene falt på plass. Der tidligere forskning hovedsaklig har fokusert på de strukturene som drev motstandsbevegelsen fremover, vil denne oppgaven forsøke å vise hvordan disse strukturene også la forholdene til rette for at noen få personer og deres handlinger skulle få en avgjørende betydning for utviklingen av ikke-rasisme i ANC, og for motstandskampen generelt. Oppgaven er riktignok basert på bruddstykker av informasjon om det som skjedde, og må forstås som dette, men målet er at dette skal kunne kaste nytt lys over emnet og invitere til videre forskning.

Avgrensning og organisering av teksten

Etter hvert som forståelsen av hva som virkelig skjedde endret seg under arbeidet, har problemstillingen og avgrensningene endret seg i takt med det. Fra å ha startet som en inngående analyse av alle begivenheter og dokumenter som involverte ANC og CP i den gitte perioden, har fokuset endret seg i retning av en analyse av endringene i ANCs forhold til ikke-rasisme, og her spesielt kommunistenes rolle. Dette vil bli gjort ved å se på hva tidligere forskning har vurdert som utslagsgivende i forhold til endringer i synet på ikke-rasisme, og deretter sammenlikne deres funn med en rekke kilder som gir bedre innsikt i hvordan

forholdet mellom enkeltpersonene i ledelsen påvirket dette. Denne avgrensningen er valgt fordi kilder som tidligere ikke har vært tilgjengelige nå har åpnet en mulighet til å beskrive forhold som tidligere ikke er behandlet. Dette gjelder spesielt for perioden etter at kommunistpartiet oppløste seg og større deler av aktiviteten i motstandsbevegelsen begynte å foregå i det skjulte. Mangelen på offisielle dokumenter fra denne tiden vil bli oppveid med økt vekt på intervjuer og memoarer.

Opgaven vil ha en kontinuerlig, kronologisk fremdrift. Dette er særlig hensiktsmessig med tanke på den uformelle endringen i mentalitet som fulgte en sammenhengende utvikling av en sosial gruppe bestående av ulike raser, men som etter hvert ble nært knyttet opp mot hverandre som ett lederskapskollektiv i motstandsbevegelsen.

Når det gjelder de begivenhetene som andre historikere har vurdert som de viktigste i ANCs historie vil disse bli kommentert med særlig fokus på de første seks månedene i 1950.

Avgrensningen i tid er satt til perioden fra 1940 til 1969. 1940 er valgt som utgangspunkt, da det sammenfaller med valg av ny president i ANC, og fordi det på denne tiden foregikk en gjenoppbyggelse av organisasjonen. Det var også i dette tiåret flesteparten av de som kom til å utgjøre lederskapet i kampen mot apartheid i det neste halve århundret kom inn i ANC og CP. 1969 er et naturlig sted å avslutte oppgaven, da dette var tidspunktet for en formell endring i ANCs offisielle politikk, ved at medlemskapet i eksil ble åpnet for alle raser. Oppgaven kunne nok ha startet med innføringen av apartheid i 1948 og blitt avsluttet med Rivonia-rettssaken i 1964, da dette er perioden hvor ANC har størst aktivitet inne i Sør-Afrika, men fokuset på lederne, forholdet mellom dem og endringene på et mentalt personlig plan, krever en lengre tidsperiode og gir en langt bedre forklaring enn man får ved bare å se på de store begivenhetene i 1950-åra.

Litteratur og kilder

I arbeidet med denne oppgaven har det vært nesten like viktig å forstå og tolke det som har blitt skrevet om de aktuelle hendelsene, som å se på det som faktisk skjedde. Mangelen på dokumenter i form av møtoreferater etc., særlig med hensyn på CPs aktivitet i perioden fra det oppløste seg og frem til 1969, har gjort det nødvendig å forholde seg til hvordan andre opplevde det som hendte, enten i form av memoarer, intervjuer eller sekundærlitteratur. Når man benytter slike kilder må forfatterens motivasjonsgrunnlag tas med i betraktningen. Den sørafrikanske motstandskampen er i en spesiell situasjon i så henseende. Mye av det som er

skrevet, og mange av de intervjuene som er benyttet i denne oppgaven, er fra en tid da utfallet av kampen ikke var avgjort, frykten for den sørafrikanske sikkerhetstjenesten var svært reell, og all litteratur var en del av kampen på et ideologisk nivå, enten dette var tilsiktet eller ikke. På samme måte kan en kritisere arbeidet som har blitt gjort etter frigjøringen for også å være formet av den situasjonen disse menneskene nå befinner seg i. Når de nå sitter ved makten og historien representerer en så viktig del av det ANC er, er det naturlig å tenke at også dette er med på å forme hvordan fortiden blir gjenfortalt i intervjuer og memoarer.

“The libraries and archives about the South African resistance to apartheid include many remarkable personal records, but there remain large gaps. There are too many self-serving accounts by people on the sidelines, too few candid records by people at the centre.”⁵

En gjennomgang av store deler av det som er utgitt av personlige memoarer fra motstandskampen, har gjort det tydelig at det er en stor variasjon i kvaliteten. Men siden det ikke finnes et stort utvalg av kilder fra den avgrensede perioden, grunnet motstandbevegelsens illegale form og apartheidregjeringens forfølgelse, har oppgaven i stor grad måttet basere seg på disse personlige opptegnelsene som en av hovedkildene, i tillegg til hva historikere tidligere har skrevet. Ulike mennesker har forskjellige oppfatninger og minner. Denne fremstillingen har valgt å bruke de som er mest troverdige med tanke på forfatterens sentrale posisjoner i kampen. Ett problem med utvalget av kilder, og særlig de som er skrevet om motstandsbevegelsen, er at teksten i stor grad er skrevet av folk som sympatiserer med ANC. Intervjuene er alle av personer som tok del i motstandsbevegelsen i en eller annen form. Denne fremstillingen baserer seg derfor på kilder som alle er formet av motstandskampens eget språk. Er det da bare rettferdiggjørelser for aktørenes egne handlinger, ikke historiske forklaringer av hva som faktisk hendte? Er forklaringene akseptable, eller er de preget av etterpåklokskap? Hva er målet med oppgaven, å tolke kildene, eller å gjenfortelle forklaringene til deltakerne i de aktuelle hendelsene? En slags syntese av disse to tilnærmingene er vel kanskje den beste måten å nærme seg en objektiv gjenfortelling av hva som faktisk hendte. På grunnlag av dette er det nødvendig med en gjennomgang av litteraturen og kildene som ligger til grunn for dette arbeidet.

5 Anthony Sampson i Rusty Bernstein, *Memory against forgetting* (New York: Viking, 1999), ix.

Thomas Karis, Gwendolen Carter og Gail Gerhardt: *From Protest to Challenge*, Volum,2, 3, og 5.⁶

Denne serien er hovedverket blant all forskning som er gjort på den sørafrikanske motstandsbevegelsen. Karis og hans samarbeidspartnere har gjort en imponerende jobb med å samle alle tilgjengelige skriftlige kilder, og bøkene dekker de store begivenhetene på en detaljert måte. Samtidig har de en svært god guide til alle kilder de har samlet på mikrofilm. I arbeidet med dette verket gjorde forfatterne i perioden fra 1962 til 1994 også over 900 intervjuer med motstandsaktivister. Derfor er dette verket i en klasse for seg når det gjelder sørafrikansk historie, og store deler av all annen litteratur på området refererer til det. Dette vil også kunne være et problem. Disse bøkene er så etablert at de har vært med på å forme det meste annet som også har blitt skrevet. Selv om dokumentsamlingen innbyr til selvstendig forskning, har det fremstått som en tendens i annen litteratur, at de begivenhetene som Karis definerer som viktige, også blir vektlagt her. Intervjuene er grundige, men Karis var en amerikansk akademiker, og ville aldri kunne oppnå den samme tilliten som for eksempel, Bunting, som var på innsiden av bevegelsen. ANC-lederne var dyktige politikere, og det ville være unaturlig å ikke ta med i betraktningen at de tenkte på følgene når de stilte til intervju med Karis. Dette kommer også frem hos Karis selv, der han nevner at på noen områder må en avvente kilder som ennå ikke har vært tilgjengelige.

Rusty Bernstein: *Memory Against Forgetting*⁷

Bernsteins bok er velskrevet og upretensiøs. Forfatteren legger i forordet vekt på at boken bare gjenforteller hans minner av et utvalg situasjoner. Bernstein er kanskje ikke den mest kjente motstandsaktivisten, men han befant seg i den indre sirkelen av ledelsen i Johannesburg fra begynnelsen av 1940-årene til han rømte i eksil etter Rivonia i 1964. I boken kommer det frem at han var en viktig del av opprinnelsen til "the Freedom Charter", og han var tiltalt både i "the Treason Trial" og i Rivonia-rettssaken.

Bernstein er antagelig det beste eksempelet på hva som var en gjennomgående trend blant de hvite kommunistene i ledelsen. Han var en hvit intellektuell kommunist, dypt involvert i kampen på høyeste nivå, hvor hans egne evner og ressurser var avgjørende.

⁶ Thomas Karis, *From protest to challenge: Volume 2 Hope and challenge* (Stanford: Hoover, 1973), Thomas Karis, Gwendolen Carter og Gail M. Gerhart, *From protest to challenge: Volume 3 Challenge and Violence*, (Stanford, Hoover, 1977), Thomas Karis og Gwendolen Carter, *From protest to challenge: Volume 5 Nadir and resurgence*, (Stanford, Hoover, 1997)

⁷ Bernstein, *Memory against forgetting*.

Allikevel har han ikke søkt eller oppnådd noen anerkjennelse for sin innsats. Dette har sin årsak i at mye av det viktigste arbeidet hans foregikk i det skjulte for at ikke motstandsbevegelsen skulle oppfattes som dominert av hvite. Hans memoarer har kastet nytt lys på noen av de viktigste hendelsene i sørafrikansk historie, og benyttes aktivt i denne oppgaven.

Francis Meli: *South Africa belongs to us: A History of the ANC*⁸

Melis bok er ANCs egen historiebok. Den tar for seg alle de største hendelsene i ANCs historie på en oversiktlig måte. Boken ble utgitt i 1988 mens ANC fortsatt var forbudt i Sør Afrika, og bør leses med det som utgangspunkt. Meli er en akademiker som selv var aktiv i motstandskampen og dermed hadde tilgang til informasjon som ikke har vært tilgjengelig for alle. Han forklarer i innledningen at målet med boken ikke bare er å forklare ANCs historie, men også målene for fremtiden:

”After all, history and history writing are not neutral but partisan and this explains why this book is, in the best sense of the term, less academic, less of a research work and more of a narrative, bearing in mind, of course, that being academic does not necessarily mean being scientific.”⁹

Nelson Mandela: *Long Walk to Freedom*¹⁰

Mandelas biografi er antagelig den boken om ANC og motstandskampen som er lest av flest mennesker, og den er ofte sitert i andre verker. Dette i kombinasjon med Mandelas spesielle posisjon i ANC og i verden gjør at det er nødvendig å forholde seg til hans versjon av hvordan ting skjedde, selv om han til tider har blitt kritisert for å ha selektiv hukommelse. Boken er detaljert og er en fin kontrast til andre tilgjengelige memoarer som alle er av CP-medlemmer.

Walter Sisulu: *I Will Go Singing*¹¹

Walter Sisulu er antageligvis den mest undervurderte politiske personligheten i Sør Afrika de siste hundre årene. Selv om det er kjent at han innehadde viktige verv i ANC over en lang periode, har hans tilbaketrunkne væremåte medført at han har fått langt mindre oppmerksomhet enn Mandela. Gjennom intervjuer og litteraturen kommer det allikevel tydelig frem at i motstandsbevegelsen blir Sisulu holdt like høyt som Mandela. Dessverre er det skrevet lite

8 Francis Meli, *South Africa belongs to us: a history of the ANC*, 2. utg. (London: James Currey, 1989)

9 Meli, *South Africa belongs to us*, ix.

10 Nelson Mandela, *Long walk to freedom*, 2. utg. (London: Abacus, 1995)

11 Walter Sisulu, *I will go singing*, (Western Cape: Rustica

om Sisulu, og denne oppgaven baserer seg i stor grad på et omfattende intervju på mer enn 14 timer med George M. Houser og Herbert Shore i 1995. Intervjuene er samlet i en slags biografi utgitt i Sisulus navn i 1997. Boken har vært en viktig kilde i arbeidet med oppgaven, da Sisulu var involvert i så godt som alle de viktigste begivenhetene, og hans personlighet var slik at han hadde innsikt i livene til de fleste andre i ledelsen av kampen.

Julie Frederikse: *The Unbreakable Thread*¹²

Frederikses bok er et resultat av det største studiet som er gjort på ikke-rasisme i Sør Afrika. I arbeidet med boken foretok Frederikse over 200 intervjuer med ulike mennesker tilknyttet motstandsbevegelsen. Disse intervjuene ble foretatt fra 1985 til 1989, og både de og boken er formet av at Frederikse er svært lite kritisk til den ikke-rasistiske tradisjonen i motstandsbevegelsen. Gjennom de intervjuene jeg selv foretok i 2002, kom det frem at intervjuobjektene hadde vært skeptiske til Frederikse, og at det hadde vært et rykte om at hun var en politiagent.¹³ Ved å lese gjennom intervjuene og sammenlikne dem med andre kilder, har det vist seg at de ikke inneholder noe særlig originalt. På bakgrunn av dette har ikke denne boken eller intervjuene blitt benyttet i særlig grad.

Brian Bunting: *Moses Kotane*¹⁴

Denne boken er en biografi om Moses Kotane, en av de viktigste personene i motstandsbevegelsens historie. Samtidig som den gir god innsikt i Kotanes rolle i bevegelsen, dekker den også alle de største hendelsene, i tillegg til enkelte mindre hendelser som ikke er dekket i annen litteratur. Boken baserer seg i stor grad på arkivene til avisen "The Guardian" og en rekke intervjuer Bunting selv gjorde med de fremste lederne i motstandsbevegelsen. Svakheten med boken er at den er skrevet i en tid hvor kampen ennå ikke var avgjort, og den kan på mange måter fremstå som kommunistisk propaganda. Intervjuene som er samlet i sin helhet ved the University of Western Cape, er imidlertid kanskje de beste tilgjengelige kildene for å forstå hva som skjedde i motstandsbevegelsen fra 1940 til 1970. Det som gjør disse intervjuene spesielt gode, er at de ble foretatt under selve kampen, mellom kampfeller, i den fortroligheten at Bunting aldri ville bruke noe som kunne være skadelig for CP eller ANC. Intervjuene er heller aldri publisert, men er blitt benyttet i Shubins bok, *ANC, A view from Moscow*.

¹² Frederikse, *The unbreakable thread: Non-racialism in South Africa*.

¹³ Intervju med Dennis Goldberg, Pretoria, oktober 2002.

¹⁴ Brian Bunting, *Moses Kotane* (London, Inkululeko, 1975)

Alfred Lerumo (Michael Harmel): *Time Longer than Rope: The Communist Party of South Africa*¹⁵

Harmel var en av de fremste intellektuelle i kommunistpartiet, og denne boken er en partihistorie. Boken gir god innsikt i noen av detaljene i partiets historie, men må leses som et dokument produsert av partiet selv.

Vladimir Shubin: *ANC: A View From Moscow*¹⁶

Shubins bok er den nyeste av historiebøkene om ANCs historie som er benyttet i denne oppgaven. Boken skiller seg fra mye av det som tidligere er skrevet om motstandskampen ved at den er forholdsvis uavhengig fra Karis verk. Shubin har i stor grad basert seg på arkivsamlingene ved University of Western Cape, i tillegg til russiske arkiver. Dessverre omhandler boken bare perioden etter 1960, men den fungerer som en fin kilde på denne perioden.

Intervjuene

Under arbeidet med denne oppgaven, ble det høsten 2002 foretatt en rekke intervjuer med veteraner i motstandsbevegelsen. Et problem med disse intervjuene, noe som også i stor grad gjelder annen forskning som er gjort på området, er at noen intervjuobjekter er langt lettere tilgjengelig enn andre. Med hjelp fra CPs og ANCs partikontorer fikk jeg muligheten til å intervju Esther Barsel, Brian Bunting, Ben Turok, Dennis Goldberg og Reg September, fire hvite og en farget, alle viktige personer i motstandskampen, men ikke akkurat noe representativt utvalg. Intervjuene bærer preg av at arbeidet med oppgaven ikke var ferdig, spørsmålene var preget av min førforståelse av problemstillingen, og at intervjuobjektene var mest interessert i å gjenfortelle en fremstilling de hadde fortalt svært mange ganger før. Allikevel har disse intervjuene vært viktige som et supplement, spesielt til Buntings intervjuer fra 1974.

15 Alfred Lerumo, *Fifty fighting years: The communist party of South Africa 1920-1971* (London: Inkululeko, 1971).

16 Vladimir Shubin, *ANC: a view from Moscow*, (Belleville, Mayibuye, 1999).

Arkivene

“Primary sources can liberate students and teachers from the tyranny of received opinion and open up opportunities for original insight and interpretation. This is as true for the formal records of organisations- constitutions, minutes of meetings, reports, policy statements, speeches – as it is for more ephemeral materials such as diaries and letters”¹⁷

Institute of Commonwealth Studies, SOAS, University of London, Ruth First Papers.

Dette arkivet inneholder Ruth Firsts personlige arkiv, og inneholder en god del avisutklipp og korrespondanse. Dette er dokumenter som i hovedsak er fra tiden motstandsbevegelsen oppholdt seg i eksil, men de har ikke blitt brukt i noen særlig utstrekning i denne oppgaven. Disse arkivene er ikke benyttet av noen av de ovennevnte bøkene og vil kunne gi en bedre forståelse av de personlige forholdene mellom motstandsaktivistene i eksil.

Mayibuye Centre Historical Papers, University of Western Cape, Cape Town

Dette er den største samling av personlige bidrag til ANCs arkiver. Arkivet inneholder en rekke dokumenter som også finnes i Karis mikrofilmarkiv. Av størst betydning for denne oppgaven var intervjuene til Brian Bunting fra 1974. Dessverre ble store deler av arkivet stengt for alle studenter etter at jeg sendte en formell forespørsel om å få fotokopiere derfra, og dette hindret meg i mitt arbeid.

South African History Archives, University of Witwatersrand, Johannesburg

Inneholder Julie Frederikses samling av intervjuer.

¹⁷ Thomas Karis og Gwendolen Carter, *From protest to challenge: Volume 5*, xxiii.

Kapittel 2. Bakgrunn. ANC og CP frem til 1940

For å forstå utviklingen av ANC og den sørafrikanske motstandskampen, er det helt nødvendig å sette seg inn i mentaliteten til den svarte befolkningen i Sør-Afrika etter at hvite kolonister hadde overtatt landet deres. Før det i det hele tatt kunne snakkes om noe praktisk motstand, måtte det nærmest en mental revolusjon til. Dette kapittelet tar for seg den forsiktige starten på ANC samt fremveksten av et noe sterkere kommunistparti. Det har til hensikt å forklare bakgrunnen for ANCs etablering og slik gi en bedre forståelse for de utfordringer de og CP sto overfor praktisk og psykologisk. Delen om kommunistpartiet vil bidra til bedre forståelse for forholdet mellom CP og ANC i perioden fra 1940 til 1970.

ANC. Opprinnelse og de første årene

ANC ble etablert i 1912 som “The South African Native Congress”. Dannelsen var en reaksjon på flere diskriminerende lover som ble innført i årene rundt opprettelsen av Sør-Afrika i 1910. De første årene bestod ANC av en gruppe afrikanske intellektuelle, hvor eliten først og fremst fremmet sine aspirasjoner og klagemål i form av protestskriv. Uten noe spesielt mål om svart frigjøring, er det betegnende for deres politiske forsiktighet at de under første verdenskrig bestemte å ”legge de innfødtes protester mot parlamentet til side, og heller bistå dem på best mulig måte”.¹⁸ I følge Calata, en av de viktigste personene i ANC på 1930- og 1940-tallet, var ikke ANC etablert for å slåss mot regjeringen, men heller for å samarbeide med den.¹⁹

Denne innstillingen i ANC var svært tidstypisk. Afrikansk selvtilit var lavere enn noensinne. Bare et par generasjoner tidligere hadde forfedrene til grunnleggerne av ANC blitt grundig slått på slagmarkene, og afrikanerne var nå henvist til en plass på bunnen av rangstigen i et samfunn de ikke hadde noen forutsetninger for å forstå eller fungere i. Den utdannede eliten som etablerte ANC, hadde i stor grad fått sin utdanning ved engelske skoler og universiteter og de kommuniserte med hverandre på engelsk. Det var naturlig for dem å se opp til de hvite, og de hadde mye mer til felles med dem enn med den afrikanske

¹⁸ Francis Meli, *South Africa belongs to us*, 46.

¹⁹ Thomas Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 146.

massen. Allikevel så fylte de et behov for en organisasjon som kunne representere de svartes ønsker, til tross for at de var svært forsiktige i sitt arbeid og ikke oppnådde mye.

Helt passive var de likevel ikke. Deltagelse i agiteringen mot lave lønninger og pass-lovgivningen i Transvaal i 1919 skilte seg riktignok ut fra deres vanlige strategi med protestbrev, og viste at de kunne ta til kraftigere virkemidler om nødvendig. Det viktigste ANC oppnådde i disse første årene var da heller ikke på det praktiske planet. Derimot gjorde deres rolle som pionerer det mulig for neste generasjon afrikanske ledere å ta steget videre. Den største kampen på denne tiden og i lang tid fremover var de svartes kamp mot sine egne mindreverdighetskomplekser. Etableringen av en organisasjon som ANC åpnet en kanal hvor de svarte kunne utvikle selvtillit, skaffe seg politisk erfaring, og ikke minst samle seg på tvers av stammegrenser. Den symbolske verdien av ANC var langt større enn organisasjonens praktiske påvirkning, noe som er betegnende for organisasjonen helt frem til 1990-tallet.

Kampen for å samle stammene var et viktig fokus i disse første årene. Dette er ofte et oversett kapittel i sørafrikansk motstandshistorie, siden hvite historikere hovedsaklig har fokusert på de hvites posisjon, og vurdert ANC bare som en opposisjon mot denne. Disse historikerne har påpekt at ANC ikke var særlig aktive i sin motstand i løpet av disse første årene.²⁰ Dette er et eksempel på hvordan man ser på organisasjonen ut fra hva den er i dag. Som en organisasjon for å samle og representere alle svarte sørafrikaner, sto ANC overfor helt spesielle psykologiske utfordringer. Derfor var det ikke opposisjon som var hovedfokus for ANC i de første årene, i stedet så man innover i organisasjonen. Det ble skrevet en konstitusjon for organisasjonen, og kampen mot rasisme artet seg i like stor grad som en kamp mot stammemotsetninger som mot rasisme mellom hvit og svart.

1920-årene

Etter verdenskrigen slet ANC med å holde aktivitetsnivået oppe. ICU (The Industrial and Commercial Workers Union) tok over mye av den rollen ANC hadde hatt, under ledelsen av en av de første store svarte politikere, Clements Kadalie. ICU spilte imidlertid seg selv ut av den politiske banen etter at indre stridigheter og utvisningen av sosialister førte til en kollaps i 1928. Dermed kunne ANC igjen overta rollen som den viktigste politiske aktøren for de svarte i landet.

²⁰ Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 81.

Også i ANC var det indre stridigheter og motstand mot sosialistene. Imidlertid var det mot slutten av 1920-tallet en uttrykt mening blant de yngre medlemmene i ANC om at tiden var inne for mer radikale tiltak, og i 1927 ble James Gumede, som var en representant for den grupperingen som ønsket samarbeid med CP, valgt til president.

Etter en tur til Europa hvor han besøkte en kommunistkonferanse for undertrykte nasjonaliteter i Brussel, samt en tur til Sovjetunionen, returnerte Gumede til Sør-Afrika som en enda mer entusiastisk tilhenger av sosialisme. Han jobbet for å samle høyre- og venstresiden for samarbeid med CP i en kampanje med fokus på massedemonstrasjoner. Men tiden var ikke helt moden for en slik radikal linje, og Gumedes forbindelse med kommunistene vakte såpass mye motstand innad i ANC at han tapte presidentvalget i 1930 mot Pixley Seme, som stilte på en anti-kommunistisk plattform.

Om Gumede hadde vært forut for sin tid, så var den konservative Seme mer som en etterlevning fra fortiden; hans periode som president var ingen suksess. Han lot ANC falle inn i en sovende tilstand slik at de i de neste fem årene ikke en gang klarte å holde de årlige konferansene.

1930-årene

Etter at ANC hadde vært nærmest død i sju år, ledet Moses Kotane og J.B. Marks i 1937 et møte i Johannesburg hvor det ble vedtatt at man skulle gjøre et organisert forsøk på å gjenopplive ANC. I følge Karis imponerte dette Calata på en slik måte at han sammen med den nyvalgte presidenten i ANC, Mahabane, satte i gang en landsdekkende kampanje for å gjenopprette et ANC som på den tiden hadde under 200 medlemmer.²¹ Meli skriver at denne kampanjen varte i over tre år, og at selv om det var en svært treg prosess, var den en vesentlig del av oppbygningen av ANC.²²

Kommunistpartiet

Målet med denne fremstillingen, er som tidligere nevnt, å undersøke ANC's forhold til rasisme og samarbeid på tvers av raser, med et særlig fokus på de sørafrikanske kommunistenes rolle og innflytelse. Kommunistpartiets rolle er mye kommentert i sørafrikansk historie, og har

²¹ Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 82.

²² Meli, *South Africa belongs to us*, 87.

vært et svært kontroversielt tema. Dette skyldes i stor grad den kalde krigen, men også fordi partiet på et tidlig tidspunkt ble utpekt av apartheidstaten som statsfiende nummer én. Som en følge av dette er mye av det som har blitt skrevet om kommunistene farget av de respektive forfatternes politiske ståsted. I dette bakgrunnskapittelet dekkes nesten hele den perioden hvor partiet eksisterte lovlig og på de fleste områder var en mye viktigere politisk aktør enn ANC. Dette forandret seg etter at partiet ble forbudt, men er ikke særlig godt fremstilt i litteraturen. Det er viktig å forstå den rollen partiet hadde i denne perioden, fordi det er grunn til å tro at det bidro både til den respekten og den motstanden kommunistene fikk erfare etter at de senere måtte jobbe under helt andre forhold der deres innsats ikke var like synlig.

The Communist Party of South Africa (CPSA) ble grunnlagt i 1921, og vedtok da et manifest som erklærte at partiet var revolusjonært og åpent for alle uansett kjønn eller rase. Mest kontroversielt og omskrevet i dets tidlige historie er at partiet til å begynne med først og fremst identifiserte seg med de hvite arbeiderne, og at de i 1922 støttet en streik under parolen "*Workers of the world, unite and fight for a white South Africa!*" Dette har blitt repetert i flere historiebøker som dekker partiets tidlige historie, mens de ofte utelater det faktumet at de fleste hvite i partiet, hadde blitt medlemmer først og fremst fordi de ønsket å forbedre vilkårene for svarte sørafrikanere.²³

Den nevnte streiken var ingen suksess. Hovedsaklig var dette fordi ingen svarte deltok, forståelig nok, siden de ikke hadde noe å tjene på det. Det at CP allikevel tapte mange hvite arbeidere til det mer sjåvinistiske Labour and National Party, gjorde at streiken førte til partiets første store krise.²⁴

Etter denne svekkelsen falt CP, som ANC, i skyggen av ICU, og flere kommunister var mer aktive der enn i CP. Dette var en periode hvor CP hadde vansker med å finne sin rolle, de forsøkte, men ble nektet samarbeid med det sørafrikanske arbeiderpartiet, Labour. Det var først etter at de som la vekt på arbeid blant de svarte massene styrket sin posisjon på partikonferansen i 1924, at en resolusjon ble vedtatt som erklærte at partiet ville jobbe for en samlet front for alle arbeidere uansett rase.²⁵

I kjølvannet av denne konferansen viet partiet seg til å organisere de svarte arbeiderne, og det ble etablert partiskoler hvor veteranen T.W. Thibedi lanserte en kampanje mot analfabetisme og uvitenhet. I følge Harmel var dette en periode da svært mange afrikanske arbeidere og intellektuelle kom inn i partiet, av disse kom flere til å være sentrale i både CP

23 Lerumo, *The communist party of South Africa*, 51.

24 Lerumo, *The communist party of South Africa*, 52.

25 Lerumo, *The communist party of South Africa*, 58.

og ANC i lang tid fremover, som Albert Nzula, Moses Kotane, J.B. Marks, Gana Makabeni, Josie Mpama og Dan Tloome.²⁶ Den politiske utdanningen de fikk gjennom disse kveldsskolene og i partiet generelt, og det faktumet de tok med seg denne videre inn i ANC, var uvurderlig for ANCs utvikling til å bli et politisk parti.

Som en følge av fokuset på å tiltrekke seg flere svarte medlemmer, forbedret forholdet mellom CP og ANC seg betraktelig i denne perioden. Som nevnt tidligere viste ANC-presidenten Gumede en klar vilje til å samarbeide med kommunistene. Etter å ha besøkt Sovjetunionen, uttrykte han at han hadde sett det forjettede land: "I have seen the world to come, where it has already begun. I have been to the new Jerusalem (...)"²⁷ Gumede var selv aldri medlem av CP, og så på seg selv som en afrikansk nasjonalist, men han jobbet veldig hardt for en samlet front med kommunistene. Gumede var et av de første eksemplene på de erfarne svarte nasjonalistene Nelson Mandela refererte til i sin berømte tale fra tiltalebenken i 1964. Gumede hadde gjort et sterkt inntrykk på Mandela og hans anti-kommunistiske venner i ANC Youth League (ANCYL) med sin velvilje ovenfor kommunistene.²⁸

Endringen i CPs politikk medførte også at medlemsmassen endret seg dramatisk, og afrikanerne, som hadde vært i mindretall i 1924, utgjorde i 1928 et stort flertall da 1600 av 1750 medlemmer var svarte. På lederskapsnivå var hvite fortsatt overrepresentert, noe de alltid kom til å være, men også her gjorde de svarte lederne som er nevnt ovenfor seg gjeldende. Dette er ikke uten betydning, fordi det er en gjentatt feil i historiebøkene at partiet beholdt sin "rasistiske" struktur helt frem til Kominterns beordret innføringen av "Native Republic"-linjen i 1928 etter at den sørafrikanske situasjonen hadde blitt vurdert på Kominterns sjette kongress samme år.

Den sørafrikanske delegasjonen til Kominterns kongress i 1928 bestod av Sidney og Rebecca Bunting, samt Eddie Roux. Disse var uenige med Kominterns teoretiske vurdering av den sørafrikanske situasjonen, de insisterte på at klassekampen, ikke kampen mellom rasene, var nøkkelen til å løse problemene. Allikevel godtok de de praktiske kravene Komintern foreslo for de afrikanske massene. På dette tidspunktet anså ikke de sørafrikanske kommunistene at ANC var klar til å lede kampen slik Komintern foreslo, men at det var kommunistpartiet som var den virkelige eller potensielle lederen av de innfødtes nasjonale bevegelse.

²⁶ Lerumo, *The communist party of South Africa*, 58.

²⁷ Meli, *South Africa belongs to us*, 77.

²⁸ Mandela på tiltalebenken, Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 771. For mer om ANCYL, se side 25.

Partiet fikk klare retningslinjer fra Komintern om å jobbe for det svarte flertallets rettigheter, opprettelsen av en uavhengig ”Native Republic”, og å kjempe mot innføringen av diskriminerende lover og reguleringer. Samtidig skulle de garantere andre minoriteters rettigheter, inkludert de hvites.

Dette var bare en kortfattet analyse, og en grundigere utdypning fulgte senere i en egen resolusjon om ”det sørafrikanske spørsmål” fra Kominterns eksekutivkomité senere det samme året. Dette var en mye mer detaljert analyse som påpekte spørsmål som kom til å være sentrale i motstandskampen de neste 60 åra. Partiet skulle jobbe for total samling og ikke bare samarbeid mellom de ulike undertrykte gruppene. Samarbeid med ANC og kamp mot alle former for rasisme ble understreket. Dessverre for CP og for de undertrykte massene var ikke omstendighetene slik at denne detaljerte og nøyaktige analysen, som var langt forut for sin tid, ble implementert på riktig måte, selv om ideene senere dukket opp som grunntrekk i partiets politiske linje.

I årene som fulgte skjedde det flere ting som svekket motstandsbevegelsen. Gumede åpnet den årlige ANC-konferansen i 1930 med å lovprise hvor militant ”Native Republic”-programmet var, og oppfordret alle afrikanere til å støtte Sovjetunionen som han beskrev som “the only real friend of all subjected races”.²⁹ Dette ble møtt med jubel fra de arbeiderne og politiske aktivister som var til stede, men Gumede tapte allikevel mot Seme ved valget som president. Som nevnt lot Seme ANC forvitte inntil nesten å forsvinne, og CP klarte heller ikke å fylle det tomrommet som oppstod. Mye av grunnen til dette var en trend som rammet kommunistbevegelsen verden over.

Fra 1928 til 1934 utviklet det seg en dogmatisk, sekterisk trend i den internasjonale kommunistiske bevegelsen. Situasjonen i Sør-Afrika var ikke noe unntak. Bunting ble skjøvet ut på sidelinjen av Lazar Bach og Douglas Wolton, og under disse to fulgte partiet en ny intolerant og ”ultra-venstre”-politikk. Dette fremmedgjorde partiet fra de svarte massene. En rekke gamle ledere ble kastet ut av partiet, og medlemmene forlot partiet *en masse*, da det var få som hadde interesse av et parti som for det meste brukte tiden på høytflyvende intellektuelle diskusjoner få kunne forstå eller se nytten av. Men noen protesterte, og det skulle i fremtiden vise seg å være typisk at det var Moses Kotane, på denne tiden ganske ny i Partiet, som tok affære. Han skrev et brev til sentral komiteen med krass kritikk av sekterismen, de hvites elitisme og over-intellektualiseringen. Under den påfølgende diskusjonen hadde Kotane støtte fra majoriteten av medlemmene, og styrket nok sin rolle

²⁹ Lerumo, *The communist party of South Africa*, 67.

både i CP og i ANC. Det hele endte med at Komintern fordømte alle former for sekterisme og fremmet en samla front i kampen mot fascisme. Med dette endte Bach og Woltons strupetak på partiet, og mange av dem som hadde blitt kastet ut eller forlatt partiet frivillig, returnerte.³⁰ Det er liten tvil om at all denne indre striden i CP svekket partiet i en tid da det kunne ha fylt tomrommet etter det svekkede ANC og oppløste ICU. Med fornyet fokus på det praktiske arbeidet med å forbedre forholdet til de undertrykte massene, og med voksende selvtillit og innflytelse hos de svarte medlemmene, var det fortsatt gode muligheter for at partiet kunne vokse i 1940-årene.

³⁰ Lerumo, *The communist party of South Africa*, 75.

Kapittel 3 ANC og CP i 1940-årene

Etter et tiår med mye indre uro og stridigheter i både ANC og CP, startet begge organisasjonene 1940-årene med nytt lederskap, nytt mot og håp om bedre tider. Skulle dette bli tiåret da de svarte massene skulle ta opp kampen mot undertrykkelsen for alvor? I Europa hadde nazistene fremgang, og selv om den sørafrikanske regjeringen stilte seg bak de allierte, hadde nazistene mye støtte og sympati i Sør-Afrika, særlig blant medlemmene av "the National Party" (NP) og blant afrikanderne generelt.

CP opplevde en betydelig vekst i popularitet etter at Sovjetunionen gikk inn i krigen på alliert side, og hadde sin storhetstid på 1940-tallet når det gjaldt medlemstall og praktisk politisk innflytelse, med plasser i parlamentet og byråd rundt i landet.

ANC gikk gjennom et lederskifte, og under ledelse av A.B. Xuma ble organisasjonen gjenopprettet som den ledende for svarte sørafrikanere. Xuma fokuserte først og fremst på å rydde opp innad, og lyktes i å omforme ANC fra å være nesten dødt til å ha en ny konstitusjon og igjen være i stand til å holde regelmessige årlige konferanser.

Etter krigens slutt fulgte en ny periode med polarisering, og NP økte sin popularitet ved å spille på rasistiske, fascistiske og pro-tyske strømninger som var forholdsvis utbredte, særlig blant afrikandere under krigen.³¹ De privilegier som svarte hadde fått som følge av at de hadde vært mer ettertraktet i arbeidslivet forsvant fort da de hvite soldatene returnerte. Naturlig nok protesterte de svarte mot dette, men den hvite regjeringen, som under krigen hadde forespeilet bedre vilkår for svarte i fremtiden, svarte med å slå hardt ned på all misnøye og innføre strengere lovgivning.

Kommunistpartiet

Krigsårene blir ofte referert til av sørafrikanske kommunister selv som Partiets "Golden Years". Etter at Sovjetunionen ble angrepet av nazistene ble sosialisme mer stuerent, og den nye populariteten gjorde at CP vokste raskt. De rekrutterte medlemmer fra alle samfunnslag, medlemskapet firedoblet seg, og de kunne ta del i den sørafrikanske politikken gjennom å

31 Den hvite befolkningen i Sør Afrika hadde vært svært splittet under krigen. De engelskspråklige hadde støttet de alliertes innsats, mens det blant afrikanderne var stor sympati for nazistene.

stille til valg både til parlamentet og byråd. ³² Den uoffisielle partiavisen "The Guardian" gikk fra et opplag på 2000 i 1937 til 42000 i juni 1943.

Partiets og de svartes selvtilitt etter krigen kom til uttrykk i den store streiken blant de svarte gruvearbeiderne i 1946, ledet av kommunisten J.B. Marks. Streiken hadde massiv støtte blant de svarte arbeiderne, men ble brutalt nedkjempet av myndighetene. Den påfølgende rettssaken, i kombinasjon med innføringen av apartheid etter Nasjonalpartiets valgseier, i 1948 kneblet partiet ytterligere.³³

Nasjonalpartiet identifiserte kommunistpartiet raskt som sin hovedfiende, og kommunistene ble tvunget til å revurdere det praktiske og teoretiske grunnlag for deres posisjon i sørafrikansk politikk. Fra å ha vært en deltager i det sørafrikanske parlamentet og støttet det i kampen mot fascismen under andre verdenskrig, gikk det bare noen få år før det ble forfulgt av fascist sympatisørene i Nasjonalpartiet.

Selv om CPs popularitet sank raskt etter krigen, er det grunn til å tro at den populariteten det hadde opplevd fikk følger i lang tid etterpå. Det viktigste var kanskje at det tiltrakk seg en ny generasjon medlemmer fra alle samfunnslag. Det var under disse årene personer som Slovo, First, Turok, Dadoo, Harmel og Fischer kom inn i partiet, alle ressurssterke personer som kom til å spille en viktig rolle i motstandskampen i de neste 40 årene. Dette var folk som ikke hadde tatt del i den indre striden i partiet på 1930-tallet, og som var mer opptatt av å bedre de svartes vilkår og kampen mot rasisme enn verdensrevolusjon. Denne gruppen mennesker, som var sentrert i Johannesburg, brakte også noe nytt inn i partikulturen ved at de hadde jevnlig sosial omgang i form av fester med deltakere fra forskjellige raser og de ble en tett sammenknyttet gruppe. Dette var et sosialt nettverk som ikke bare var forbeholdt kommunister. Nelson Mandela, som på denne tiden beskriver seg som svært skeptisk til politisk samarbeid med både kommunister og indere, var allikevel med i denne omgangskretsen som inneholdt en rekke nettopp kommunister og indere.³⁴

Rusty Bernstein, en av lederne i CP, skriver i sine memoarer at det var den internasjonale situasjonen og kampen mot fascisme og nazisme kombinert med undertrykkelsen av de svarte sørafrikanerne som gjorde kommunistpartiet til den eneste politiske kanalen åpen for de hvite som identifiserte seg med den svarte majoriteten. Det var i

³² Lerumo, *The communist party of South Africa*, 80.

³³ Meli, *South Africa belongs to us*, 107.

³⁴ Mandela, *Long walk to freedom*, 104.

dette partiet disse hvite fikk inngang til de svartes politiske verden som så godt som alle andre hvite hadde ekskludert seg fra.³⁵

Da CP under krigen gikk aktivt inn i den sørafrikanske partipolitikken, noe som ikke hadde vært mulig tidligere, tok de også et oppgjør med sin egen politikk, og særlig gjaldt dette forholdet til ANC. I teorien hadde partiet lenge støttet de afrikanske nasjonalistene med vekt på ANC, og i praksis var de fleste svarte medlemmene også medlemmer av ANC. Noen var fortsatt skeptiske, og under perioden med indre stridigheter på 1930-tallet hadde diskusjonene om det gikk an å kombinere sosialisme med nasjonalisme vært blant de heteste. Grunnen til at noen få dogmatiske marxister blant de svarte fortsatt ikke ville gå inn i ANC, på tross av partiets anmodning, var dels at de anså ANC som en borgerlig nasjonalistisk gruppe, men kanskje først og fremst fordi ANC på denne tiden var så svak at de ikke så nytten av det.³⁶

I følge Bernstein krevde det en betydelig innsikt å kunne se at ANC ville være i stand til å lede kampen for de svartes frigjøring, men at medlemmene i CP hadde denne innsikten og derfor hadde bestemt seg for å støtte ANC fullt ut i dets gjenoppbygging.³⁷ En viktig rolle i dette hadde Moses Kotane, som fungerte som generalsekretær i kommunistpartiet samtidig som han satt i ANCs National Executive Committee (NEC). Han var dessuten en uttalt afrikansk nasjonalist.

Kotane var en leder med betydelig integritet og praktisk politisk teft. Han nøyte stor respekt blant de intellektuelle hvite i CP for sin evne til å kunne se hva som var viktig for de svarte massene og var uten tvil en viktig drivkraft i det nære samarbeidet som oppstod mellom partiet og ANC rundt en liten krets av ledere i Johannesburg.

Oppsummerende kan en si at CP var den klart største og ledende politiske organisasjonen som kjempet for frigjøring av de undertrykte massene i Sør-Afrika på 1940-tallet. Partiet hadde en klar ikke-rasistisk linje og la stor vekt på et godt samarbeid med ANC. Samtidig etterlyste de at ANC skulle ta en større del i kampen, og vokse inn i rollen som den ledende organisasjonen i kampen for et demokratisk Sør-Afrika.³⁸ CPs rekruttering under krigen førte til et generasjonsskifte i ledelsen av partiet, og dette igjen til en endring i primære politiske mål. Flere av de nye medlemmene utmerket seg som fremragende intellektuelle teoretikere, men skilte seg fra den eldre generasjonens ledere ved at deres fokus ikke lenger

35 Bernstein, *Memory against forgetting*, x.

36 Det var dårlige tider i ANC, og nesten uten medlemmer og midler lånte de ofte blekk og papir fra CPs kontor for i det hele tatt å kunne sende innkallelser til møter. Bernstein, *Memory against forgetting*, 70.

37 Bernstein, *Memory against forgetting*, 69.

38 Kommunistpartiet hadde fått klare retningslinjer fra Komintern i "The Native Republic" i 1930 om at det var ANC som skulle være lederen i kampen. Allison Drew, *Discordant comrades*. (Aldershot: Ashgate, 2000), 108.

var verdensrevolusjon, men kampen for å frigjøre de undertrykte massene i det de vurderte som en unik situasjon i Sør-Afrika.

Partiet var innstilt på å samarbeide med ANC, og de aller fleste svarte kommunister var trofaste ANC-medlemmer. Det var imidlertid ganske tydelig at partiet på dette tidspunktet var mye mer avansert organisatorisk, og hadde større ressurser og vilje til å bekjempe ulikhetene i det sørafrikanske samfunnet enn ANC.

Endringer i ANC under Xuma

Da Dr.A.B. Xuma tok over som president i ANC i 1940, var han ledertradisjonen tro i ANC: en mann med høy sosial status, utdannet lege, og forholdsvis konservativ. Xuma skilte seg imidlertid raskt fra sine forgjengere ved at han ikke hadde til hensikt bare å pryde seg med denne presidenttittelen som et hedersbevis. Selv om Karis mener at Xuma tok over et ANC som allerede var i vekst, sto det fortsatt svært dårlig til med organisasjonen.³⁹ Medlemstallet var lavt, og økonomien så dårlig at det ikke lot seg gjøre å møtes regelmessig.

Xumas fokus var derfor i første omgang rettet innad i organisasjonen. Han fjernet et ineffektivt ”overhus” av stammehøvdinger, og satte søkelyset fra første stund på samarbeid, både innad mellom stammene og med andre raser. Allerede året etter at han ble valgt til president, vektla Xuma i sin tale på den årlige ANC-konferansen betydningen av en mer oppofrende innstilling blant medlemmene, samt økt samarbeid både på tvers av stammer og raser.⁴⁰ Han innså også at den i første omgang største utfordringen var for de svarte å samle seg og styrke organisasjonen, før det i det hele tatt kunne ta opp kampen mot regjeringen. Xumas lederskap konsentrerte seg hovedsaklig på samhold, nasjonalisme og selvrespekt, gjennom utdanning av de svarte massene som beskrevet i ”Native Republic”-dokumentet fra Komintern. ANC skulle bekjempe rasisme og stammestridigheter. I første omgang ønsket Xuma å skrive en ny konstitusjon for ANC som skulle gjøre ANC tilgjengelig for massene slik at de kunne engasjere seg.

En av de mest betydningsfulle endringene i denne nye konstitusjonen, var at ANC skulle være åpent for alle over 17 år uten å ta hensyn til rasetilhørighet. I praksis forandret det riktignok ikke mye siden ledelsen måtte godkjenne nye medlemmer, men det faktum at denne paragrafen ble endret, viser Xumas åpne forhold til samarbeid mellom rasene. En faktor som

³⁹ Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 81.

⁴⁰ Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 90.

kan være med på å forklare dette, er at i første omgang var mangelen på penger kanskje den aller største utfordringen ANC sto overfor, og mesteparten av det lille de hadde kom fra hvite. Interessant er det også at Xuma spurte og fikk hjelp av kommunisten Bram Fischer med å skrive konstitusjonen. Om Fischer hadde noen innflytelse på dokumentet kan diskuteres, men det viser i alle fall en side av Xuma som strider med andre kilder som beskriver ham som antikommunist og rendyrket nasjonalist.⁴¹

Til tross for en ny konstitusjon og generelt mer ordening i rekkene, sto ANC fortsatt overfor store utfordringer. Det fantes ikke penger til å ha en eneste fast ansatt, alt arbeid var basert på frivillig innsats fra mennesker som jobbet lange dager i tungt arbeid. ANC var derfor en forholdsvis liten organisasjon hvis aktivitet hovedsaklig begrenset seg til møteaktivitet og forberedelser for den årlig konferansen.

Xuma gikk også igjennom en personlig radikalisering, noe som kom til uttrykk gjennom en sterkere motstand mot de hvite som hadde skuffet ham med sin nedlatende holdning. ANC var en så liten organisasjon at den personlige innflytelsen var stor. Derimot så viste han seg villig til samarbeid med de andre undertrykte rasene i Sør Afrika, og denne ikke-rasistiske tradisjonen som startet her, kom, i følge Karis, til å motvirke og dempe rasistiske tendenser i ANC Youth League (ANCYL) i 1940-årene.⁴²

Xumas lederskap var på mange måter en naturlig overgang fra det gamle konservative ineffektive styret under 1930-tallet til et mer radikalt ANC på 1950-tallet. Selv om ANC fortsatt sto overfor store utfordringer ved hans avgang i 1949, lå forholdene til rette på en helt annen måte enn tidligere. Noen ser på hans godkjenning av ANCYL som det feilsteget som kostet ham presidentskapet, men det kan også forstås som et av hans viktigste bidrag.⁴³ Han aksepterte ANCYLs kamplyst og ledet dem på vei til å ta over ANC selv om det kostet ham presidentskapet. Det var han som gjorde ANC til den organisasjonen som det de unge lederne i ANCYL ønsket å radikalisere i stedet for en glemt levning fra fortiden. Strukturene og organiseringen var på plass, ANCYL brakte med seg iveren og kampviljen.⁴⁴

Det faktum at Xumas lederstil brakte flere intellektuelle til ANC, kom til å få følger i lang tid fremover. Det var med på å gi ANC en legitimitet som en organisasjon med en egen teoretisk profil. Dette kom til å være det viktigste bidraget til kampen om frigjøring for de

41 Stephen Clingman; *Bram Fischer: Afrikaner revolutionary* (Claremont: David Phillips, 1998), 175.

42 Thomas Karis. *Foreign Affairs No 2 Winter 1986/1987*, 273.

43 A.W.G Champion advarte ham mot dette når han ønsket de velkommen inn i ANC i 1944. Meli, *South Africa belongs to us*, 109.

44 Dette er også en sannhet med modifikasjoner, ANCYL tok aldri over ANC, de var en generasjon med nye ledere som kom til å være veldig sentrale i det neste halve århundret, men det var også ledere i ANC som kom tidligere enn ANCYL og som fortsatt hadde veldig mye under hele perioden denne oppgaven behandler. Mer om dette i delen om ANCYL.

undertrykte i Sør-Afrika, på tross av målet om å være en masseorganisasjon. Som resten av oppgaven vil forsøke å vise, var det gjennom taler og ledernes politiske fremsynthet at ANC klarte å bygge opp sin status, både i Sør-Afrika og i resten av verden, som den ledende utfordreren til apartheidstyret og den rettmessige representanten for de undertrykte massene. På tross av de politiske restriksjonene som ble pålagt frigjøringsbevegelsen, klarte ANCs ledere å bygge organisasjonen opp som en troverdig leder for massene. Alt dette var ikke Xumas fortjeneste, men det var under hans periode som president at ANC beveget seg fra å være en liten organisasjon preget av indre stridigheter, til å ha staket ut en ikke-rasistisk linje som det ble bygget på i årene fremover, og hvor alle opportunistiske elementer raskt ble luket ut. Det var denne stabiliteten som gjorde at ANC overlevde, uansett hvor lite det var i årene i eksil. Dette intellektuelle preget i ANC var nok også viktig når det gjaldt organisasjonens forhold til kommunistene. Blant kommunistene var det større intellektuelle ressurser enn i ANC, og de ANC-medlemmene som ikke allerede var medlemmer av CP ble nok allikevel påvirket gjennom de teoretiske diskusjonene som kommunistene brakte med seg. De respekterte kommunistene for deres bidrag med hjelp til å forfatte dokumenter, taler samt med utviklingen av en politisk teori.

Dr Xuma bidro også under sitt lederskap til et økende samarbeid med de andre undertrykte rasene, spesielt inderne.⁴⁵ Om Xuma skal ses på som et naturlig bindeledd mellom den inaktive, konservative ledelsen som hadde latt ANC forfalle på 1930-tallet, og den mer radikale ledelsen som tok over i 1949, må dette ses i lys av de forholdene han ledet ANC under. På den tiden da han var president, var ANC en lillebror til CP når det gjelder den faktiske størrelsen på organisasjonen og spesielt i forhold til aktiv praktisk radikal politikk. På denne tiden manglet det ikke på medlemmer i ANC som ønsket en mer radikal linje, men de fleste av disse var kommunister, og fikk utløp for dette i CP. Selv om Xuma ble mer radikal utover i sin virkeperiode som en følge av frustrasjon over den nedlatende holdningen hos hvite liberale, så var han fremdeles en forholdsvis konservativ leder som mente det var svært viktig at ANC vokste seg sterkt nok før de påkalte seg regjeringens vrede ved å trosse dens politikk.

Det er vanlig at historikerne som har skrevet om ANC i denne perioden har vektlagt de faktiske endringene og vurdert og analysert dokumentene som ble utarbeidet. Siden man i denne perioden konsentrerte seg om å rydde opp innad i ANC, er ikke disse dokumentene av særlig omfang, og disse historikerne kan nok sies å ha en tendens til å gjøre mye ut av lite. På

⁴⁵ Se avsnittet om doktor-pakten, side 30.

denne tiden da ANC faktisk var så lite, er det naturlig å tro at de praktiske forandringene Xuma tok initiativ til var viktigere for ANC på denne tiden enn noe dokument.

ANCYL

Mye er skrevet i historiebøkene om ANCYL, og det er liten tvil om at dets inntreden i kampen hadde en stor betydning for utviklingen av ANC. I sammenheng med denne oppgaven er ANCYLs innflytelse spesielt interessant, fordi denne ungdomsorganisasjonen har blitt kreditert for å ha innført teorien om afrikanisme, og med det gitt afrikansk nasjonalisme en ny betydning i ANC. Historikere har også tillagt ANCYL ansvar for å ha tilført elementer av rasisme og antikommunisme i ANC. Til en viss grad har dette blitt bekreftet i intervjuer og biografier av tidligere medlemmer selv.⁴⁶ Det er en utstrakt oppfatning blant historikere at de unge lederne som kom fra ANCYL tok over ledelsen i ANC etter Xuma, og det kan vanskelig betviles at blant disse medlemmene var flere av de aller fremste personlighetene som kom til å lede ANC i det neste halve århundret. Det som først og fremst vil bli drøftet i dette kapitlet, er hvor stor innflytelse disse fremtidige lederne hadde på 1940-tallet, og det vil bli stilt spørsmål ved gjentatte oppfatninger om at denne ungdomsligaen kuppet ledelsen ved ANCs årlige konferanse i 1949. Var de en uavhengig gruppe, eller er det mer sannsynlig at endringene kom i samarbeid med det gamle lederskapet, og at ANCYLs innflytelse økte gradvis etter hvert som de modnet og fikk større innflytelse i moderorganisasjonen (ANC) gjennom 1940-årene?

Da "The Pan African Congress" (PAC) brøt ut av ANC etter uenigheter om ANCs ikke-rasistiske politikk på slutten av 1950-tallet, hevdet de å være de ekte bærerne av det originale ANCYLs afrikanistiske teori.⁴⁷ Selv om afrikanisme og afrikansk nasjonalisme var en vesentlig del av ANCYLs ideologiske grunnlag, vil denne oppgaven forsøke å vise at ANCYL utviklet dette betraktelig i løpet av 1940-tallet og at den afrikanismen de tok med seg inn i ANC var svært forskjellig fra den PAC mente å fortsette på slutten av 1950-tallet. Var ANCYL noen gang så rasistisk og antikommunistisk som PAC hevdet? Eller har disse antydningene fått en uthevet plass i historiebøkene på grunn av sin kontroversielle natur? Det er også grunn til å tro at nettopp disse kontroversielle temaene har fått en så stor plass på grunn av sin tabloide verdi. Kilder fra denne tiden kan dessuten misoppfattes fordi de baserer seg på uttalelser fra denne tiden av ledere som Mandela og Sisulu. Disse kom til å spille en

⁴⁶ Mandela, *Long walk to freedom*, 137.

⁴⁷ Pan Africanist Congress, en gruppe som brøt ut av ANC i 1959 over uenigheter om andre rasers og kommunistisk innflytelse i ANC.

unik og viktig rolle i frigjøringsbevegelsen, men på dette tidspunktet hvor de innrømmer å ha hatt disse holdningene, var de helt nye på den politiske arenaen, og uten særlig politisk innflytelse.

Under krigen stimulerte den økte aktiviteten fra arbeiderbevegelsen troen på en bedre fremtid for de undertrykte sørafrikanerne. I samsvar med dette økte også den politiske bevisstheten blant yngre svarte intellektuelle. På dette tidspunktet var det ingen selvfølge at det var i ANC disse nye kreftene skulle finne sitt politiske hjem. ANC var fortsatt bare i starten av sin gjenoppbygging, og det var andre organisasjoner for svarte sørafrikanere som var både mer populære og radikale. Hvorfor ønsket de unge, radikale, svarte intellektuelle som grunnla ANCYL å danne en ungdomsorganisasjon i nettopp ANC? I følge Karis var ANC det naturlige valget fordi det var den eldste og mest tradisjonsrike organisasjonen for svarte.⁴⁸ ANC hadde under Xumas ledelse etablert seg som den ledende organisasjonen for afrikanske intellektuelle. Derfor var det kanskje naturlig at disse unge lærerne, juristene og studentene som skulle utgjøre ANCYL følte at det var i ANC de hørte hjemme.

Derfor tok disse unge intellektuelle kontakt med Xuma før den årlige ANC-konferansen i 1943. I følge Sisulu kom de mulige reservasjoner fra Xuma i forkjøpet ved å omfavne han som en av initiativtagerne til denne ungdomsligaen.⁴⁹ Xuma valgte å ignorere innspill fra ANC-veteraner om at dette kom til å bli hans bane, og bifalt dannelsen av både en ungdomsliga og en kvinneliga.⁵⁰ Dermed ble ANCYL opprettet påskesøndag i april 1944 i Johannesburg. Den første ANCYL konferansen ble holdt september samme år. Her ble Anton Lembede ble valgt til president, og både en konstitusjon og "the Manifesto", som vil bli drøftet under, ble formelt vedtatt.⁵¹

ANCYL var aldri noen masseorganisasjon med mange medlemmer, og organisasjonen utrettet heller ikke stort av praktiske oppgaver, allikevel har de fått en forholdsvis stor plass i ANCs historie. Årsaken til dette er hovedsaklig at ANCYL fostret den generasjonen ledere som kom til å dominere ANC i de neste 50 årene, men mest plass i historiebøkene har deres antatte reformasjon av ANCs politikk. Ungdomsligaen er kreditert som opphavsmennene bak teorien om afrikanisme og radikaliseringen av ANC. Mye er også skrevet om deres angivelig dårlige forhold til kommunistene og skepsis til samarbeid med andre raser. Var virkelig politikken deres så kontroversiell? Dessverre har begrensede kilder gjort det vanskelig å få et helhetlig inntrykk av hva ANCYL egentlig bidro med i løpet av 1940-tallet. Historikerne har

48 Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 100.

49 Walter Sisulu, *I will go singing*, 51.

50 Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 100.

51 The Manifesto vil bli diskutert under, s.27.

tolket de få publiserte dokumentene deres ulikt, og det er mulig at ønsket om å finne svar har vært større enn mulighetene. Denne fremstillingen vil drøfte disse dokumentene, ikke bare for å se hva som var budskapet til ANCYL, men også for å forsøke å forstå hvorfor de ulike historikerne har lagt vekt på dem og tolket dem forskjellig.

”The Manifesto” er det første av de dokumentene ANCYL offisielt vedtok og dette skjedde på den første konferansen i 1944. Dette er et forholdsvis kort og vagt dokument med noen retningslinjer for hvordan ANCYL aktet å ta del i kampen for bedre vilkår for de svarte sørafrikanerne. Dokumentet legger vekt på at ANCYL skal gi kampen energi og fremdrift, men ikke utfordre moderorganisasjonen ANC, som de ser på som den naturlige lederen. Det inneholder en kritikk av vestlig levemåte og av ANC for å være for konservativt og borgerlig. Det kommer frem at ANCYL innså at de selv måtte stå for endringene med fokus på samhold innad for enhver pris, opplysning og afrikansk nasjonalisme, men uten noen konkrete planer om hvordan dette skulle oppnås. I følge Meli kan dokumentet tolkes som om det maner til massekamp, men det er ingenting i ”the Manifesto” som sier noe direkte om dette.⁵² Det mest i øynefallende med dokumentet i forhold til denne oppgaven er at det ikke inneholder noen klare tegn verken til de anti-indiske eller antikommunistiske holdninger som ofte tillegges ANCYL i denne tidlige perioden.

Etter ”the Manifesto” tok det fire år før ANCYL vedtok et nytt sett med retningslinjer. I løpet av disse 4 årene hadde medlemmene av ANCYL modnet og utviklet seg. Flere av medlemmene hadde oppnådd viktige verv i moderorganisasjonen og dette kom til uttrykk i at dokumentet ”Basic Policy” var mer detaljert og spesifikt enn forgjengeren. Afrikansk nasjonalisme og samarbeid mellom stammene var fortsatt sentralt, men nytt var et punkt som åpnet for et kompromiss med de hvite. Dette kompromisset forutsatte at de hvite sa seg villige til å leve side om side på lik linje med de svarte, noe de selv så på som lite sannsynlig. Dokumentet inneholdt også en drøftende del om rollen til de andre rasene og samarbeidet med dem.

Inderne hadde vært veldig aktive i disse årene og ble beskrevet som undertrykte, men med en annen kultur og bakgrunn. I følge dokumentet hadde de muligheten til å returnere til India, men ble sett på som allierte i kampen så lenge de ikke undergravde den svarte revolusjonen.

⁵² Meli, *South Africa belongs to us*, 112.

De fargedes situasjon ble beskrevet som bedre enn de svartes, de var ikke like undertrykte som de svarte, men hørte hjemme i Sør Afrika og ble anbefalt å etablere sin egen kongress som kunne samarbeide med ANC.⁵³

Sammenfattet var det et ikke-rasistisk dokument som anerkjente den spesielle situasjonen i Sør-Afrika, og at alle som bodde der hadde kommet for å bli. Det fordømte ikke de hvite som en rase eller som individer, men det fordømte undertrykkelse og rasisme, det være seg fra hvite eller svarte. Dette må forstås som at ANCYLs form for afrikanisme var en moderat form som ikke hadde til hensikt å kaste noen ut fra landet, men som fokuserte på å kjempe for de svartes rettigheter.

Dette står i sterk kontrast til den populære ”myten” om ANCYL som rabiate antikommunister og rasister. Som en samlet gruppe forfattet de forholdsvis moderate dokumenter med vekt på samhold i kampen, og med klare trekk av ikke-rasisme. Hos enkelte medlemmer var det likevel tilfeller av både antikommunisme og rasisme. Eksempler som at Tambo var lederen i en gruppe som foreslo å kaste ut alle kommunister fra ANC i 1946, eller at Mandela pleide å bryte opp CP-møter med vold, blir ofte tatt ut av sin sammenheng.

Hvis man velger å konsentrere seg om de to offisielle programmene som ANCYL faktisk vedtok i den perioden hvor de har blitt tillagt å ha vært i opposisjon til ANC, så får man et litt annet bilde enn det som har vært populært å gjengi i biografier, intervjuer og til dels i historiebøker. Det viser et ANCYL som i det store og det hele følger moderorganisasjonen, og hvor flere av lederne også inntar viktige posisjoner i denne, lenge før den ”såkalte” maktovertagelsen i 1949.

Hvis en skal oppsummere den innflytelsen ANCYL har hatt på den sørafrikanske motstandsbevegelsen, bør en derfor ha et kritisk forhold til kildene. Legenden har vokst seg mye større enn det er grunnlag for. Dette er et gjennomgående trekk ved ANCs historie, siden organisasjonen eksisterte lenge uten noen offisiell avis eller et arkiv. Ulike deler av historien har blitt brukt til å rettferdiggjøre forskjellige politiske handlinger, og mangelen på kilder i form av offisielle dokumenter har latt mytene vokse og få egne liv. Problemet er at det nå har blitt skrevet ned av vinnerne selv, ANC, og således tatt form som offisiell historie.

Det er ganske tydelig at ANCYL har fått en forstørret rolle i historien på 1940-tallet på grunn av at de personene som kom inn i kampen gjennom denne organisasjonen kom til å definere kampen de neste 40 årene. Det har også vært i deres interesse å overdrive hvor stor

⁵³ De fargede blir sett på som en egen folkegruppe i Sør-Afrika og er en blandet rase bestående av etterkommerne av svarte, hvite, malayiske slaver og den opprinnelige befolkningen i den aller sørligste delen av Sør-Afrika Khoi Khoi og San folket.

rolle rasisme og antikommunisme spilte i deres politikk for slik å understreke den forandringen de gjennomgikk. Satt opp mot CP var dette bare en liten organisasjon uten særlig politisk tyngde. Dette ble understreket av at Tambos forslag om å kaste ut kommunistene fra ANC ble overveldende nedstemt av det ANC de hadde kritisert som konservativt.

Det er viktig å forstå at ANCYL ikke var i mot samarbeid eller ønsket de andre gruppene ut av landet. De var bare svært opptatt av at afrikanerne skulle bygge opp sin egen selvtillit, og var generelt skeptiske til for mye innflytelse utenfra som kunne oppfattes som at noen prøvde å styre deres kamp. De vernet veldig om sin egen uavhengighet. Dette kom til å bli et sentralt punkt også hos ANC, og noe som CP så ut til å forstå. Derfor jobbet CP mye bak kulissene. Dette kunne aksepteres på ledernivå, men var ikke nødvendig å offentliggjøre, og har ikke vært lett å dokumentere.⁵⁴ Heller ikke den dag i dag er det populært å fortelle om denne innflytelsen. Et annet poeng som er viktig å notere, er at ANCYL ikke var en organisasjon eller gruppe hvor det rådet unison enighet på alle punkter, det var store politiske variasjoner og flere av medlemmene hadde kommunistiske og sosialistiske sympatier.

Det kan virke som om frykten og skepsisen i ANCYL i første omgang var at inderne og de hvite i CP skulle ta over styringen av motstandsbevegelsen, men at de skjulte dette bak en teori om at kommunisme var en fremmed ideologi og ikke hadde overføringsverdi til Afrika.

SAIC

Inderne hadde vært en forholdsvis folkerik gruppe i Sør-Afrika ganske lenge. De jobbet hovedsaklig som kjøpmenn av ulike slag og levde under generelt bedre økonomiske forhold enn de svarte. Selv om de var undertrykt av de hvite, hadde de noen privilegier i forhold til svarte. Dette, kombinert med dårlig kommunikasjon og kulturforskjeller gruppene i mellom, hadde gjort at forholdet ofte var anspent.

Inderne hadde lenge hatt sin egen kongress (SAIC), men denne hadde som ANC også falt inn i en slags dvale på 1930- og begynnelsen av 1940-tallet.⁵⁵ Den økte populariteten til kommunistpartiet på 1940-tallet brakte også flere indere inn i CP. I kommunistpartiet fikk inderne muligheten til å delta i politikken på lik linje med de andre rasene, og de fikk en

⁵⁴ Belegg for denne tendensen vil komme senere i oppgaven

⁵⁵ SAIC South African Indian Congress ble opprettet av M. Gandhi mens han virket i Sør Afrika på slutten av det 19. århundret.

praktisk og teoretisk opplæring. Dette gjorde at de så det som nødvendig å revitalisere sin egen kongress, og med Yusuf Dadoo i spissen fikk den indiske kongressen i 1945 sin radikaliserings.

Med et nytt og mye mer radikalt lederskap gikk den indiske kongressen allerede i 1946 i gang med en passiv motstandskampanje som varte til 1948. Kampanjen var en suksess og spilte i følge Karis en viktig rolle i radikaliseringsen av ANC. Han mener den påvirket ordlyden i "The Programme of Action" og var en direkte inspirasjon til ANCs egen passive motstandskampanje "the Defiance Campaign" i 1952.⁵⁶ Den indiske passive motstandskampanjen fikk presseomtale verden over, og kan nok regnes som den største politiske aksjonen blant de undertrykte gruppene i Sør-Afrika på 1940-tallet. Det er betegnende for sørafrikansk historieskriving at den ikke er mye omtalt, siden forfatterne har konsentrert seg om kampen mellom de hvite og de svarte. Allikevel bidro den nok til at ANC fikk øynene opp for at et samarbeid med inderne kunne være til stor nytte. Derfor ble det tatt initiativ til at lederne av de to ulike nasjonale kongressene skulle møtes for å diskutere mulig samarbeid.

Doktor-pakten

Den 9. mars 1947 møtte Dr Xuma lederne for de indiske kongressene i Natal og Transvaal, Dr. Naicker og Dr. Dadoo i Johannesburg. Resultatet av dette møtet var en felles erklæring som understreket hvor presserende det var med et samarbeid mellom de ikke-hvite sørafrikanerne og andre demokratiske krefter for å oppnå like rettigheter for alle sørafrikanere.⁵⁷

Denne pakten har blitt sett på som et vendepunkt i forholdet mellom ANC og inderne. Mandela omtaler den som det første steget i et samarbeid som vokser utover 1950-tallet.⁵⁸ Pakten i seg selv var ikke mellom de ulike kongressene, men var en personlig pakt mellom lederne. At de valgte å gjøre det til en personlig pakt, er et uttrykk for at lederne var mer åpne for samarbeid enn den jevne afrikaner eller inder, som fortsatt hadde et anstrengt forhold til hverandre. Det at disse lederne gikk foran som gode eksempler var allikevel et nytt og viktig

⁵⁶ Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 72.

⁵⁷ "The joint declaration of cooperation".

⁵⁸ Mandela forklarer og at han var selv var negativ, at han var skeptisk til å samarbeide med noen andre grupper på denne tiden, dette var tidlig i hans politiske karriere og han hadde ingen lederposisjon ennå. Dessverre er det uttalelser som denne som har gitt liv til myten om at ANC var veldig anti-indisk på denne tiden, selv om Mandela endret syn før han fikk mer å si politisk.

skritt i kampen for å oppnå bedre forhold. Avtalen ble vel mottatt, også blant grupper som var skeptiske. Sisulu sier også at denne pakten og den indiske passive motstandskampanjen hadde åpnet verdens øyne ikke bare for indernes problemer i Sør-Afrika men også for de svartes undertrykkelse, derfor bidro pakten til en generell positiv følelse i folket.⁵⁹

At viljen til samarbeid sto langt høyere i kurs på ledernivå enn hos folket, kom til uttrykk i januar 1949 da store opptøyer oppsto mellom de to folkegruppene i Durban. Det involverte nesten hele byen og resulterte i 123 drepte. Mer enn 1400 ble skadet og over 40 000 ble gjort hjemløse. Flesteparten av ofrene var indere, og som en følge av dette økte skepsisen og frykten gruppene i mellom. I stedet for å gi opp kampen om forsoning og samarbeid som hadde startet med inngåelsen av Doktor-pakten, gikk lederne av ANC og SAIC nå bare enda mer innbitt inn for å redusere den negative effekten av opptøyene. De dro til Durban hvor de reiste rundt for å snakke med folk om forsoning og forklarte hvor viktig det var å stå sammen i kampen mot den undertrykkende regjeringen som var den egentlige fienden. Ved å slåss seg i mellom ville de bare gjøre hverandre svake, og samtidig styrke undertrykkernes posisjon.⁶⁰ Opptøyene fikk derfor også et positiv resultat ettersom lederne for de ulike gruppene kom sammen og bestemte seg for å jobbe for at noe slikt ikke skulle gjenta seg. Det var disse lederne som kom til å lede kampen de neste 40 årene og som nok også kan ta mye av æren for at det i denne perioden var et minimum av sammenstøt mellom de ulike undertrykte gruppene i Sør-Afrika.

Radikaliseringen av ANC

Samtidig som det utover 1940-tallet hadde blitt ryddigere i ANCs rekker, og de svartes situasjon ble forverret av økt undertrykking, var det en stemning for en radikaliseringsinnad i organisasjonen. Flere av medlemmene var også med i miljøer i CP og ANCYL som ønsket å ta kampen til et nytt nivå. Disse tok med seg denne innstillingen inn i ANC hvor de etter hvert fikk flertall for en radikaliseringsinnad. Det er blitt skrevet ganske mye om den forandringen som skjedde i ANC i 1949. Denne fremstillingen vil undersøke om det er nødvendig med et noe mer nyansert syn på når den faktiske endringen skjedde i ANC. Var det hovedsaklig bare de

⁵⁹ Sisulu, *I will go singing*, 71.

⁶⁰ Det har også i ettertid kommet spekulasjoner om at agenter fra regjeringen var med på å fyre opp under opptøyene. Meli, *South Africa belongs to us*, 99.

unge radikale medlemmene fra ANCYL som drev den frem, slik som det ofte blir skrevet?⁶¹ Eller foregikk endringen mer gradvis og med påvirkning også fra andre grupper? Siden en viktig del av problemstillingen i denne oppgaven er CPs forhold til ANC vil det her blir undersøkt om ikke også kommunistene i ANC var blant grupperingene som var for en radikaliserings.

Tambo, Sisulu og Mandela var blant de fremste lederne i ANCYL i 1949.⁶² Da det syntes klart at den delen av ANC som ønsket en radikaliserings av ANC ville få et flertall ved den årlige ANC-konferansen, tok de som talsmenn for denne gruppen kontakt med Xuma for å spørre ham om han vil stille som deres presidentkandidat. De presenterte sitt syn om at tiden var inne for en mer aktiv politikk, på linje med den indiske, passive motstandskampanjen fra 1946. De mente også at det var på tide at lederne i ANC var villige til å bryte loven og om nødvendig gå i fengsel for sine meninger. Xuma var sterkt uenig, han mente at ANC ikke var modent for slik aktivitet, og at det bare ville gi regjeringen en unnskyldning for å knuse hele frihetsbevegelsen. Dette førte til at disse unge lederne gav Xuma det ultimatum at han måtte godta denne linjen dersom de skulle innstille ham som deres presidentkandidat. Xuma motsatte seg imidlertid dette på det sterkeste og kastet dem ut på gata midt på natten.⁶³ Etter så å ha spurt Prof. Matthews, som også av slo av samme grunner som Dr. Xuma, stilte de tidligere ANCYL-lederne til valg med Dr. Moroka som sin kandidat ved den årlige ANC-konferansen i 1949.

Selv om flertallet i ANCYL hadde vært i mot et samarbeid med CP, ble dette flertallet utliknet i ANC. Flere av de eldre lederne som fortsatt satt i NEC var kjente og respekterte kommunister. Mindre kjent, eller i alle fall mindre omtalt, er det at flere av ANCYLs kandidater som ble valgt inn i ledelsen i ANC på denne konferansen hadde kommunistiske sympatier.⁶⁴ På mange måter kan man se på de unge og radikale nasjonalistene fra ANCYL som et mer fremmed element enn det kommunistene var.

Sisulu vurderer situasjonen litt annerledes enn den hyppig siterte versjonen om isfront mellom kommunister og ANCYL.⁶⁵ Han beskriver ANCYL som militante, akkurat som CP. De var uenige om mye, men klarte også å tilpasse seg til hverandre. CP tolererte til og med

61 J.D. Omer-Cooper, *History of Southern Africa*, (London: James Currey, 1988), 205, Mandela, *Long walk to freedom*, 130-131.

62 Disse tre kom til å være den ypperste eliten i ANC under de neste 40 årene, og deres navn skulle være kjent for de fleste leserne. Men i 1949 var det altså som representanter for ANCYL at de besøkte Dr Xuma.

63 Mandela, *Long walk to freedom*, 131.

64 Blant de fire medlemmene fra ANCYL som ble valgt inn så hadde Sisulu og Tloome kommunistiske sympatier mens Tambo og Pitje var motstandere av samarbeid med CP. Av de totalt 16 medlemmene var det fire kjente medlemmer av CP. Meli, *South Africa belongs to us*, 118.

65 Mandela, *Long walk to freedom*, 130-131.

det de så på som reaksjonære tendenser hos ANCYL. De som var mest kritiske til de unge radikale kreftene i ANCYL, var den konservative grupperingen i ANC.⁶⁶ Det faktum at flere av medlemmene i ANCYL også var medlemmer i CP, og at samarbeidet mellom ANC og CP ble tettere etter at de unge lederne fikk viktige posisjoner i ANC, mens de konservative kreftene ble skjøvet ut, gjør Sisulus versjon troverdig.

Ifølge Mandela var den årlige ANC-konferansen i desember 1949 en milepæl i ANC sin historie. Han ser på den som en reaksjon på den nye regjeringen som ble sett som en mye større trussel enn tidligere regjeringer. Det var på dette tidspunktet ANC for første gang virkelig gikk inn for å bli en masseorganisasjon. Grunnideen i denne endringen var implementeringen av "The Programme of Action", et sett med politiske retningslinjer hvor hovedpunktet var en kampanje for massemobilisering. Programmet la også opp til at streiker, boikotter, protestdemonstrasjoner og passiv motstand skulle benyttes i stor utstrekning for å nå målet om frigjøring fra undertrykkelsen. Dette var en radikal endring i ANCs politikk som tidligere hadde fokusert på å holde seg innenfor lovens rammer.

Hva nytt brakte "the Programme of Action" med seg? Programmet hadde klare trekk fra det den daværende ANC-presidenten Gumede hadde foreslått på 1920-tallet og fra retningslinjene Komintern hadde kommet med på 1930-tallet; "the Native Republic". De unge lederne i ANCYL følte at ANC trengte å fornye seg, og at kampen måtte intensiveres. De ønsket å utvikle sin egen ideologi, men de var fortsatt i en etableringsfase i sitt politiske liv og innrømmet at de måtte låne fra andre.⁶⁷ Selv om ideene i "the Programme of Action" ikke var nye, var det nytt at en så radikal politisk linje ble vedtatt som ANCs offisielle politiske retningslinje. Det bør jo og nevnes at det allerede eksisterte krefter i ANC som ikke var fremmede for en mer radikal politikk, men disse hadde tidligere hatt en kanal for dette i CP. I denne sammenhengen er det ironisk at de først fikk flertall for en slik politikk også her da deres påståtte bitre motstandere fra ANCYL gjorde sitt inntog i ANCs ledelse.

Hva blir sett på som programmets viktigste historiske arv? Det blir ofte tilskrevet å ha radikalisert ANC, og PAC brukte det som en legitimering for at de var programmets ekte talsmenn da de brøt ut av ANC.⁶⁸

66 En grunn til at dette kan være forbigått i historiebøkene er at disse konservative lederne, selv om de fortsatt satt i ledelsen, ikke kom til å få mye å si etter at ANC valgte å følge en mer radikal retning etter 1949, og de forsvant stille fra sine posisjoner.

67 Noe f.eks. Lembede, regnet som deres fremste teoretiker gjorde i stor grad i følge Bunting i intervju Cape Town, november 2002.

68 Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 405.

Programmet som ble vedtatt på konferansen i desember 1949, var et resultat av ett års konsultasjoner. Det hadde blitt bestemt at man skulle jobbe med et nytt program på 1948-konferansen, mens Xuma fortsatt var president, og ANCYL ikke hadde noe flertall. Xuma utnevnte en komité som skulle samle de ulike forslagene fra de ulike landsdelene i et utkast. Lederen av denne komiteen var Prof. Matthews. De andre medlemmene var Moses Kotane, Oliver Tambo og Selby Msimang.⁶⁹ Dette avkrefter den vanlige oppfatningen om at programmet var forfattet av ANCYL.⁷⁰ Allikevel kan det ses som en slags seier for deres politikk ettersom det åpnet for den aktive og radikale politikken de hadde etterlyst. ANCYL var ikke alene om å komme med forslag om en radikalisering av ANCs politikk. CP hadde lenge etterlyst en mer aktiv politikk fra ANC, og hadde i juli 1949 kommet med en offisiell uttalelse som etterlyste en mer aktiv linje fra ANC, hvor de anklaget dem for å ikke følge opp lovnader om boikott og en tøffere linje ovenfor regjeringen⁷¹.

Karis mener at "the Programme of Action" hadde en unik rolle i motstandsbevegelsen nettopp fordi det ble evaluert av en komité med representanter for de ulike retningene innen ANC, og fordi det ble allment godtatt etter at var blitt vedtatt. Dette til en slik grad at selv om forskjellene politisk var store mellom ANC og PAC på 1960-tallet, hevdet begge organisasjonene å være de legitime eksponentene for programmet.⁷²

I følge Karis er dette et forholdsvis grovkornet, kort dokument (560 ord). Det skiller seg fra tidligere dokumenter ved at det ikke inneholder noe om samarbeid rasene i mellom, og ved at ordlyden fokuserer på afrikansk nasjonalisme. Det er sannsynlig at de som satt i komiteen vurderte alle sider nøye, og prioriterte en ordlyd som gjorde at alle de ulike retningene i ANC kunne akseptere dokumentet. Det inneholdt retningslinjer for en mer aktiv og radikal politikk, slik kommunistene ønsket, samtidig som ordlyden fokuserte på afrikansk nasjonalisme, som jo var ANCYLs fanesak.

"The Programme of Action" var et steg i en ny retning for ANC. Radikale grupper hadde gått sammen om en endring, og de konservative var på vei ut. Det er tydelig at opprinnelsen til selve dokumentet ikke bare stammet fra ANCYL. Det er allikevel blitt sett på som ANCYLs seier siden de hadde etterlyst en mer aktiv linje, og programmet ble vedtatt på den konferansen hvor deres gruppering for første gang hadde et flertall og valgte Dr. Moroka til president. En kan samtidig hevde at det også var en seier for kommunistene i ANC. De

69 Komiteen besto av en forholdsvis konservativ veteran som hadde vært med allerede i 1913, Msimang, en kommunist, Kotane, en fra ANCYL, Tambo og Matthews kan vel beskrives som moderat og liberal. Brian Bunting, *Moses Kotane* (London, Inkululeko, 1975), 159.

70 Mandela, *Long walk to freedom*, 130-131.

71 Bunting, *Moses Kotane*, 161.

72 Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 104.

hadde på lik linje med ANCYL etterlyst en mer radikal politikk, og deres støtte i kongressen var ikke liten. Kommunisten Dan Tloome (som også var medlem av ANCYL) tapte valget om å bli generalsekretær mot Walter Sisulu med bare en stemme. Meli skriver at radikaliseringsprosessen av ANC var en kontinuerlig prosess, at den ikke kan knyttes til en spesifikk hendelse, men at den utviklet seg over tid, hvor noen hendelser utmerket seg som viktige.⁷³

⁷³ Meli, *South Africa belongs to us*, 119.

Kapittel 4 1950 Et vendepunkt

Etter krigen hadde CP vært på høyden av sin popularitet, men kommunistene gikk tøffere tider i møte. Den kalde krigen gjorde sitt inntog. Churchills jernteppetale ved Fulton i 1946 hadde endret atmosfæren og leveforholdene for kommunistpartier internasjonalt. I Sør-Afrika hadde politiets brutale reaksjon på gruvestreiken i 1946 og NPs valgseier i 1948 gjort tilværelsen tøffere for kommunistpartiet. I løpet av de første to årene etter at de kom til makten gikk NP hardt inn for å motarbeide kommunistene og alt samarbeid mellom de undertrykte rasene. Ny lovgivning som gjorde det mulig å utestenge lederne i CP fra politisk aktivitet, samt å fremheve raseskillene ble innført. Regjeringens politikk hadde klare trekk av splitt og hersk taktikk.⁷⁴ Raseskille-politikken var på toppen av den politiske agendaen, ikke bare hos de undertrykte massene, men også fra regjeringens side. Rase kom til å bli den allestedeleværende, definerende faktoren i det sørafrikanske samfunnet de neste 50 årene, og dette gjaldt også for motstandsbevegelsen. Hvordan stilte motstandsbevegelsen seg til dette? Og hva ble gjort for å motvirke denne tendensen?

På tross av alle de nye restriksjonene var partiet fortsatt en politisk kraft å regne med i Sør Afrika i 1950. I følge Bunting var det CP som sto for så godt som all politisk aktivitet i motstandsbevegelsen, og det nye mer radikale styret i ANC hadde til gode å bevise at de var noe mer enn løfter om en mer aktiv politikk.⁷⁵

Som hovedproblemstillingen i denne oppgaven antyder, hadde kommunistpartiet en spesiell rolle i kampen mot rasisme. Det var det eneste stedet medlemmer fra ulike raser deltok og jobbet sammen på lik linje. Det var i kommunistpartiet mange svarte ANC-medlemmer fikk sin første erfaring med samarbeid med folk fra andre raser. Partiet hadde utvilsomt en utdannende rolle for disse både politisk og sosialt. Dette kapitlet tar for seg de første månedene i 1950. Denne korte tiden skulle vise seg å forme motstandsbevegelsen i mange tiår fremover.

Var ANC klar til å ta lederrollen i kampen? Hvilke ideologiske endringer kom det nye lederskapet til å ta med seg inn i ANC, når de nå skulle involvere seg mye mer i praktisk politikk og ikke lenger bare skulle være en høylytt opposisjon innad i frihetsbevegelsen? Hvor

74 Malan og hans NP-regjering gikk systematisk frem for å øke rasistisk diskriminering mot alle de ikke-europeiske gruppene i Sør-Afrika, i 1950 kom "The Population Registration Act som siktet på permanent å klassifisere alle sørafrikanere i henhold til rase, "the Group Areas Act" som siktet på å klassifisere alle områder i henhold til rase og funksjon (nytte) og ikke minst "The Unlawful Organisations Bill" som vil bli undersøkt nærmere i dette kapitlet. Bunting, *Moses Kotane*, 166.

75 Intervju med Brian Bunting, Cape Town, november 2002.

sterk var egentlig deres motstand mot å samarbeide med andre raser og kommunister? Dette er sentrale spørsmål som var naturlig å stille ved inngangen av 1950. At de skulle bli satt på prøve så fort som de ble, hadde vel ingen forventet.

Til tross for at kommunistene ikke hadde klart å holde populariteten oppe etter krigen, var de fortsatt en størrelse i det sørafrikanske politiske landskapet. De hadde en representant i parlamentet, og den uoffisielle partiavisen "The Guardian" solgte fortsatt godt blant både svarte og hvite. Regjeringsskiftet hatt satt sine spor, og det ble tidlig klart at Malans NP-regjering gjorde sitt for at livet skulle bli vanskelig for kommunistene.⁷⁶ Det var kanskje med dette i bakhodet at CP åpnet sin årlige konferanse i januar 1950 med et spesielt fokus på ANC's rolle i kampen. Helt siden Komintern hadde fremmet tesen "The Native Republic" på 1930-tallet, hadde det stått i direktivene til CP at det var ANC som skulle lede an i kampen. Kommunistenes samarbeid med ANC hadde bedret seg gjennom Xumas periode som president. ANC hadde utviklet seg til den fremste organisasjonen for svarte sørafrikanere, men i forhold til praktisk-politisk arbeid var ANC fortsatt som en lillebror å regne i sammenliknet med CP. Malans uttalte antikommunisme hadde gjort at kommunistene så at deres fremtid i landet kom til å bli vanskelig. Derfor var det viktigere enn noen gang å involvere ANC mer i den praktiske politikken. Dette hadde de, som tidligere nevnt, også uttrykt i et skriv til ANC der de etterlyste en mer aktiv og radikal politikk⁷⁷.

Partiet så fortsatt på seg selv som fortroppen i kampen.⁷⁸ Det var en rolle de aldri kom til å vike fra. Nå ønsket de også at ANC skulle spille en mer aktiv rolle, og med partiets aktive støtte involvere massene. Nytt i CPs politikk var også at selv om de så klassekampen som den grunnleggende årsaken til forskjellene i landet, så ville en mer praktisk tilnærming være nyttigere for alle parter involvert. Denne grunnleggende endringen i partiets politikk kan vurderes som en viktig grunn til at flere tidligere skeptiske afrikanske nasjonalister i ANC nå åpnet opp mot kommunistene, og bidro til et mye nærmere samarbeid i årene som skulle følge.⁷⁹ David Everatt går så langt som å si at det i stor grad var fremveksten av ANC som en seriøs politisk organisasjon som "tvang" CP til å ta stilling til den afrikanske nasjonalismen. Everatt anser også ANCYLs radikale innflytelse som utslagsgivende i utarbeidelsen av denne nye linjen i CP, kjent som "Colonialism of a Special Type". Denne teorien gjorde det mulig

76 D.F Malan NP statsminister fra 1948 til 1954.

77 Bunting, *Moses Kotane*, 161.

78 Fortropp blir brukt som en oversettelse av "vanguard".

79 David Everatt, *Alliance Politics of a Special Type: The Roots of the ANC/SACP Alliance*. (Journal of Southern African Studies, Vol. 18, No. 1, mars 1991), 19.

for kommunistene å godta ta den afrikanske nasjonalismen, og innebar frigjøring av den undertrykte svarte massen som første fasen i en bredere sosial revolusjon i Sør-Afrika.⁸⁰

På konferansen vedtok partiet en resolusjon som uttrykte at med apartheid ville forholdene mellom rasene forverres, og den eneste løsningen vil være å gjøre slutt på den hvite undertrykkelsen.⁸¹ Apartheid hadde ført til at alle sørafrikanere, det være seg indere, svarte, fargede eller hvite, så på hverdagen gjennom et rasistisk perspektiv. CP innså derfor at kampen måtte kjempes mot denne bakgrunnen. Det tradisjonelle kommunistiske perspektivet om at klassekampen var det viktigste fokus, måtte derfor vike for et mer praktisk kommunistparti i en rolle som en støttespiller for ANC.⁸² En av forutsetningene for at CP skulle støtte ANC som lederen i kampen var at de fulgte opp løftene om radikaliserings som hadde blitt gitt ved innføringen av "the Programme of Action". Allikevel var det nok overraskende for mange at det var den nye presidenten som på egenhånd skulle ta de første stegene.⁸³

Møtet i Newclare, Johannesburg, februar 1950

På sin første offentlige opptreden etter at han ble valgt til president i ANC tre måneder tidligere, fortalte Dr. Moroka 2000 mennesker at han og andre svarte ledere planla å møte indiske og fargede ledere for å diskutere felles problemer og mulige løsninger. Han fortsatte med å forsikre den indiske og fargede befolkningen om at de ikke hadde noe å frykte i forhold til afrikansk nasjonalisme, selv om lederne i ANCYL i stor grad hadde tatt over styringen i ANC.⁸⁴ At han følte det nødvendig å presisere dette, bekrefter vel at disse afrikanske nasjonalistene til en viss grad må ha hatt et rykte som fiendtlig innstilt overfor disse gruppene. Videre gikk Moroka til det steg at han erklærte at ANC ikke bare skulle slåss for de svartes frihet, men for alle undertrykte i Sør-Afrika. De ville til og med slåss sammen med de hvite

80 Everatt, *The Roots of the ANC/SACP alliance*, 20.

81 :” For the Non-European there can be no illusion about their responsibility for defeating apartheid. It is they who must carry the main burden of the struggle through mass, disciplined organisation, resistance to every new assault on their rights, and above all a fearless attack on the whole system of race discrimination – this is the road to the conquest of freedom”. Bunting, *Moses Kotane*, 226.

82 Dette ville de gjøre ved å fokusere på en aktiv politikk mot spesifikke diskriminerende lover som "the industrial colour bar", eller loven som forbød de svarte å kjøpe land I følge rapporten fra konferansen. Bunting, *Moses Kotane*, 224.

83 Overraskende fordi Moroka var et tredje valg som ANCYLs kandidat og fordi han først og fremst var tenkt på som en passende representant ANC tradisjonen tro, godt utdannet konservativ og respektert.

84 Bunting, *Moses Kotane*, 227.

som støttet dem. Morokas uttalelser ble støttet av J.B. Marks som ledet møtet. Han uttalte at alle måtte være likeverdige partnere og ta lik del i administreringen av dette landet.⁸⁵

Dette var altså ingen offisiell konferanse av noe slag. Det har derfor vært vanskelig å finne ut hvem som kalte inn til dette møtet, og hvilke organisasjoner som var offisielt representert, selv om det er referert fra møtet i "the Guardian". Møtet er heller ikke omtalt i Karis bok, det er bare Bunting som nevner det. Allikevel bør en ikke undervurdere betydningen av at Dr. Moroka i sin første offentlige opptreden som president i ANC uttalte seg så sterkt for et samarbeid på tvers av rasene.

The Defend Free Speech Convention 26. mars

Bare en måned etter at Moroka hadde uttalt seg i så positive ordelag om et ikke-rasistisk samarbeid ved Newclare, innkalte Transvaal ANC, Transvaal Indian Congress, the African Peoples Organisation⁸⁶ og the Johannesburg District of the Communist Party til en konferanse til forsvar for ytringsfriheten: "The Defend Free Speech Convention". Dr Moroka ledet konferansen, men også her på eget initiativ, siden han ikke var medlem av Transvaal ANC, og ikke hadde klarert dette med det nasjonale ANC. Selve konferansen fant sted i Johannesburg, og 528 delegater som representerte over en million mennesker i Transvaal deltok. I følge Bunting var det opptil 10 000 mennesker til stede.⁸⁷

"The Defend Free Speech Convention" var først og fremst kalt som en protest mot forbudene som hadde blitt innført mot kommunistene Sam Kahn, J.B. Marks og Yusuf Dadoo.⁸⁸ Flere av talerne gjentok det som hadde blitt sagt ved Newclare en måned tidligere. Kotane holdt også en vel mottatt tale hvor han advarte spesifikt mot regjeringens forfølgelse av kommunistene. Han hevdet at dette bare var et dårlig skjult forsøk på å undertrykke alle de ikke-hvite gruppene.⁸⁹

85 Bunting, *Moses Kotane*, 227.

86 Den største organisasjon for fargede sørafrikanere, men allikevel en organisasjon på randen av sammenbrudd.

87 Bunting, *Moses Kotane*, 229.

88 Marks var også en leder i ANC, Dadoo var leder i Transvaal Indian Congress mens Kahn var leder i CP. Sisulu, *I will go singing*, 71.

89 Forbud er oversatt fra Bannings, en form for svartelisting som forbød aktivister å delta i politisk aktivitet eller vise seg å offentlige steder med mer enn to personer samtidig. Bunting, *Moses Kotane*, 229.

Siden ”the Defend Free Speech Convention” bare hadde vært en lokal affære for Transvaal, ble det også lagt planer for et nasjonalt møte som skulle holdes juli samme år.⁹⁰ Det var også her det ble vedtatt at 1. mai skulle ses som en fridag hvor alle undertrykte skulle fylle gatene med demonstrasjoner mot passlovene, for bedre lønninger, borgerrettigheter og avskaffelse av all diskriminerende lovgivning.⁹¹

”The Defend Free Speech Convention” må ses på som en suksess, siden så mange delegater deltok. Flere planer om fremtidige protestaksjoner ble vedtatt, og en uventet stor folkemasse møtte opp. Allikevel er denne konferansen først og fremst viktig i et historisk perspektiv på grunn av dens størrelse, og fordi den samlet ulike organisasjoner som representerte alle de forskjellige rasene i Sør-Afrika. Meli definerer den som en av milepælene i radikaliseringsprosessen i ANC, men i boken sin nevner han ingenting om de negative reaksjonene som i første omgang stjal overskriftene i nyhetsbildet.⁹²

C.S. Ramohanoe, leder i Transvaal ANC og medlem av ”The ANC Action Council”, uttrykte i en artikkel i ”The Bantu World” stor misnøye med ”the Defend Free Speech Convention”, som han mente hadde tatt avgjørelser utenfor sin jurisdiksjon. Han hadde boikottet arrangementet, og oppfordret alle ANC medlemmer til å motarbeide forberedelsene for 1. mai.⁹³

Ramohanoe var ikke alene i sin kritikk, han hadde støtte i ANCYL og blant konservative krefter i ANC. ANCYL var først og fremst kritisk til vedtakene som ble fattet og ”the Defend Free Speech Convention” i seg selv, fordi de følte at dette var et forsøk fra kommunistenes side på å ta over kampen. De motarbeidet derfor aktivt forberedelsene til 1. mai.⁹⁴

Blant de konservative i ANC var nok misnøyen størst med at Dr. Moroka hadde agert på eget initiativ og ledet arrangementet uten å ha klarert det med ledelsen i ANC.⁹⁵ Moroka overrasket nok mange med sin forholdsvis aktive start som ANC-president. Han hadde ikke tidligere utmerket seg som noen radikal politiker, og hadde heller ingen lang fartstid i ANC. Det var kanskje denne uerfarenheten som var årsaken til at han tråkket noen på tærne ved å

90 Following the enormous success of the Johannesburg Convention, the joint honorary secretaries of the Convention, Messrs D.W Bopape, Y.A Cachalia and D. Tloome, wrote to the leaders of the ANC, SAIC, African People’s Organisation (APO) and the Coloured People’s National Union (CPNU) requesting them to convene the proposed National Convention in Johannesburg on July 1 and 2 .” Bunting, *Moses Kotane*, 230.

91 Bunting, *Moses Kotane*, 229.

92 Meli , *South Africa belongs to us*, 119.

93. Ramohanoe ble erstattet av J.B. Marks som leder i Transvaal ANC senere det samme året. Bunting, *Moses Kotane*, 169.

94 Sisulu, *I will go singing*, 69.

95 Bunting, *Moses Kotane*, 167.

uttale seg så sterkt på eget initiativ om ikke-rasistisk samarbeid. Spesielt oppsiktsvekkende var det kanskje fordi han hadde vært ANCYLs presidentkandidat. Det første han gjorde var nemlig ved flere anledninger å forsikre massene om at den antatt fremmed- og kommunistfiendtlige linjen til ANCYL ikke kom til å være en del av politikken til det nye lederskapet. Det var hans egne meninger som ble ytret, det representerte ingen offisiell politikk verken fra ANC eller ANCYL. Allikevel var dette viktig, siden det viste seg å gi en forsmak på hva som kom til å skje i månedene fremover.

Om det ikke var overraskende at Ramohanoé hadde reagert, eller at det var andre misfornøyde i ANC, så var det kanskje mer overraskende hvor liten støtte de hadde, og hvor klart ANC etter hvert stilte seg bak vedtakene som ble fattet 26. mars. Transvaal ANC tilbakeviste i en offisiell uttalelse det deres leder, Ramohanoé, hadde kritisert:

“Members of the ANC will not hesitate in giving their unreserved support to the decisions taken by the Defend Free Speech Convention... The struggle which is going on is not contrary to the programme of action of the ANC”.⁹⁶

Dersom ”the Defend Free Speech Convention” hadde hatt en polariserende effekt på frihetsbevegelsen, viste reaksjonene samtidig at det var en uttalt stemning for samarbeid på tvers av organisasjonelle strukturer, politisk ståsted, og raser. Dette kom ikke bare til uttrykk blant politikerne, men også gjennom stor deltakelse i 1. mai-demonstrasjonene.

1. mai

Inntil 1950 hadde markeringen av 1. mai som arbeidernes dag foregått med klare skiller mellom de hvite og de svarte. Hvite arbeidere hadde alltid hatt 1. mai-tog på dagtid, mens de svarte hadde hatt sine markeringer på kveldstid etter at de kom hjem fra arbeid. Avgjørelsen som var tatt ved ”the Defend Free Speech Convention” om å anmode alle om å holde seg hjemme fra arbeid 1. mai, uansett rase, var ikke uten risiko. Svarte arbeidere risikerte jobbene sine ved å avstå fra en dags arbeid og om ikke oppslutningen var stor, kunne demonstrasjonene fort bli husket mer som en fiasko og et feilgrep enn som en suksess. Det gjorde heller ikke saken bedre at ANCYL aktivt gikk inn for å motarbeide forberedelsene. Mandela, Tambo og Sisulu deltok aktivt i dette ved å avbryte planleggingsmøter, men i følge Bernstein var det mest støy og sinne bråkmakerne fra ANCYL hadde å komme med. Det

⁹⁶ Bunting, *Moses Kotane*, 169.

faktum at deres aksjoner bare var grunnet en generell motstand mot streiken, uten at de fremmet noe eget alternativ, gjorde at de oppnådde liten eller ingen støtte.

Dette kan kanskje ses på som klimakset i polariseringen mellom ANCYL og venstrefløyen i ANC. De unge lederne var nå valgt inn i ledelsen i ANC, men holdt fortsatt fast ved sine gamle opprørske tendenser. Mye av misnøyen med akkurat denne planlagte ”bli hjemme”-aksjonen, var i følge Mandela at den slo bena under ANC sin egne planlagte ”National Day of Protest” som hadde blitt vedtatt på konferansen i desember 1949, og som skulle planlegges nærmere av aksjonskomiteen.⁹⁷

På tross av motstanden i ANCYL kan 1. mai aksjonen betegnes som en suksess. Tallene varierer men det er blitt anslått at alt fra 50 til 80 prosent av den svarte arbeidsstyrken ble hjemme.⁹⁸ Karis tilkjenner mye av suksessen J.B. Marks organisatoriske talent, men det må uten tvil ha vært en stemning blant folket for å involvere seg aktivt i protester mot den nye regjeringen og de nye lovene.

Størst innvirkning historisk hadde nok likevel den reaksjonen demonstrantene ble møtt med av politiet. Dagen endte i små opptøyer som politiet brutalt slo ned, med den følge at 18 svarte mistet livet, og over 30 ble hardt skadd.⁹⁹ Både Mandela og Sisulu, som begge hadde vært hovedmotstandere av aksjonen, fikk føle denne politibrutaliteten på kroppen da de ble beskyttet mens de observerte noen demonstrasjoner i Orlando utenfor Johannesburg.¹⁰⁰

På det personlige plan, både for disse to, og for motstanderne generelt i ANCYL, kan dette betegnes som det store vendepunktet. Det var nok *her* de forsto at de sto overfor en så stor undertrykkende makt at innbyrdes kniving om hvem som hadde rett og ikke rett i frihetsbevegelsen var klart underordnet viktigheten av å stå sammen i kampen. Sisulu skriver også i sin bok at han på den 1. mai følte at det var feil å ha motarbeidet denne streiken.¹⁰¹ Allikevel skulle de få hjelp til å løse dette problemet fra en uventet kant da NP-regjeringen foreslo ”the Suppression of Communism Act” 5 mai 1950.

97 Denne komiteen besto av Dr Moroka som formann, Mr Gaur Radebe; Mr G.M Pitje, Mr O. Tambo og Mr C.S. Ramohano. kanskje ikke så rart at Ramohano følte seg forbigått da han som leder av både Transvaal ANC og medlem av denne komiteen ikke hadde blitt konsultert i forhold til denne aksjonen. Bunting, *Moses Kotane*, 167.

98 Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 406, over 50 prosent, Mandela og Bernstein 80 prosent.

99 Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 406.

100 Mandela, *Long walk to freedom*, 134.

101 Sisulu, *I will go singing*, 69.

The Suppression of Communism Act, CP blir forbudt.

I mai 1950 startet altså NP sin kampanje for å forby CP. Den nevnte "Suppression of Communism Act" ble lest for første gang i parlamentet 5.mai og ble mottatt med overveldende støtte der. Kommunistpartiets eneste parlamentsmedlem, Sam Kahn, var alene i sin motstand mot lovforslaget. Lovforslaget var formulert slik at det i praksis ikke bare kom til å gå ut over CP, men ville gjøre det mulig for regjeringen å forby enhver organisasjon eller forhindre enhver person som var i opposisjon til regjeringens politikk.

Motstandbevegelsen forstod alvoret, og ANC innkalte representanter fra alle parter i motstandskampen til et krisemøte den 14. mai i Johannesburg for å diskutere en samlet opposisjon mot lovforslaget. Det var på dette møtet at alle gamle uoverenskommelser ble begravd, inkludert det anstrengte forholdet mellom ANCYL og de som hadde stått i spissen for 1. mai demonstrasjonene. Et samlet "council of war" ble satt opp for å lede en felles kampanje med representanter fra hele motstandsbevegelsen. Dette var noe de aldri tidligere hadde klart å gjennomføre.¹⁰² En kan godt si at NP hadde klart å skape den første formelle, totalomfattende alliansen mot sin egen politikk.

"Paradoxically, the banning of the party had a positive spin off that was not, of course, either expected or intended by the South African government. It undoubtedly weakened the prejudice against communists that was prevalent within the antiracist movement."¹⁰³

Dette møtet har blitt forbigått i de store verkene om sørafrikansk historie. Likevel refererer både Bernstein, Sisulu og Mandela til det som den dagen hvor alle parter innså at det nå ikke var noen vei tilbake, en samlet front var nødvendig for å kjempe mot den undertrykkende overmakten. Det var også på dette møtet Oliver Tambo ytret de profetiske ordene:

"Today it is the Communist Party. Tomorrow it will be the trade unions, our Indian Congress, our APO, our African National Congress."¹⁰⁴

En uke senere møttes NEC i ANC i hjemmet til Dr Moroka i Thaba Nchu, hvor tråden fra den 14. mai ble fortsatt. Her ble det tydelig at alle var enige om at nå ville det være helt nødvendig å stå sammen i kampen. Sisulu fremhever en tale av Moses Kotane som gjorde et voldsomt inntrykk på han. Det var en slags vekkelse, ikke bare for han personlig, men for

102 Bernstein, *Memory against forgetting*, 118.

103 Shubin, *ANC: a view from Moscow*, 12.

104 Meli, *South Africa belongs to us*, 120.

både nasjonalistene og venstresiden i ANC. Sisulu legger også vekt på at Mandela, til tross for sin tidligere posisjon, snudde totalt og gikk iherdig i gang med arbeidet for en samlet kamp med én gang avgjørelsen ble tatt fra øverste hold i ANC.¹⁰⁵ Etter dette møtet var det ingen som så tilbake, alle krefter ble nå satt inn for å organisere en landsdekkende streik den 26. juni.

Som en følge av innføringen av "The Suppression of Communism Act" møttes sentralkomiteen i CP i Cape Town for å diskutere partiets fremtid. Med overveldende flertall stemte de for at partiet skulle oppløses med øyeblikkelig virkning. I realiteten hadde de ikke noe valg. Med innføringen av den nye loven ville alle medlemmene kunne fengsles i opptil ti år hvis de fortsatte i partiet. Mange av medlemmene ble nok allikevel overrasket over denne avgjørelsen og mange trodde nok at partiet hadde en plan for å fortsette arbeidet. I ettertid har man forklart at sentralkomiteen følte at det var helt nødvendig å oppløse partiet og hvis det skulle oppstå illegalt så ville det være med et helt annet slags medlemskap. Flesteparten av de som nå var medlemmer hadde kommet inn i partiet under krigen. Det var en periode hvor partiet hadde vært populært i mange ulike deler av befolkningen, og disse nye medlemmene var ikke verken ideologisk eller praktisk utstyrt for å ta del i en illegal kamp.¹⁰⁶

26. Juni "Freedom Day"

I forkant av selve streikedagen møttes ledelsen i alliansen to dager i Johannesburg for å forberede "Freedom Day". For første gang møttes alle parter i en uformell, sosial og vennlig atmosfære. CP hadde allerede oppløst seg selv, men det var flere medlemmer til stede, og møtet fremkalte i følge Sisulu en følelse av solidaritet og optimisme, og var starten på en mer militant æra i kampen mot undertrykkelsen.¹⁰⁷

Demonstrasjonene og streiken på selve "Freedom Day" har blitt beskrevet noe forskjellig i historiebøkene. Meli og Bunting beskriver dagen som en enestående suksess og baserer seg på tallene og kommentarene fra "The Guardian" rett etter selve hendelsen.¹⁰⁸ Sammenliknet med oppslutningen på 1. mai kan allikevel ikke "Freedom Day" beskrives som en suksess. I noen deler av landet var det ganske stor oppslutning, men flere steder var det

105 Sisulu, *I will go singing*, 70.

106 Bunting, *Moses Kotane*, 172.

107 Sisulu, *I will go singing*, 70.

108 The Guardian 29. juni 1950.

veldig dårlig.¹⁰⁹ Dette kommer til uttrykk i en senere rapport som Sisulu og Mandela leverte til den årlige ANC-konferansen i desember.¹¹⁰ Allikevel bør ikke den historiske betydningen av denne dagen undervurderes, og historikerne er stort sett enige om at dette er en merkedag i sørafrikansk historie, med en betydning langt utover hvor stort antall mennesker som streiket.

”Freedom Day” var først og fremst en unik oppvisning av broderlig solidaritet og samhandling mellom alle de involverte partene i frihetskampen på en måte som aldri tidligere hadde vært vist. Meli legger vekt på hvordan ANC skiller seg ut fra alle andre afrikanske nasjonale frihetsbevegelser i samtiden med sin støtte til kommunistene. Han har hevdet at ANC hevet seg over de utbredte fordommene mot kommunisme som da eksisterte og at de bedømte CP for deres faktiske politiske aksjoner.¹¹¹ Karis beskriver aksjonen på en litt annen måte, også han er helt tydelig i sin fremstilling av hvordan Sisulu, Tambo og Mandela som lederne av den tidligere så kritiske ANCYL myknet opp i forhold til venstresiden i ANC og vekk fra afrikansk eksklusivisme, men tilskriver heller denne endringen deres personlige erfaringer med nært samarbeid og et behov for alle mulige allierte i kampen, enn en ideologisk reorientering.¹¹² Man skal heller ikke se bort fra den betydningen det hadde at CP oppløste seg. En av hovedgrunnene til at de i ANCYL hadde vært så skeptiske til CP var fordi de fryktet at hvite og indere i partiet skulle ta over hele motstandsbevegelsen.¹¹³ Denne skepsisen hadde nå ikke lenger noe grunnlag, og en skal ikke se bort i fra at dette var med på å gjøre det lettere for disse unge lederne å delta i en samlet kamp.

Den nye store og felles trusselen som kom med ”The Suppression of Communism Act” åpnet for et samarbeid på en videre plattform for en samlet opposisjon. Den viktigste følgen av dette var endringen i forhold til samarbeid på tvers av raseskiller hos de nye lederne. Særlig etter at de med ”the Programme of Action” hadde tatt en aktiv avgjørelse om å ta ledelsen i og radikaliserer kampen, var de skeptiske overfor alle som kanskje kunne komme dem i forkjøpet. Mye av dette var motivasjonen for motarbeidelsen av 1. mai demonstrasjonene. Karis skriver at omfanget av responsen fra folket 1. mai kombinert med deres egne opplevelser av disse gruppenes arbeid på nært hold gjorde at de revurderte sine politiske standpunkt. Videre skriver han at tidligere skeptiske menn som Mandela, Tambo og Sisulu skiftet mot et ikke-rasistisk samarbeid på tvers av raser og politikk, dvs. et samarbeid

109 I Transvaal for eksempel var det under 5 prosents oppslutning, bare få uker etter at over halvparten av arbeidstyrken hadde streiket 1. mai. Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 409.

110 Bunting, *Moses Kotane*, 174.

111 Meli, *South Africa belongs to us*, 120.

112 Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 409.

113 Mandela, *Long walk to freedom*, 124.

med kommunistene.¹¹⁴ Med forbudet og den påfølgende oppløsningen av Partiet fulgte, både i samtiden og blant historikerne, en rekke teorier om at kommunistene infiltrerte og tok over ANC. Hvordan påvirket oppløsningen av partiet de tidligere medlemmenes innsats i kampen?

Oppløsningen av partiet kom veldig overraskende på de fleste medlemmene, og de trodde at partiet nok skulle fortsette sin aktivitet illegalt, men det tok tre år før dette skjedde.¹¹⁵ Først og fremst gikk dette ut over de hvite medlemmene som ikke hadde noen annen organisasjon å gå til hvor de kunne bruke sitt engasjement. Dette førte til at mange tidligere medlemmer falt ut av kampen, og bare de mest dedikerte ble igjen under vanskelige forhold. Dette kommer tydelig frem i neste kapittel der det beskrives hvordan de hvites fravær fra deltakelsen i "the Defiance Campaign" tydeliggjør at aktivitetsnivået er på et minimum.

For de svarte, inderne og de fargede var situasjonen litt annerledes. De hadde hele tiden blitt oppfordret av ledelsen i CP til å delta i sine respektive organisasjoner, og det er bare naturlig at disse nå fokuserte mer på dette arbeidet. Noen historikere, spesielt under den kalde krigen, har påstått at det etter partiets oppløsning var en flom av svarte kommunister som kom inn og tok over styringen i ANC. Dette er det vanskelig å finne dekning for. De svarte kommunistene hadde hele tiden vært anbefalt å samtidig være aktive i ANC, noe de aller fleste var, spesielt lederne. Det er ingen kjente eksempler på at tidligere medlemmer i CP kom inn i ANC etter 1950 og oppnådde lederroller der.

Den økte undertrykkelsen fra regjeringen og de nye lovene førte til en sentralisering av ledelsen. Dette vil være tema i neste kapittel som samtidig og vil beskrive hvordan ambisjonene om å bygge opp en massebevegelse ble virkeliggjort. Det er ganske tydelig at dette er et vendepunkt for de unge lederne, og at fokuset er på samarbeid med de andre organisasjonene. Men samtidig er det også starten på en ny polarisering og et mer sentralisert styre som kom til å vare.

114 Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 409

115 Bunting, *Moses Kotane*, 172, 192.

Kapittel 5 Massekamp og store kampanjer. Motstandsbevegelsens storhetsperiode i Sør-Afrika

Etter andre verdenskrig var det en klar bevegelse for frigjøring fra kolonistyrene over store deler av Afrika. Sør Afrika var ikke noe typisk kolonistyre siden de hadde en betydelig hvit befolkning som hadde vært der i generasjoner og så på landet som sitt hjemland. Allikevel hadde den store oppslutningen om protestaksjonene i 1950 vist at det var en klar stemning også her for en kamp mot undertrykkelsen.

I dette kapitlet vil det bli redegjort for hvordan ANC nå som den ledende organisasjonen tar opp denne kampen for alvor. I henhold til problemstillingen vil det bli lagt spesiell vekt på hvordan kommunistene fortsatte å ta del i kampen etter at partiet deres var blitt forbudt, og hvordan de sammen med ANC satte ikke-rasisme øverst på agendaen. Kapitlet er avgrenset til å ta for seg de store kampanjene ANC organiserte i samarbeid med andre raser utover 1950-tallet før det får en innsnevret fokus på hvordan de personlige forholdene i ledelsen av motstandsbevegelsen etter hvert fikk stor betydning. På slutten av kapitlet vil det bli drøftet hvordan den ikke-rasistiske linjen i ANC skapte splid innad i organisasjonen. Det vil bli forklart hvordan dette, i kombinasjon med at apartheidstaten trappet opp forfølgelsen av motstandsbevegelsen, førte til at også ANC ble forbudt og måtte ta i bruk andre virkemidler for å fortsette kampen.

For å gi en best mulig forståelse av denne utviklingen vil kapitlet være disponert på følgende måte:

Den første delen vil ta for seg de store kampanjene, ”The Defiance Campaign og ”The Congress of the People” som etablerte ANC som lederen i motstandskampen. Ut av disse kampanjene vokste det et nært samarbeid å tvers av raser som ble stadfestet i kongressalliansen. I den andre delen av kapitlet vil fokus derfor være på hvordan de nære personlige forholdene som da blir utviklet blir avgjørende for motstandsbevegelsen. I denne siste delen vil det være en utstrakt bruk av intervjuer og andre kilder som tidligere ikke har blitt brukt.

The Defiance Campaign.

”The Defiance Campaign” var en stor kampanje med sivil ulydighet som utfordret apartheidregjeringen til kamp i 1952. Den var en samlet innsats av ANC og den indiske kongressen og stadfestet det samarbeidet de to organisasjonene hadde startet i anledning ”Freedom Day” i 1950. Kommunister var fremst i rekkene både blant svarte og indiske aktivister, men de hvite kommunistene var bekymringsverdig fraværende fra kampanjen.

Etter at kommunistpartiet oppløste seg, gikk kampen inn i en ny fase. Oppløsningen av CP var et betydelig hinder i utviklingen av motstandsbevegelsen. Kommunistene hadde lenge vært de som tok initiativ til praktisk politisk aktivitet, og når de ikke lenger kunne fungere som et politisk parti, etterlot de et tomrom. Allikevel hadde den hektiske aktiviteten i anledning demonstrasjonen 26. juni 1950 samlet det som var igjen av motstandsbevegelsen. De innså at regjeringen kom til å gjøre hverdagen deres vanskelig, og at det ble da enda viktigere å stå sammen for og slåss for sin eksistens. Etter det klimakset 26. juni var, så falt aktivitetsnivået, før man igjen fikk summet seg til å innta sine nye roller.

Det var fortsatt fraksjoner i ANC som var veldig misfornøyd med utviklingen i retning av samarbeid på tvers av raser. Polariseringen nådde et foreløpig høydepunkt da Ramohanoe ble erstattet av J.B. Marks som president for Transvaal ANC. En såkalt ”national minded bloc” under ledelsen av Seloape Thema, forsøkte å splitte seg fra ANC i et forsøk på å forme en separat organisasjon i protest mot kommunistisk og ikke-afrikansk innflytelse. Denne gruppen hadde imidlertid få tilhengere, og ANC viste at de hadde tatt et klart valg for en ikke-rasistisk linje ved å utvise opprørerne.¹¹⁶

Det var tydelig at den nye ledelsen i ANC valgte å stå hardt ved den nye linjen. Selv om CP var blitt forbudt, var det tydelig at den alliansen som regjeringens lovforbud hadde vært med på å skape bare ble sterkere. Dette ble godt illustrert da den indiske kongressen hadde sin 19. årlige konferanse i Johannesburg i september 1950. Hovedfokuset der var på det gryende samarbeidet rasene i mellom med taler fra Dr. Moroka og den nyvalgte presidenten i SAIC, kommunisten Dr. Dadoo som høydepunkter. Indernes påvirkning skulle bli viktig i årene som kom og deres erfaring fra deres egen ulydighetskampanje fra 1946 -1948 var nok en direkte inspirasjon til at ANC og SAIC sammen valgte å starte en liknende aksjon, ”the

116 Bunting, Moses *Kotane*, 180.

Defiance Campaign” i 1952.¹¹⁷ Sisulu legger i sin bok også vekt på indernes påvirkning og hvordan deres erfaring fra 1940-tallet og deres militante holdning drev ANC fremover. Videre poengterer han det faktumet at selv om Albert Luthuli i forkanten av ”the Defiance Campaign” motsatte seg en samlet kampanje i Natal fordi det var ufred mellom zuluer og indere, så tvang Sisulu selv det igjennom.¹¹⁸ Denne overstyringen av Luthuli forklarte han med at det var ANC’s politiske linje at en samla motstand mot den hvite undertrykkelsen ville bedre relasjonene mellom de svarte og inderne.¹¹⁹

Da regjeringen innførte en lov som fjernet stemmeretten til de fargede, skiftet fokus i motstandskampen fra ANC og Johannesburg til Cape Town og de ulike organisasjonene for de fargede som hovedsaklig var bosatt der.¹²⁰ De fargede klarte ikke å samle seg i opposisjon mot denne loven. ANC sendte medlemmer fra Johannesburg til Cape Town for å bistå i protestene, men dette lyktes ikke særlig godt, og forholdet til de fargede forble problematisk. Det skulle ta nesten ett år før ANC igjen klarte å ta ledelsen i kampen.

Den 17. juni møttes ledelsen i ANC (NEC) for å diskutere et forslag fra aksjonskomiteen (the council of action) om ”erklære krig” mot passlovene og mot begrensningene på kvegdrift for de svarte. Det ble innkalt til en samlet konferanse for ledelsene av ANC, SAIC og The African Peoples Organisation (APO)¹²¹. De fargedes organisasjon, APO, var invitert til tross for tidligere samarbeidsproblemer, og møtereferatet viser at ANC ønsket at de skulle bli en aktiv deltager i kampen.¹²²

Arbeidet med å forberede ”the Defiance Campaign” startet umiddelbart etter møtet, med ANC og SAIC som tilsynelatende likeverdige partnere. De møttes til en samlet konferanse 29. juli 1951 der en plankomité ble opprettet bestående av to svarte, Walter Sisulu og J.B. Marks, og to indere, Yusuf Dadoo og Y.A. Cachalia, med Dr Moroka som formann.

117 “The defiance campaign was directed against all racially discriminatory laws. But its immediate targets were: the pass laws; stock limitation; the Separate Representation of Voters Act; Group Areas Act; Bantu authorities; and the Suppression of Communism Act. The object of the campaign was to deliberately violate the laws as an act of protest, that protest being organized, not spontaneous, and undertaken by disciplined, volunteers. In this way over 8000 volunteers – African, Indian, Coloured and white – defied the laws of the racist regime and went to prison” Meli, *South Africa belongs to us*, 121.

118 Luthuli var på dette tidspunktet president i Natal ANC, og skulle senere bli president i hele organisasjonen. 119 Sisulu, *I will go singing*, 71.

120 Separate Representation of Voters Bill, februar 1952, Karis, *From protest to challenge Volume 2*, 410.

121 Den største organisasjonen for de fargede

122 “Let us not refuse to cooperate with the coloured people for the simple reason that they have let us down in the past... We must, therefore call these other groups to a joint meeting and ask them to join us in unfolding our Programme of Action. We, by reason of our numbers and our claims in Africa, should initiate these moves... the Coloured people or the FRAC must come in and be made functionary within our Programme of action.” Fra møte 17. juni 1951 i ANC NEC, Karis, *From protest to challenge Volume 2*, 410.

At det var en komité hvor halvparten var indere, og halvparten var kommunister(Dadoo og Marks), passerte ikke uten kritikk fra de konservative elementene i ANC.¹²³ Dette var et uheldig valg med tanke på å beholde den indre roen i ANC, men det viste tydelig at samlet aksjon var første prioritet og man valgte personer med erfaring fra liknende aksjoner og samarbeid på tvers av rasene. I denne sammenhengen stilte kommunistene i første rekke.

Plankomiteen leverte en rapport med en detaljert plan for ”the Defiance Campaign” som ble vedtatt på den årlige ANC-konferansen 15–17 desember 1951, og som foreslo at kampanjen skulle iverksettes påfølgende år dersom regjeringen ikke trakk tilbake en rekke diskriminerende lover.¹²⁴ I sin presidenttale på konferansen la Dr. Moroka vekt på at kravene de stilte ikke var urimelige, men basert på menneskerettigheter og kristne verdier, og bare ville forbedre forholdet rasene imellom.¹²⁵

Etter at regjeringen avviste kravet fra ANC og SAIC om å oppheve seks spesifikke apartheidlover, ble derfor ”the Defiance Campaign” lansert som en kampanje med sivil ulydighet over hele landet med Nelson Mandela som leder for de frivillig ulydige.¹²⁶ Kampanjen var en suksess. Frivillige strømmet til i tusentall og fengslene ble, som hensikten var, snart overfylte. Apartheid hadde aldri blitt utfordret på en slik måte tidligere. Selv om oppslutningen var stor blant svarte og indere, var det bemerkelseverdig få hvite som deltok i protestene. Dette var bekymringsfullt i lys av det håpet om samlet innsats som samarbeidet under Freedom Day bare et par år tidligere hadde skapt.

”The Defiance Campaign” ble avviklet etter litt over ett år. Da hadde mer enn 8500 personer blitt fengslet for sivil ulydighet og antallet medlemmer i ANC hadde økt fra 4000 til over 100 000. Kampanjen hadde en virkning utover det økte medlemstallet i form økt publisitet, og et bedret rykte for ANC over hele landet som ikke kunne måles i tall. Enkelte har påstått at 100 000 medlemmer er lite i et så folkerikt land som Sør-Afrika, men dette må igjen ses i sammenheng med at svært mange av de svarte undertrykte ikke hadde økonomiske forutsetninger for å betale medlemsavgiften. Den virkelige virkningen av medlemsøkningen

123 Sisulu ble også medlem av CP, men ikke før de gjenoppsto i 1953., Sisulu, *I will go singing*, 92.

124 Bunting, *Moses Kotane*, 182.

125 “From the Government of South Africa we ask for nothing that is revolutionary. If what we ask for is communistic, then communism is humane and Christian; it is a consummation devoutly to be wished. We ask for those things which, I believe, will facilitate co-operation between the Europeans and the non-Europeans: those things which minimise the occasions and remove the causes for bad relationships between the Europeans and ourselves” Bunting, *Moses Kotane*, 182.

126 Disciplined groups of volunteers would break selected apartheid laws after notifying the authorities of their intention to do so, and invite arrest. They would offer no resistance to arrest nor pay any fines. The campaign was intended to serve notice to the whole country that the days of black patience and waiting were over. From here on, apartheid would no longer be meekly tolerated”. Bernstein, *Memory against forgetting*, 135.

kan allikevel diskuteres, da tallet på medlemmer sank like raskt som det steg. I 1953 var det ikke flere enn 28 900 betalende medlemmer igjen. Samtidig var det økte medlemskapet heller ikke utelukkende positivt. ANC hadde ikke infrastruktur til å kunne holde møter og lokale avdelinger for alle, og uønskede elementer i form av politiagenter klarte også å komme seg inn i organisasjonen.

”The Defiance Campaign” var første gang SAIC og ANC arrangerte en samlet kampanje og det var et helt klart og tydelig steg i en ikke-rasistisk retning for begge organisasjonene. Hva var årsaken til dette? ANCs utvikling har tidligere blitt dokumentert i forrige kapittel, men inderne hadde også hatt en radikaliseringsprosess på 1940-tallet og var nå ledet av kommunisten Yusuf Dadoo. Denne endringen på lederskapsnivå gjorde mulig et samarbeid som var ganske radikalt med tanke på de motsetningene som eksisterte mellom de svarte og inderne. Allikevel var det misfornøyde elementer i begge organisasjonene og det førte til ytterligere polarisering innad i gruppene.

Meli ser på ”the Defiance Campaign” som starten på en ny fase i kampen og at den etablerte to prinsipper:

For det første at det ikke er mulig med frigjøring av de undertrykte uten å ofre noe, og for det andre at ”the Defiance Campaign” gjorde det klart at denne frigjøringen i Sør-Afrika bare kunne komme som et resultat av utenomparlamentarisk kamp.¹²⁷

Også Sisulu anser ”the Defiance Campaign” som en suksess. Kampanjen hadde hevet den politiske bevisstheten hos massene til et helt nytt nivå, og i organisasjonene hadde effektiviteten økt i takt med ansvaret, aktivitetsnivået og innsatsviljen. Sisulu påpeker også hvor viktig det var at kampanjen førte til oppmerksomhet i utlandet. Dette var med på å legge press på det undertrykkende regimet, og i følge han måtte Sør-Afrikas hvite befolkning begynne å tenke på fremtiden på en annen måte.¹²⁸

Helt fra de tok over regjeringen fokuserte NP veldig på å svartmale kommunistene som samfunnets fiende nummer én. Antikommunistisk propaganda ble en del av hverdagen og de tidligere medlemmene ble nøye fulgt av sikkerhetstjenesten. I forkant av ”the Defiance Campaign” hadde de med hjemmel i ”the Suppression of Communism Act” derfor pålagt fem ledere, alle tidligere medlemmer av CP å melde seg ut av sine nasjonale organisasjoner og forbød dem å ta del i noen form for politisk aktivitet.¹²⁹ Både Bunting og Karis mener at

127 Meli, *South Africa belongs to us*, 121.

128 Sisulu, *I will go singing*, 72.

129 Dette var Moses Kotane, medlem av ANC NEC; J.B. Marks, president i Transvaal ANC; David Bopape, sekretær i Transvaal ANC; J.N. Ngwevela, formann i distriktskomiteen i Cape ANC; og Dr. Dadoo, president i SAIC.

regjeringens angrep på kommunistene drev disse helt i fronten av kampen.¹³⁰ Kotane var den første som brøt forbudet og da han ble arrestert 2. juni, startet det hele ”the Defiance Campaign”. Innen en uke hadde Marks, Bopape og Dadoo fulgt hans eksempel.

Omfanget av den kommunistiske innflytelsen har alltid vært et tema for debatt i den sørafrikanske historieskrivingen, og med oppløsningen av partiet ble det enda vanskeligere å finne klare bevis på hvor stor den egentlig var. Dette kombinert med hvor betent temaet var under den kalde krigen har ført til mye spekulasjon, og kommunistenes innflytelse i ANC har av denne grunn kanskje fått en større plass i avisene og historiebøkene enn den fortjener. Det at begge sider har ønsket å tydeliggjøre kommunistenes rolle, om enn på forskjellige måter, kan og ha bidratt til denne overvurderingen. Høyresiden har brukt det som et ledd i sin propaganda for å svartmale ANC, mens kommunistene selv har vært interessert i å fremheve sin innsats.

Karis prøver i sin bok å nyansere dette synet ved å sitere prof. Z.K. Matthews som skrev i et brev til en amerikansk venn at ”the Defiance Campaign” var størst og best organisert i de områdene hvor den såkalte ”kommunistiske innflytelsen” var antatt å være svakest. Videre skrev han at alle som visste noe om CP i Sør Afrika, visste at de var sterkest i de store byene, mens ”the Defiance Campaign” var mest utbredt i på de mindre stedene og spesielt i Eastern Cape hvor han mente den kommunistiske påvirkningen var lik null.¹³¹

Selv om Karis legger vekt på dette brevet, kan det kritiseres for å bare være en enkelt subjektiv kilde. Matthews hadde nok et poeng fordi med oppløsningen av CP hadde partiet også avvirket hele infrastrukturen som hadde vært en av deres styrker. Allikevel er det grunn til å tro at Matthews ikke hadde full oversikt over de faktiske forhold. Raymond Mhlaba og Govan Mbeki som var betydelige størrelser i ANC i Eastern Cape og veteraner i CP, tok en stor del i organiseringen av ”the Defiance Campaign” der. Sisulu i intervju med Kodesh la vekt på at Eastern Cape var svært godt organisert under kampanjen og at det var spesielt to menn som gjorde en jobb der, Shume og Mhlaba, som han beskriver som dedikerte kommunister.¹³²

De som glimret med sitt fravær i ”the Defiance Campaign” var de hvite kommunistene. Før partiet ble oppløst hadde det vært et flertall hvite i partiledelsen og de hadde utgjort en stor del av motstandskampen. Derfor var det bemerkelsesverdig at ingen av

130 Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 418, Bunting, *Moses Kotane*, 188.

131 Z.K. Matthews til Dr. George Haynes, 8. juni, 1953, . Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 420

132 Sisulu i intervju med Kodesh, merket 6/2 1995 4-27/1/95 Side B Casette 3 MCHP Kodesh Collection Box 4

disse deltok i første rekke under "the Defiance Campaign" slik deres kollegaer Dadoo, Marks, Kotane og Bopape.

Hva var grunnene til dette? Var ikke de hvite klare til å ofre seg på samme måte som deres undertrykte partikamerater? De hvite hadde jobber og en økonomisk situasjon som gjorde at de hadde mer å tape på å havne i fengsel. Noen hevder også at de hvites rolle først og fremst hadde vært som teoretikere, og flere av dem gjorde fortsatt en viktig jobb i "the Guardian", mens de svarte lederne som Kotane og Marks alltid hadde vært de som hadde ledet kampen ute blant massene. De hvite var heller ikke påvirket av de lovene som kampanjedeltagerne brøt. Hovedårsaken til fraværet av hvit deltagelse var nok allikevel at "the Defiance Campaign" var organisert av SAIC og ANC og de hvite hadde derfor ikke tatt noen offisiell del i planleggingen siden de ikke kunne være medlemmer i noen av disse organisasjonene. Den eneste politiske kanalen for hvite i opposisjon til apartheid hadde forsvunnet med CPs oppløsning. På dette tidspunktet hadde CP ennå ikke reorganisert seg illegalt og de hvites kontakt med motstandsbevegelsen var dermed begrenset til uformell sosial kontakt.

Bernstein fremstiller det som om de hvite var ekskludert, men dette er ikke helt riktig. "the Defiance Campaign" var åpen for alle og selv om hvite ikke like lett kunne bli arrestert for å bruke krakker og liknende som var reservert for svarte så var de tidligere medlemmene i CP under en rekke andre forbud de kunne bryte. Strafferammen for disse lovbruddene var riktignok ganske mye høyere enn for den gjennomsnittlige sivile ulydigheten i kampanjen. Selv om dette nok medvirket til at flere hvite nølte med å involvere seg, så hadde ikke stoppet svarte og indiske kommunister fra å være i første rekke blant de frivillige.

Ledelsen for "the Defiance Campaign" anså fraværet av hvite sympatisører som et stort problem. Den ikke-europeiske motstanden hadde fostret en følelse av samhold de undertrykte rasene i mellom, men atskilte tilsynelatende de hvite fra kampen på et tidspunkt hvor det var svært viktig at de ble integrert. Derfor ble spesielt inviterte hvite innkalt til et møte i Darragh Hall i Johannesburg i midten av november 1952.

Over 200 oppmøtte var vitne til at Bram Fischer ledet møtet med Yusuf Cachalia og Oliver Tambo som de fremste talerne. I sin tale la Tambo vekt på hvor viktig det var for ANC å motarbeide alle former for rasisme, også svart rasisme mot hvite. Derfor var det spesielt viktig at de hvite som hadde sympati med frigjøringsbevegelsen involverte seg og var synlige for at de undertrykte massene skulle forstå at kampen ikke dreide seg om rase, men om et

undertrykkende system.¹³³ Det er viktig her å understreke at ANC tok steg for å motarbeide rasisme og ønsket at alle raser skulle ta del i kampen.

En gruppe av de oppmøtte var villige til å møte Tambos krav og foreslo å opprette en organisasjon for hvite som kunne samarbeide med de andre kongressene for en demokratisk endring i landet. Dette var starten på det som senere skulle bli ”The Congress of Democrats” (COD), en likeverdig partner med ANC, SAIC og CPO(senere the South African Coloureds Peoples Congress(SACPC)) i kongressalliansen (CA).¹³⁴ COD blir drøftet mer inngående senere i oppgaven.

”The Defiance Campaign” var på mange måter ANCs største suksess som et parti for massene. I litteraturen og særlig i ANCs egne utgivelser er kampanjen beskrevet som høydepunktet i et aktivt tiår. For første gang tok ANC et aktivt steg for å organisere en stor kampanje uten hjelp av CP. I forhold til denne oppgaven er det viktig å se hvordan de fokuserte på samarbeid rasene i mellom. Dette ble understreket av indernes viktige rolle og hvordan både ANC og SAIC trosser intern misnøye ved kategorisk å forfekte et ikke-rasistisk samarbeid. Tambos tale på møtet for hvite i Johannesburg var viktig siden han som representant for ANC da viste initiativ for å bringe de hvite med i kampen.

Kommunistenes rolle er vanskeligere å beskrive. Men de var sterkt representert blant lederne i kampanjen både i ANC og i SAIC, selv om de hvite falt utenfor. Dette er et tegn på en forandring blant kommunistene. Etter at partiet gjenoppsto, ble det aldri mer et hvitt flertall i ledelsen, slik det alltid hadde vært før oppløsningen i 1950. Blant de hvite kommunistene hadde det lenge foregått en diskusjon om partiet skulle endre fokus fra klassekampen til også støttet de svarte og ANC i deres nasjonale frigjøring. Dette skilte på langt vei medlemskapet også geografisk. De som var skeptiske til samarbeid med ANC og ville ha en fortsatt fokus på klassekampen holdt til i Cape Town. Etter oppløsningen av partiet falt disse ut av kampen. Da kommunistpartiet senere ble gjenopprettet var det i Johannesburg, og flesteparten av medlemmene holdt til der. Kommunistene var fortsatt på banen, men først og fremst gjennom arbeid i sine respektive nasjonale kongresser. Derfor tok heller ikke de hvite noen ordentlig del i den offentlige kampen før etter at COD oppsto og ble den siste brikken i den alliansen som skulle lede motstanden gjennom resten av 1950-tallet.

Akkurat som tidligere så ble ikke dette fokuset på samarbeid på tvers av rasene like godt mottatt blant alle grupper i ANC. Blant de nasjonalistiske elementene i ANCYL var det mange som støttet ”the Defiance Campaign” fordi de hele tiden hadde ønsket å involvere

133 Bernstein, *Memory against forgetting*, 137.

134 Bernstein, *Memory against forgetting*, 138.

massene, men som var sterkt kritiske til den eksterne påvirkningen spesielt fra inderne, fordi dette fortynnet den afrikanske nasjonalismen som var deres fanesak.¹³⁵ ANC etablerte seg i alle fall som den fremste organisasjonen for de afrikanske massene, men som Bernstein sier, var nok ANC først og fremst "a frame of mind".¹³⁶ De svarte massene identifiserte seg med organisasjonen, men deltok ikke aktivt i kampen.

Meli legger vekt på hvordan kampanjen stimulerte til en mer militant holdning, svært mange ofret noe og fikk et nytt syn på hva som skulle til. Deltakelsen og følelsen av å ofre noe bør ikke undervurderes. Dette var trekk som normalt var assosiert med kommunistene, men som også hadde blitt etterspurt av de unge radikale lederne i ANCYL. Forholdene hadde forandret seg og det var en klar endring blant den nye generasjonen ledere som hadde kommet fra ANCYL. Med ledende stillinger, økt ansvar og åpent samarbeid med andre raser så tilpasset de seg den linjen som de eldre lederne hadde. Dette var en endring som hadde startet allerede i 1950 men ble forsterket under "the Defiance Campaign".

Rettsaken som ble arrangert mot lederne av "the Defiance Campaign" viste at regjeringen hadde merket effekten av kampanjen. Et av poengene med kampanjen var at lovbruddene ikke var store nok til at straffene kunne bli særlig strenge. Dette unngikk sikkerhetstjenesten ved å stille 20 antatte ledere for retten under "The Suppression of Communism Act".¹³⁷

Det som har gitt denne rettsaken ettermæle i historien er Morokas reaksjon. Han valgte å stille med egne advokater fordi han var misfornøyd med at advokatene som representerte de andre var tidligere medlemmer av CP. I vitneboksen la han, i motsetning til de andre, stor vekt på at han var en iherdig antikommunist. Misnøyen med dette var den direkte årsaken til at han ikke ble gjenvalgt til president påfølgende desember og Albert Luthuli tok hans plass.¹³⁸ Morokas innsats for å skille seg fra de andre var til ingen nytte, de tiltalte ble alle idømt ni måneder i fengsel.

135 Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 413.

136 Bernstein, *Memory against forgetting*, 140.

137 Av disse 20 var det 12 svarte 7 indere og en farget, og det inkluderte kjente som Moroka, Sisulu, Marks, Mandela, Kathrada, Cachalia og Dadoo Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 421.

138 Karis, *From protest to challenge: Volume 2*, 421.

“The Congress of the People” og “the Freedom Charter”

“The Congress of the People” var en stor konferanse utenfor Johannesburg i 1955. Den hadde som formål å samle representanter for alle som sympatiserte med de undretryktes kamp i Sør-Afrika. Sammen skulle de forme et dokument ”The Freedom Charter” som skulle være en retningslinje for et Sør-Afrika slike de ønsket det. Denne konferansen var den første store og felles innsatsen til de fire kongressene som hver for seg representerte de store folkegruppene i Sør-Afrika. Sammen dannet disse kongressalliansen(CA) som var arrangøren av “the Congress of the People” og skulle komme til å bli drivkraften i kampen helt frem til ANC ble forbudt i 1961. I kongressalliansen fikk ikke-rasisme en ny betydning og kommunistenes rolle var fremtredende. Under vil det bli drøftet hvordan kommunistene hadde en avgjørende rolle i arrangeringen av “the Congress of the People” og utformingen av ”the Freedom Charter”.

Motstandsbevegelsen falt litt i dvale etter avviklingen av ”the Defiance Campaign”. Noe av årsaken til dette var at politiet hadde reagert på kampanjen med utvidet etterforskning og forfølgelse av motstandsbevegelsen. Med økt intensitet, kunnskap og hyppighet gikk politiet hardere til verks med for å finne beviser for at den kampen motstandsbevegelsen førte var ulovlig. Regjeringen innførte en rekke nye lover og forbud som begrenset motstandsbevegelsen ytterligere. Sør-Afrika var på vei til å bli en politistat.

For å motvirke denne undertrykkelsen var det derfor krefter som tok steg for å revitalisere kampen. Etter at en rekke forslag om ulike streiker og andre kampanjer ikke hadde resultert i noe som helst, forslø prof. Matthews i august 1953 en konferanse (the Congress of the People) hvor alle raser skulle være representert og hvor man skulle diskutere landets problemer på en inkluderende måte. Hovedmålet med “the Congress of the People” var å tegne opp et ”Freedom Charter” som skulle en samling av folkets ønsker for hvordan et fritt Sør-Afrika skulle se ut. Med Matthews ord:

”I wonder whether the time has not come for the African National Congress to consider the question of convening a National Convention, A CONGRESS OF THE PEOPLE, representing all the people of this country irrespective of race and colour to draw up a FREEDOM CHARTER for the DEMOCRATIC SOUTH AFRICA OF THE FUTURE.”¹³⁹

139 Thomas Karis, Gwendolen Carter og Gail M. Gerhart, *From protest to challenge: Volume 3 Challenge and Violence*, (Stanford, Hoover,1977), 12.

Kort tid etter dette forslaget ble COD og SACPO offisielt lansert som de to resterende partene i kongressalliansen (CA), og selv om disse i utgangspunktet, sammen med SAIC var skeptiske til Matthews plan, jobbet de hardt for organiseringen så snart de bestemte seg for at dette var veien å gå.

Denne alliansen gjorde forarbeidet til "the Congress of the People" unikt, aldri før hadde en paraplyorganisasjon for alle de ulike rasene drevet rekruttering og opplysning blant alle raser og sosiale lag. Ideen bak "the Congress of the People" var å favne så bredt som mulig og over 200 forskjellige organisasjoner var invitert til et planleggingsmøte 21. mars 1954. Resultatet ble allikevel at bare de fire kongressene ble stående som sponsorer, og disse valgte da valgte en aksjonskomité, (National Action Council) med medlemmer fra alle kongressene.¹⁴⁰

Denne aksjonskomiteen ble i samtiden kritisert for å jobbe på egenhånd uten godkjenning fra eldre ledere i de ulike kongressene, først og fremst fra ANC. Kritikken gikk først og fremst ut på at aksjonskomiteen skulle ha antydnet at "the Congress of the People" skulle bli starten på et samla parti for alle organisasjonene, og de delte ut marxistiske løpesedler i ganske stort omfang. Hvor stor innflytelse dette hadde utover å ergre noen av de mer konservative elementene i ANC er det vanskelig å si. I forhold til "the Congress of the People" kan det ikke hatt altfor stor betydning da alle de endelige planene og avgjørelsene måtte godkjennes av den samlede offisielle ledelsen av de fire ulike kongressene, "The Joint Executives".

Det var på et møte med disse "Joint Executives" 8. mai 1954 at "The Call" først ble lest opp. Dette var et dokument, forfattet av Rusty Bernstein som i hovedsak var en innkalling til "the Congress of the People", men som også har blitt sett på som en slags forløper for "the Freedom Charter". "The Call" ble allment godt mottatt av de ulike kongressene og det var med på gi en ny giv i motstandsbevegelsen hvor alle kongressene jobbet hardt for at konferansen skulle bli en suksess. Regjeringen og politiet gjorde sitt beste for å hindre disse forberedelsene, men klarte ikke å forhindre at det 25. juni 1955 samlet det seg 2884 delegater som representerte millioner av mennesker fra hele Sør-Afrika, i Kliptown utenfor Johannesburg. Av delegatene var 320 indere, 230 farga og 112 hvite og for å sitere Luthuli: "Perhaps it was the first really representative gathering in the Union's history."¹⁴¹

Hovedmålet med konferansen hadde hele tiden vært fremleggingen og godkjenningen av "the Freedom Charter" som et slags frihetsbrev og overordnet mål for hele bevegelsen.

140 Formann; Luthuli Sekretær, Sisulu (Tambo) Yusuf Cachlia Bernstein (Slovo) and Stanley Lollan.

141 Luthuli, *Let My People Go* . 158.

Hver paragraf ble fremlagt og diskutert før publikum godkjente de ved bifallsrop. Denne prosessen fikk en brå slutt da politiet mot kvelden av den andre dagen bestemte seg for å bryte inn. De beslagla alt materiale og noterte ned navnene til alle deltagerne.

Godkjenningsprosessen ble følgelig ikke slutført og ANC måtte innkalle til en spesiell konferanse i mars året etter hvor "the Freedom Charter" på nytt ble diskutert før det ble godkjent og tatt i bruk som en offisiell del av ANCs politikk.

Hovedmålet med hele "the Congress of the People" var at folket skulle godkjenne "the Freedom Charter" som skulle være en samling av innsamlede ønsker fra hele Sør-Afrika. Selv om dette frihetsbrevet også fikk noe omtale akkurat i anledning av konferansen, så har det i ettertiden vokst til å bli det viktigste og mest brukte dokumentet frihetsbevegelsen har utarbeidet. "The Freedom Charter" var også en avgjørende årsak til den polariseringen som førte til det endelige utbruddet av afrikanistene i ANC og opprettelsen av PAC.¹⁴²

Samtidig som CA hadde hendene fulle med de praktiske organisatoriske oppgavene i forkant av "the Congress of the People" ble storparten av ressursene brukt til å reise landet rundt for å samle inn ideer til frihetsbrevet slik det hadde blitt forespeilet. "The Freedom Charter" skulle være et dokument bygget på folkets egne ønsker. I de ulike historiebøkene har det vært en rekke forklaringer på hvordan dokumentet oppsto, og den vanligste versjonen som er beskrevet av Karis, er at en komité samlet alle bidragene og sammen formet "the Freedom Charter" ut fra det.¹⁴³

Med utgivelsen av Rusty Bernsteins memoarer ble det kastet et nytt lys over opprinnelsen. Han beskriver i detalj sitt eget bidrag til dokumentet. Bernstein var med i den komiteen som hadde oppgaven med å forme et dokument ut fra alle de innsamlede bidragene. Dette viste seg å være en vanskelig oppgave. Etter å ha lest tusenvis av bidrag og sortert dem tematisk uten å komme frem til noen fornuftig måte å bruke dem på, gav komiteen i følge Bernstein rett og slett opp. Bidragene ble pakket ned i en eske og Bernstein sendte assistentene hjem før han satte seg ned og skrev hele dokumentet fra ende til annen. Han forteller videre hvordan han prøvde å summere de ulike bidragene, uten å la egne politiske standpunkt påvirke sluttresultatet. Han innrømmer at dette var vanskelig siden han hadde sterke meninger om mange av emnene det endelige dokumentet behandlet. Han hevder allikevel at han gjorde sitt ypperste for å sammenfatte alle bidragene til ti setninger, men at han følte at dokumentet manglet et hode og en hale og at han der bidro med hva han selv synt var passende paragrafer. Dette er en oppgave han innrømmer at han kanskje tok litt for lett på

142 Dette vil bli diskutert senere. Se side 70-71

143 Karis, *From protest to challenge: Volume 3*, 60.

siden han refererer til både innledningen og avslutningen som ”considerably overblown” og det er kanskje disse delene som har vært mest omdiskuterte og kontroversielle.¹⁴⁴

Hvorvidt dokumentet fikk en formell godkjenning eller ikke før det ble tatt i bruk er også omdiskutert. Tidligere forskning har hevdet dette, men Bernstein avviser det og hevder han fikk oppgaven av komiteen, utførte den og sendte produktet til trykking uten at det hadde blitt foretatt noen endringer eller formelle godkjenninger.

Det viktigste poenget her er vel hvordan Bernstein og kongressalliansen skjuler at dette er hans verk, faktisk helt frem til han forteller det selv i sine memoarer først publisert i 1999. Hvor typisk dette var for arbeidet som foregikk i kongressalliansen vil bare kunne avdekkes etter hvert som ting kommer frem under intervjuer eller i memoarer. Mye har blitt holdt skjult fordi det kanskje kunne skade ANC sitt rykte, men det er tydelig at hvite kommunister bidro med en del skriftlige dokumenter, som f.eks. Bernstein, som i tillegg til å skrive ”the Freedom Charter også forfattet også den talen Luthuli brukte i anledning overrekkelsen av Nobels fredspris.¹⁴⁵ Dette er et godt eksempel på kommunistisk innflytelse, og hvorfor det er så spennende, men samtidig vanskelig å forske på det.

Denne hendelsen er ganske betegnende for perioden. Det var viktig for de som tidligere hadde vært kritiske å se hvor hardt disse kommunistene jobbet for bevegelsen, uten at de behøvde å ta æren for dette arbeidet.

Konferansen og frihetsbrevet var et steg på veien for et nytt og bredere samarbeid mellom de ulike rasene. Dette samarbeidet skulle i de neste årene foregå i kongressalliansen.

Kongressalliansen

Etter ”the Congress of the People” ble det tydelig at kongressalliansen skulle bli den bærende kraften i motstandsbevegelsen under resten av 1950-tallet. CP tok igjen del i kampen da det oppsto illegalt i 1953. Regjeringens forfølgelse av kommunistene og andre aktivister førte til en sentralisering av ledelsen i kongressalliansen, og at mye av aktiviteten foregikk i skjul. Disse nye forholdene bidro til at det utviklet seg nære personlige forhold mellom personene i ledelsen i de to organisasjonene, og at disse kom til å få en avgjørende rolle i kampen. Dette samarbeidet og disse personlige forholdene kan beskrives som det beste eksempelet på ikke-

144 Bernstein, *Memory against forgetting*, 155.

145 Bernstein, *Memory against forgetting*, 232.

rasisme i praksis i motstandsbevegelsens historie. I tidligere litteratur har ikke dette blitt behandlet i særlig grad pga. kildemangel.”¹⁴⁶

I arbeidet med denne oppgaven har det blitt foretatt en rekke intervjuer som har gjort det mulig å belyse noen sider av disse forholdene som ikke har vært gjort tidligere. Denne delen av oppgaven benytter seg også i stor grad av intervjuer som Bunting foretok med aktivister på begynnelsen av 1970-tallet.

Etter at ”the Defiance Campaign” hadde etablert ANC og frihetsbevegelsen som en reell trussel mot apartheid, innførte regjeringen en rekke lover som tillot økt forfølgelse av aktivistene. Dette begrenset kongressalliansen betraktelig. Forbud mot en rekke av lederne fra å delta på offentlige møter eller bevege seg i særlig stor grad utenfor stedet de bodde, førte til en sterk sentralisering av den aktive bevegelsen rundt en liten gruppe mennesker i Johannesburg. Formelt var det utskiftninger i ledelsen, fordi personer som ble satt under forbud mot å delta på offisielle møter ikke kunne ha offisielle posisjoner i kongressalliansen. For at dette ikke skulle lamslå hele bevegelsen, ble det tatt en avgjørelse om at de opprinnelig valgte lederne skulle regnes som ledere uansett hvem som innehadde posisjonene offisielt. Dette var også et aktivt tiltak for å motvirke opportunister i bevegelsen. Som tidligere nevnt hadde det økte medlemskapet under ”the Defiance Campaign” gjort bevegelsen mindre oversiktlig, og gjort det lettere for uønskede elementer, som for eksempel politiagenter, å innta posisjoner av betydning. Dette medførte at det var nødvendig å øke sikkerheten og beholde den gruppen av ledere som hadde oppnådd tillit til hverandre i tillegg til en unik status blant folket. Kampen gikk således inn i en ny fase der mye av møtevirksomheten foregikk i det skjulte.

Dette førte igjen til at ledelsen ble mer elitistisk, siden den delvis hemmelige formen gjorde det vanskeligere for nye mennesker å komme inn i den innerste sirkelen, en sirkel som samtidig ble sterkere sammenknyttet gjennom økt sosialisering og en felles opplevelse av å leve på siden av loven. Den økte frykten for forfølgelse førte også til at motstand innad i bevegelsen ble slått hardere ned på, og at uønskede elementer ble fjernet.

Det var også praktiske årsaker til denne sentraliseringen. Planleggingen av ”the Congress of the People” krevde intensivering av kampen og økt møtevirksomhet. Mangelen på ressurser hadde alltid vært et problem i bevegelsen, og de store avstandene i Sør-Afrika, i tillegg til det faktum at det store flertallet av aktivistene hadde heltidsjobber ved siden av sin

¹⁴⁶ Thomas Karis og Gwendolen Carter, *From protest to challenge: Volume 5 Nadir and resurgence*, (Stanford, Hoover, 1997), 37.

politiske aktivitet, gjorde det helt naturlig at det ble en liten gruppe i Johannesburg som tok over den aktive delen av kampen. Dette var en tendens som formet bevegelsen i lang tid fremover.

Det er bemerkelsesverdig å se hvor mange av de som innehadde viktige stillinger i 1952 som fortsatt ble regnet som ledere i 1970. Noen vil kanskje kalle det ironisk at de som sto bak ideene i "the Programme of Action" om å gjøre ANC til en massebevegelse, og jobbet for dette gjennom kampanjer som "the Defiance Campaign" og "the Congress of the People", var de samme personene som forsterket det elitistiske preget som lederskapet hadde. Et poeng som understreker dette, er opprinnelsen til "the Freedom Charter". Dokumentet var ment å være *av* folket *for* folket, men ble i motsetning til den versjonen folket ble servert, forfattet ene og alene av en hvit kommunist. Teoriene og direktive kom ovenfra, og en liten gruppe mennesker skulle komme til å ha stor innflytelse på kampen i årene fremover. For å få en korrekt forståelse av dette, vil fokus i dette kapitlet flyttes fra de store hendelsene ned på et personlig nivå.

De hvites tilbakekomst i kampen og gjenopprettelsen av CP

Som tidligere omtalt tok ANC og SAIC under "the Defiance Campaign" initiativ til at sympatiserende hvite igjen skulle ta del i kampen. Omtrent på samme tid hadde små enheter samlet seg for å gjenopprette CP. Dette ble slutført i 1953, men partiet forble skjult. De hvite tok igjen del i kampen, men denne gang under nye forutsetninger. De alle fleste av disse hvite var tidligere kjente medlemmer av CP, og under ekstra oppsyn fra politiet. Mange av dem var også store deler av tiden underlagt et forbud mot å delta på offentlige møter. Dette i kombinasjon med at CP var hemmelig og forbudt, bidro til at mye av deres politiske aktivitet måtte foregå i det skjulte.

Selv om dette langt fra var noen ønskelig situasjon, hadde det den positive sidevirkningen at det lettet samarbeidet med ANC. For de som tidligere hadde sett på de hvite som en trussel, var ikke forholdene lenger de samme. De hvite kommunistene kunne bidra med en rekke ressurser som var ettertraktede i bevegelsen, som penger, biler, hus, telefon, bøker og utdanning, men siden de arbeidet i det skjulte tok de ikke æren for noe av det de bidro med, og fremsto ikke som noen trussel mot ANCs rolle som ledende i kampen. Dette var nok først og fremst viktig i forhold til massene, men i forhold til de andre ikke-europeiske

lederne, viste disse hvite en hengivenhet til kampen og en offervilje som ikke sto tilbake for noe. Som flere av veteranene har sagt i intervjuer, var valget om å gå inn i kampen også et valg av et liv i konstant frykt for politiet og en stigmatisering av dem selv og deres familier som forrædere. Sør-Afrika var et svært segregert samfunn, og disse hvite måtte omgås andre hvite i sitt daglige arbeid, barna deres gikk på skoler for hvite barn, og hverdagen kunne være vanskelig for den som fikk stempel som kommunist.¹⁴⁷ Derfor var det kanskje naturlig at deres omgang med andre aktivister ikke begrenset seg til politisk aktivitet, men at deres felles bånd også gjorde dem til en tett sammenknyttet sosial gruppe.

Som tidligere påpekt, vil denne fremstillingen i tillegg til å følge de største hendelsene, også ha et fokus på enkelte særlig dedikerte mennesker for således å forklare dynamikken i motstandsbevegelsen fra 1950 tallet og frem til 1969 på en best mulig måte. Kampen hadde tatt en ny vending, og under disse forholdene skulle enkeltpersoner og deres forhold til hverandre få stor betydning for frihetsbevegelsen, særlig forholdet mellom de ulike rasene, og i synet på ikke-rasisme. Dette fokuset på den nye sosiale påvirkningen kan deles inn i to ulike deler. På den ene siden var det pragmatiske årsaker til et mye nærere samarbeid mellom rasene. Moses Kotane, som kanskje var den viktigste aktivisten i kongressalliansen på denne tiden, er det beste eksempelet på den som vektla disse grunnene til å samarbeide med de hvite. Hans påvirkning og pragmatiske holdning til det ikke-rasistiske samarbeidet vil bli drøftet i neste avsnitt. Samtidig med dette utviklet også en stor del av ledelsen et nært forhold til hverandre på et sosialt nivå, hvor vennskapsbånd og følelser også ble viktig for utviklingen og forståelsen av ikke-rasisme i kampen.

Da de hvite igjen tok del i kampen, var det offisielt gjennom COD, som skulle være de hvites kongress i den ikke-rasistiske kongressalliansen, der de først og fremst skulle virke blant den hvite befolkningen. For en utenforstående kunne dette kanskje virke som om man spilte etter apartheidstatens fløyte, men som tidligere forklart, var det flere årsaker til at alle, inkludert de hvite, syntes dette var det riktige valget.

Hovedgrunnen til de separate kongressene var kanskje ikke først og fremst å unngå å provosere regjeringen for mye, men for å bekrefte ANC som lederen i forhold til massene. For selv om det var bred enighet i ledelsen om at ikke-rasisme var hjørnesteinen i kongressalliansens politikk, noe de også predikete utad, var de også klar over at hovedgrunnen for de svarte massene til å involvere seg politisk, var misnøyen med hvit

¹⁴⁷ Intervjuer med Goldberg, Bunting, Barsel, og Turok, Johannesburg, Pretoria og Cape Town, oktober og november 2002.

undertrykkelse. Derfor var folk i kongressalliansen veldig bevisste på å ikke fremstå som en allianse under hvit dominans.

Moses Kotane var på mange måter den mest innflytelsesrike personen i frihetsbevegelsen på denne tiden. Han var generalsekretær i det hemmelige kommunistpartiet, og en høyt respektert veteran i ANC. Han var involvert i det meste som skjedde i kongressalliansen. I følge Slovo hadde han 15 -20 politiske møter i uka i denne perioden, og var sammen med Sisulu, som var generalsekretær i ANC, den eneste som jobbet fulltid med kampen.¹⁴⁸ Kotane er blitt tillagt å ha en enestående forståelse av den praktisk-politiske situasjonen i Sør-Afrika på denne tiden, og formet i kraft av sin personlighet bevegelsen mer enn noen annen.¹⁴⁹ I lys av dette vil det derfor være hensiktsmessig å drøfte hans rolle mer inngående her.

Til forskjell fra den nye generasjonen ledere som hadde kommet inn i ANCs ledelse fra ANCYL, hadde Kotane en bakgrunn som bondesønn, og var uten noen formell utdanning. Han hadde lært å lese, og fått sin politiske utdanning gjennom CPs kveldskoler på 1930-tallet, og var nok merket av dette ved en uvilje mot høytflyvende teoretiske diskusjoner. Nettopp dette at han alltid brakte de politiske diskusjonene ned til hva som faktisk kunne gjøres praktisk for å fremme kampen, var avgjørende for samarbeidet mellom ANC og CP.¹⁵⁰

Denne pragmatiske holdningen og unike forståelsen av de praktiske forholdene, gjorde at han hadde allmenn respekt blant alle i kongressalliansen, og bidro til at han ikke var redd for å bruke sin innflytelse og tyngde der han så det nødvendig. Slovo mente at hans reservasjon og nærmest motvilje mot teoretiske diskusjoner var et svært viktig bidrag til å gjøre CP til et parti som var tilgjengelig og relevant for de svarte. Everatt skriver imidlertid at det var de hvite kommunistene som trengte ANC som samarbeidspartner etter de selv ble forbudt, og derfor tilpasset partiets syn på nasjonalisme med å utvikle teorien om ”Colonialism of a special type”.¹⁵¹ Dette synet undervurderer Kotanes rolle. Måten han motarbeidet og forandret den tidligere tendensen blant det hvite lederskapet i CP i kraft av sin personlighet og forståelse av hva som var viktig for det sørafrikanske folket, ga i følge Slovo CP den riktige balansen mellom et klasseperspektiv og det nasjonale perspektivet.¹⁵² Dette var helt nødvendig for at man i ANC til slutt fikk tillit til å la de hvite få ta en stor del i kampen.

148 Slovo i intervju med Brian Bunting, 1974. Bunting papers, Mayibuye Centre Historical Papers, Box 29.

149 Slovo i intervju med Brian Bunting.

150 Tambo i intervju med Brian Bunting, 1974. Bunting papers, Mayibuye Centre Historical Papers, Box 29.

151 Everatt, *Alliance politics of a special type*, 33-37.

152 Slovo i intervju med Brian Bunting, .

Kotane så på dette som avgjørende, for selv om han var en uttalt nasjonalist, som så som sin største oppgave å sikre det afrikanske preget i motstandsbevegelsen, så trodde han helt og holdent på ikke-rasisme, og så nødvendigheten av ressursene de hvite kunne tilføre.¹⁵³

Kotane var en reservert og innesluttet mann. Hans samarbeid med de hvite var på et pragmatisk nivå, og han var hele tiden sterkt i mot at deres innflytelse skulle bli for synlig eller dominerende. Og om hans ledelse hadde vært helt nødvendig for det tette samarbeidet som oppsto mellom CP og ANC, så kom i følge Slovo også hans begrensninger til syne når den nye gruppen ledere ville bringe kampen ett steg videre. Han overvurderte muligens sin egen rolle, utviklet et snev av paranoia og misbrukte kanskje sin makt utover på 1960-tallet, spesielt i eksil, noe som vil bli behandlet senere i oppgaven.

Samtidig som Kotane styrte bevegelsen med jernhånd, utviklet det seg et sosialt fenomen som han ikke tok del i. Den nye generasjonen ledere som kom inn i ANC fra ANCYL, hadde på tross av sin tidligere uvilje mot å samarbeide sine hvite og indiske kamerater allikevel mye til felles med disse. Flere av dem, både hvite, indere og svarte hadde hatt sosial omgang under studietiden ved Wits-universitetet i Johannesburg på 1940-tallet. Skepsisen mot hvite og indere i ANCYL på 1940-tallet hadde vel først og fremst vært et utslag av å etablere en integritet som svarte ledere i kampen. Ironisk nok hadde Kotane vært en forutsetning for dette, for at disse unge lederne nå også så verdien av et nært politisk samarbeid med de andre rasene. Kotane maktet derimot *ikke* å personlig leve ut den integreringen han hadde jobbet gjennom politisk, på et sosialt nivå. Mens han fortsatte sitt nøye planlagte og disiplinerte politiske verk, lot en stor del av de andre aktivistene det politiske samarbeidet gli sammen med sitt sosiale liv og knyttet personlige bånd som skulle få stor betydning i tiden som kom. Kotane utgjorde en forutsetning for at de skulle komme så langt, men han manglet kanskje det som skulle ta kampen enda et steg videre. I det følgende avsnittet vil det bli sett mer inngående på hvordan det utviklet seg et veldig nært og spesielt forhold mellom ledere fra ulike raser rundt et lite miljø i ledelsen i kongressalliansen i Johannesburg.

Den gruppen unge ledere som hadde kommet fra ANCYL til ANC på slutten av 1940-tallet, hadde vært veldig opptatt av afrikansk nasjonalisme, og hadde i enkelte tilfeller vist en fiendtlig holdning overfor kommunister og hvite. Dette har fått en fremtredende plass i denne oppgaven og i ANCs historie generelt, men det er viktig å forstå at dette alltid hadde vært på et rent politisk nivå. Deres afrikanske nasjonalisme hadde aldri vært i form av hat mot hvite,

153 Tambo i intervju med Brian Bunting.

men i stedet et bevisst valg for å etablere selvtillit og integritet i ANC. Derfor var det naturlig at når de hvite og kommunistene igjen tok en del av kampen på en slik måte at ingen kunne betvile at deres motivasjon først og fremst var afrikansk frigjøring, var mulighetene gode for et nært samarbeid mellom kommunistene og de tidligere ANCYLerne.

Denne gruppen unge svarte ledere, med Tambo, Mandela og Sisulu i spissen, var en spesiell gruppe mennesker, og deres personlige bidrag til denne utviklingen bør ikke undervurderes. Om de tidligere hadde vært skeptiske, var det nettopp den selvtilliten, styrken og kravet om å bli tatt alvorlig som gjorde det mulig å knytte nære vennskap på tvers av rasene. Dette skilte dem fra den eldre generasjonen ledere, først og fremst Kotane, som på tross av sin personlige innflytelse fortsatt led under visse mindreverdighetskomplekser som gjorde personlige relasjoner til de hvite vanskeligere.¹⁵⁴

Gjennom de intervjuene som har blitt gjort i arbeidet med denne oppgaven, er det kommet tydelig frem at Walter Sisulu spilte en helt spesiell rolle i ANC på denne tiden, ikke bare gjennom sitt utrettelige arbeid som politiker, men kanskje først og fremst av sin personlighet. Goldberg og Bunting snakket om han som et enestående menneske som alle følte de kunne snakke med, og de beskriver han som den viktigste personen for samholdet i bevegelsen. Hvite, indere, svarte, fattige, rike, ledere eller vanlige medlemmer, det spilte ingen rolle, Sisulu hadde tid til dem alle. Mandela som kom til å bli det store symbolet, ANCs ansikt til en hel verden, skriver selv i sine memoarer hvor avhengig han var av Sisulus råd, og hvordan alle i hele bevegelsen så på han som en farsfigur.¹⁵⁵ Det kommer godt frem i intervjuene at på 1950-tallet var nok Sisulu vel så viktig som Mandela. Uten hans innflytelse er det vanskelig å vite om ikke-rasismen hadde blitt så gjennomtrengende på et sosialt og personlig plan som den ble.

Blant de hvite kommunistene vokste Joe Slovo frem som den aller viktigste personligheten. Samtidig som han var en betydelig intellektuell, en dedikert kommunist og en som gjorde en stor innsats som forsvarsadvokat for tiltalte aktivister, var Slovos kanskje viktigste bidrag til kampen de utallige festene han og hans kone holdt for medlemmer av alle delene av kongressalliansen hjemme i sitt eget hus. Dette var til stor ergrelse for politiet, som gjentatte ganger avbrøt festligheter i forsøk på å kunne bevise at det foregikk ulovligheter der.¹⁵⁶ Det var i stor grad der ikke-rasismen fikk rotfeste, ikke bare som en politisk teori, men som en del av personligheten deres. Gjennom de nære vennskap de utviklet, ved å lære å

154 Intervju med Ben Turok, Cape Town, november 2002.

155 Mandela, *Long walk to freedom*, 109-110.

156 Intervju med Brian Bunting, Cape Town, november 2002.

kjenne hverandre som mennesker og ikke politikere, ved å fjerne alle trekk av skepsis, ble deres ikke-rasistiske grunnholdning desto mer troverdig, og med større gjennomslagskraft. Dette kom til uttrykk senere i kampen, da de i eksil eller i fengsel ikke lenger kunne bidra aktivt, og deres viktigste rolle var som symboler for de undertrykte massene.

De trodde på kampen, og at de skulle vinne den gjennom sin innsats som politiske aktivister. Selv om dette viste seg å være naivt, så var de derimot forut for sin tid i sin ikke-rasisme. Denne oppriktige og totalt gjennomtrengende ikke-rasismen sto frem som en veldig kontrast til det urettferdige systemet de kjempet mot. Derfor fremsto de som en helt enestående gruppe helter, som symboler på en rettferdig kamp. I ettertid var dette kanskje deres viktigste bidrag til kampen, særlig i vestlige land. Der fremsto de som en kontrast til andre afrikanske statsledere og despoter i samtiden, og gav vestlige antirasister de heltene de ønsket seg.

At både inderne, de hvite og de svarte hadde vokst opp i et samfunn hvor fordommer mot andre raser snarere var regelen enn unntaket, gjorde den forvandlingen de gjennomgikk til å bli mennesker med en enestående trofasthet mot de ikke-rasistiske idealene svært slagkraftig. Dette kan være en av årsakene til at de anti-hvite stemningene i ANCYL har blitt tatt frem i lyset av de gamle ANCYLerne selv. Spesielt Mandela, er glad i å nevne sin tidligere skeptiske holdning overfor hvite, inder og kommunister, nettopp for å fremheve den holdningsendringen han gjennomgikk.¹⁵⁷

Dette fellesskapet vokste frem som en parallell til Kotanes nøye planlagte, disiplinerte og til dels forsiktige styremåte. På 1950-tallet var det fortsatt han som trakk i de fleste trådene. Utad hadde de yngre ledernes karismatiske personligheter og utadvendte væremåte en bred appell blant folket, og spesielt Mandela ble nærmest en kjendis. De drev hverandre fremover og ønsket å ta kampen et steg videre.

Hva var så resultatet av dette nye, tettere samarbeidet mellom CP og ANC, og mellom personene i ledelsen? Bunting beskriver forholdet mellom kommunistpartiet og den nasjonale bevegelsen som en gjensidig påvirkning, der kommunistene på den ene siden fikk en større forståelse av ANCs rolle, og også inkorporerte elementer av deres nasjonale perspektiv i sitt program. På den andre siden fikk man i ANC en venstredreining, og større forståelse for de klassekreftene som lå til grunn for det urettferdige samfunnet de levde i.¹⁵⁸ Oliver Tambo, som var personlig kristen og aldri medlem av CP, har også sagt at under det tette samarbeidet

157 Mandela, *Long walk to freedom*, 123-124.

158 Bunting, *Moses Kotane*, 193.

etter 1950 flyttet ANC seg så mye til venstre at det var vanskelig å skille organisasjonen fra CP.¹⁵⁹

I de ulike intervjuene som ble foretatt i arbeidet med denne oppgaven, legger alle intervjuobjektene vekt på hvordan man under denne perioden kunne samarbeide så tett nettopp fordi det ikke eksisterte noen forskjeller på de grunnleggende politiske målene, ideene eller strategi. Alle fokuserte på det man var enige om og kunne eller ville ikke diskutere uenighetene. I intervjuene er det en tendens til at ANC-medlemmene snakker om hvordan de på denne tiden ikke tenkte at det eksisterte noen forskjeller mellom dem og kommunistene. Dette betyr nødvendigvis ikke at de har rett, men kan i stor grad forklares ved at CP på denne tiden var et svært hemmelig parti. I følge Goldberg var medlemskapet så hemmelig, at ikke en gang nære samarbeidspartnere i kampen som ikke selv var medlemmer, heller ikke hadde noen forutsetninger for å vite hvem som var det.¹⁶⁰ Parallelt med dette samarbeidet på tvers av organisasjoner og raser, var det ironisk nok stridigheter innad i CP, om hvorvidt partiet skulle gjenoppstå offisielt eller ikke, og de to ulike synspunktene skilte medlemmene etter rase. De hvite medlemmene mente at det var svært viktig for kommunistpartiet å gjenoppstå, slik at de ikke mistet sin rolle i kampen. CP burde være synlig for at folk skulle få øynene opp for klassekampens betydning. Den svarte grupperingen, med Kotane i spissen, var derimot av den oppfatningen at det var mye bedre at CP jobbet i det skjulte og ikke fremstod som en trussel mot ANC. I ettertid innrømmer Slovo at Kotane nok hadde rett, i alle fall på kort sikt. Slovo sier at det var i denne perioden hvor de opererte i skjul, som var høydepunktet for partiets befestning som den ledende kraften i kampen på det praktiske nivået. Det var også i denne perioden at CP hadde sin største innflytelse på veksten av de revolusjonære kreftene i Sør-Afrika.¹⁶¹ I ettertid ser det ut til at de hvite kommunistene overvurderte CPs innflytelse, ikke på det praktiske plan, men i forhold til den internasjonale, kommunistiske bevegelsen og verdensrevolusjonen.¹⁶²

Det er imidlertid viktig å forstå at med "ledende rolle" mente ikke kommunistene at de skulle ta over bevegelsen, snarere at de skulle være en spydspiss. Slovo var som den ledende personen i CP hele tiden svært opptatt av at man skulle unngå å fremstå som en bevegelse dominert av hvite. Han mente at det var viktig å være realist. I ledelsen av motstandsbevegelsen kunne man omgås som likemenn, men for sørafrikanere generelt, var det så store forskjeller i levetilstandene at det var helt naturlig å ha separate organisasjoner. Hvis de

159 Tambo i intervju med Brian Bunting, 1974.

160 Intervju med Goldberg, Pretoria oktober 2002.

161 Slovo i intervju med Brian Bunting, 1974.

162 Slovo i intervju med Brian Bunting, 1974.

hadde ignorert de store ulikhetene i kultur og psyke, så ville de ikke ha kunnet komme dit de til slutt gjorde. Slovo hadde aldri møtt en svart leder som ikke hadde blitt involvert i kampen først og fremst fordi på grunn av anti-hvite følelser, og han så på dette som helt naturlig. Det var bare gjennom nært samarbeid og opplevelsen av at det ikke måtte være slik, at de kunne få en ordentlig forståelse av ikke-rasisme. Derfor var det helt nødvendig for at ANC skulle ha appell blant de svarte massene at organisasjonen fremsto som lederen i kampen, og at ikke-rasisme var deres bevisste valg, og ikke noe som hvite medlemmer hadde pålagt dem for å fremme sin egen rolle.¹⁶³

Motstandsbevegelsen og dens ikke-rasisme fikk altså en helt ny dimensjon utover på 1950-tallet, med det samarbeidet som oppsto skjult, både sosialt og politisk. Samtidig med dette, arbeidet staten iherdig med å samle beviser til det som skulle bli en svært omfattende rettssak mot hele bevegelsen. Målet med denne rettssaken var å bevise at apartheidregjeringen hadde rett i sin største frykt, at hele bevegelsen var kommunistisk, og hadde som formål å starte en væpnet revolusjon.

The Treason Trial

”The Treason Trial” var den alt-overskyggende og største hendelsen i motstandsbevegelsen i siste halvdel av 1950-tallet. Apartheidstaten arresterte så godt som hele ledelsen i motstandsbevegelsen, og vel så det, da de i desember 1956 stilte 156 aktivister for retten, tiltalt for høyforræderi. Rettssaken skulle binde opp store deler av ledelsen helt frem til de gjenværende 30 tiltalte ble frikjent i mars 1961. Selv om aktivistene her var den passive part, og rettssaken lamslo ledelsen i motstandsbevegelsen og hindret dem fra normal daglig aktivitet i mer enn fire år, hadde den en avgjørende betydning både for kommunistenes rolle i kampen og for utviklingen av ikke-rasisme i ANC. Rettssaken var i hovedsak et utløp for regjeringens antikommunisme og frykt for CPs påvirkning på ANC. Dette bidro bare til økt prestisje for kommunistene blant de undertrykte massene. Den daglige kontakten mellom de tiltalte var dessuten med på å forsterke de sosiale båndene på tvers av raser som var blitt knyttet i kongressalliansen på begynnelsen av 1950-tallet.

Det eksisterer ulike teorier om hvorfor apartheidstaten valgte å stille nesten hele ledelsen i motstandsbevegelsen for retten, tiltalt for landssvik, i 1956. Noen mener hovedhensikten var å sette dem ut av spill, og at det var en ”show trial”. Staten ønsket

163 Slovo i intervju med Brian Bunting, 1974. Bunting collection, Mayibuye Centre Historical Papers, Box 29

publisitet innad i landet og ville kriminalisere bevegelsen. Kort sammenfattet så ønsket staten med denne rettsaken å bevise en voldelig, kommunistisk og forræderisk plan om statskupp. Dette skulle gjøres ved hjelp av den bevismengden som var blitt beslaglagt og samlet inn når det gjaldt ANC's aktiviteter mellom 1952, hovedsaklig forberedelsen og gjennomføringen av "the Congress of the People". Under rettssakens gang, snevret fokuset seg inn, og gikk over til å bli et forsøk på å vise at ANC's politikk var voldelig. "The Freedom Charter" var det sentrale dokumentet i et forsøk på å bevise at det ikke fantes noen mellomting mellom konstitusjonell endring og voldelig revolusjon. Videre at målene til kongressalliansen, som stadfestet i "the Freedom Charter", ikke var mulige å nå uten å bruke makt, og at dette dokumentet forespeilet en kommunistisk stat.¹⁶⁴

Rettsaken i seg selv var kjedelig for de tiltalte og førte til en lammelse av bevegelsen på det aktive planet. Samtidig fungerte den som en sammensveising på det personlige og sosiale plan. Store deler av motstandsbevegelsen møttes daglig over en fireårs periode. I rettsalen satt man alfabetisk uten hensyn til rase, og pausene ble viktige som daglige politiske møter. Disse møtene ble fortsatt sent på kvelden eller tidlig om morgenen under svært hemmelige forhold som igjen skapte enda mer samhold blant de tiltalte. Den hyppige omgangen gjorde at de tiltalte fikk en veldig god innsikt i hverandres liv og personligheter. Den felles trusselen og de faste rutinene i rettsalen gjorde at rommet for konflikt var bortimot ikke-eksisterende.

Rettsaken hadde også en annen, svært viktig sosial funksjon. De aller fleste av de tiltalte fikk en svært vanskelig hverdag, da man ikke fikk tjent til livets opphold. De kunne ikke lenger fungere normalt i sine jobber eller i sitt sosiale liv, og gjennom å hjelpe hverandre gjennom disse problemene, ble de sosiale båndene som var blitt etablert i løpet av 1950-tallet, bare forsterket. Det var stor forskjell på det å tilbringe fire lange år hvor de var tvunget til å omgås med mye venting i rettsalen, fra den tidligere situasjonen hvor de pleide å møtes raskt for politiske diskusjoner, i tillegg til en og annen sosial sammenkomst. Derfor var Treason Trial en viktig årsak til at lederne i motstandsbevegelsen lærte hverandre å kjenne på en måte som aldri tidligere hadde vært mulig.

I følge Karis ga rettsaken i tillegg til å lamme ledelsen, styrket solidaritet på tvers av raser og politisk ideologi, og den ga også de tiltalte en mulighet til å vitne om sine politiske standpunkter og teori i en offentlig kanal. Dette ga dem en økt prestisje blant de undertrykte massene i Sør-Afrika, men gjorde også inntrykk internasjonalt.¹⁶⁵ "The Treason Trial" ble

164 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 273.

165 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 274.

fulgt av internasjonal presse, og mange ble for første gang klar over hvor undertrykkende apartheidregimet var. Dette utnyttet motstandsbevegelsen ved å invitere sympatisører fra hele verden til å komme og være vitne til hva som hendte. I dette arbeidet var hvite kommunister viktige fordi de hadde størst muligheter til å bidra økonomisk og de hadde også bedre nettverk internasjonalt.¹⁶⁶

I likhet med innføringen av ”The Suppression of Communism Act ” fikk også rettsaken en bivirkning som regjeringen ikke hadde forutsett. Ledelsen i motstandsbevegelsen ble mer effektivisert og samlet, forholdet rasene i mellom ble forbedret. Angrepet på kommunismen gjorde at de som tidligere hadde hatt et anstrengt forhold til denne ideologien, nå så kommunistene på en annen måte, og partiet fikk en ny legitimitet.¹⁶⁷

Til tross for at ANC hele tiden hadde hatt en klar linje på at ledere som ikke kunne delta offentlig på grunn av ulike restriksjoner fortsatt skulle regnes som de virkelige lederne, ga denne rettsaken yngre og mindre erfarne ledere mulighet til å få større innflytelse i bevegelsen. Om de egentlige lederne fikk forsterket sin tro på ikke-rasisme gjennom rettsaken og bekreftet en posisjon de allerede hadde tatt, så ga deres offentlige fravær fra den daglige politikken i ANC også rom for at afrikanistiske elementer kunne vokse seg sterkere.

Afrikanistenes utbrudd.

Helt siden ANCs dannelse, hadde det vært uenigheter innad i organisasjonen om i hvilken grad man skulle samarbeide med andre raser, eller med kommunister. ANC hadde riktignok aldri veket fra sin kurs, og uromomentene hadde kommet og gått, og i noen tilfeller blitt kastet ut.. Gruppen som identifiserte seg med denne politikken blir ofte kalt afrikanister, og hadde utgjort en egen gruppe i ANC helt siden opprinnelsen av ANCYL tidlig på 1940-tallet. Polarisingen mellom denne gruppen og ledelsen i ANC skjøt fart under 1950-tallet, da ANC hovedsaklig gjennomførte alt sitt arbeid sammen med andre raser og med kommunister i kongressalliansen. Afrikanistene viste stor misnøye med ”the Congress of the People”, og nektet også å godkjenne ”the Freedom Charter” som retningslinjer for ANC. Etter hvert som samarbeidet i kongressalliansen tiltok, økte også misnøyen hos afrikanistene og den interne uroen i ANC.

¹⁶⁶ Sisulu, *I will go singing*, 115.

¹⁶⁷ Bernstein, *Memory against forgetting*, 181.

Den interne uroen nådde et klimaks ved ANCs regionale konferanse i november 1958 da en gruppe afrikanister som kalte seg "the Anti-Charterist Council" samlet seg i opposisjon mot ANCs ikke-rasistiske linje, forlot konferansen, og offentliggjorde at de brøt med ANC. Dette bruddet hadde ikke vært nøye planlagt av den gruppen som lenge hadde identifisert som afrikanister. To av deres mest innflytelsesrike ideologer og teoretikere, A.P. Mda og Robert Sobukwe, hadde i utgangspunktet vært motstandere av å etablere en organisasjon som skulle konkurrere med ANC. Det var dette bruddet som etter hvert ledet til dannelsen av PAC, men denne utbrytergruppen var bare én i en lang rekke i ANCs historie, og lederne var ikke sikre på hva de egentlig skulle gjøre. Karis mener dog at dette bruddet ble omfavnet av den hvite pressen, som overdrev og forsterket alt som kunne bidra til å splitte opp og forsvake motstandsbevegelsen¹⁶⁸

Innad i ANC var det også de som følte lettelse. Med de rasistiske elementene ute av organisasjonen var det lettere å fokusere på egen politikk etter mange år med indre stridigheter. For afrikanistene ble ikke livet utenfor ANC umiddelbart lettere. Det var en forholdsvis liten gruppe konsentrert i Transvaal, og mens de i ANC hadde fokusert på hva som var feil med organisasjonen, var det nå en utfordring for dem å bygge opp sin egen organisasjon og etablere sin egen politiske linje. Resultatet var at mange av de mest rasistiske medlemmene da ikke lenger hadde noe å protestere mot. Mda og Sobukwe som var mer moderate i sin afrikanisme, og som hadde en mer intellektuell fremtoning, ble stående igjen som lederne. Med dem i spissen ble "the Pan African Congress" (PAC) offisielt dannet 1. april 1959. Det var en gruppe afrikanister, inspirert av det opprinnelige ANCYLs ideer, med "the Programme of Action" som politisk retningslinje. De hevdet at ANC hadde brutt med "the Programme of Action" ved å inkludere "the Freedom Charter" i sin politikk. Det eksisterte ulike tolkninger av "the Programme of Action" og ANC hadde på tross av sin tolerante holdning ovenfor ANCYL, aldri akseptert det synet at Sør-Afrika skulle være en nasjon som ble politisk dominert av svarte. I følge Karis tolket ANC nasjonalisme på en mye videre måte enn afrikanistene. Deres nasjonalisme var ikke et middel for å skape en afrikansk "nasjon", men ble sett på som et ledd i frembringelsen av en heterogen "nasjon" hvor svarte hadde lik status med alle andre. Dette er etter Karis syn i tråd både med de kristne prinsipper og de moderate virkemidler som tradisjonelt hadde vært en del av ANCs politikk. Denne sensitiviteten overfor de hvites frykt om svart revolusjon hadde vært en begrensende faktor i ANCs historie siden de alltid hadde villet unngå å fremme rasistiske ideer.¹⁶⁹

168 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 312.

169 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 317.

Om dette var sant for de tidligste lederne i ANC, var det tydelig at med den nye generasjonen ledere som hadde kommet gjennom ANCYL og samarbeidet tett med CP, hvite, indere og fargede på 1950-tallet, hadde psyken og selvtilliten i ANC forandret seg betydelig. Selv om taler og dokumenter fortsatt la vekt på en ikke-rasistisk linje, var dette nå et tegn på styrket selvtillit og viten om at det var ANC som ledet an i kampen, ikke en sensitivitet overfor de hvites frykt, slik Karis beskriver det. Hvite, indere og fargede som var aktive i kongressalliansen, forsto viktigheten av dette, og var derfor alle *for* separate kongresser, med ANC som den ledende.

Med bakgrunn i intervjuene foretatt i arbeidet med denne oppgaven, har det kommet frem at ANC, fra å ha vært eksklusiv organisasjon for de svarte, gjennomgikk en gradvis utvikling mot et ikke-rasistisk samarbeid, nettopp for å unngå at noen av minoritetene skulle dominere. De minoritetene som deltok i kampen, var like forhatt og etterfulgt av apartheidregimet som deres svarte kamerater. I de hvites tilfelle i enda større grad, siden NP fryktet at de skulle ha innflytelse hos den hvite velgermassen, og i så måte fairesette deres hegemoni.

Karis skriver at PACs politikk skilte seg fra ANCs ved at de ikke tok noen hensyn til den hvite opinionen. Spørsmålet er om ANC gjorde det. Selv om det var hvite medlemmer i kongressalliansen og ANC hadde et annet syn på om hvite kunne delta i kampen, så skilte de seg ikke nevneverdig fra PAC i det at det var de svarte som skulle diktere retningslinjene.¹⁷⁰

I Sør-Afrika hadde en rekke andre grupper slått seg ned og gjennom generasjoner blitt en del av et multinasjonalt samfunn, med alt det måtte innebære. Denne betydelige andelen av andre raser, gjorde at den sørafrikanske situasjonen ikke kunne plasseres inn i det mønsteret av frigjøringsbevegelser som på denne tiden ledet frigjøringskamper over hele Afrika. Selv om ANC hentet inspirasjon fra disse frigjøringsbevegelsene, hadde de ingen direkte overføringsverdi til deres egen situasjon, deres forståelse av begrepene ”frigjøring” og ”selvstyring” var ikke de samme som på resten av kontinentet. Dette understreker hvor pragmatisk og realistisk ANC var, og hvordan PAC som forsøkte å overføre teoriene fra de andre afrikanske landene fikk en umulig oppgave når de skulle sette dem ut i livet. Dette kom tydelig frem da PAC uten nøye planlegging lanserte den landsdekkende anti-passkampanjen som resulterte i tragedien ved Sharpeville.

PACs lansering av en slik kampanje i mars 1960, var et uttrykk for det konkurrerende forholdet de hadde til ANC. Mye av grunnen til at PAC forhastet seg slik med sin kampanje,

¹⁷⁰ Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 317.

var at man ønsket å komme en lenge planlagt og liknende kampanje fra ANC i forkjøpet. Siden PACs planlegging var svært mangelfull, ble ikke kampanjen noen suksess. Den ville heller neppe skapt overskrifter dersom det ikke hadde vært for den tragiske hendelsen ved Sharpeville, hvor politiet åpnet ild mot demonstrantene, drepte 67 mennesker og skadet 186 andre.¹⁷¹

Den voldelige reaksjonen fra politiet skapte overskrifter over hele verden, og den internasjonale fordømmelsen la et økonomisk press mot Sør Afrika. Dette vekket apartheidregjeringen, men i stedet for å forsøke å løse problemene med de undertrykte massene, økte de bare undertrykkingen.¹⁷² 30. mars 1960 erklærte den sørafrikanske regjeringen unntakstilstand. Dette betydde at de kunne se bort fra *habeas corpus*. Nesten 2000 aktivister av alle raser ble fengslet på ubestemt tid.¹⁷³ En drøy uke senere ble ANC og PAC forbudt ved lov, med innføringen av ”The Unlawful Organizations Act.”

I ukene etter skytingen ved Sharpeville, ble det klart hvor svak motstandsbevegelsen var sammenliknet med regjeringen. Motstandsbevegelsen hadde lenge operert delvis i skjul, og til og med forberedt en plan for hvordan den skulle fortsette kampen illegalt. De var allikevel helt uforberedt på denne voldsomme maktoppvisningen som unntakstilstanden var.¹⁷⁴ 1. april erklærte ANC modig at organisasjonen ikke hadde til hensikt å etterkomme noe forbud, og ville ”lede og organisere” folket helt til de hadde vunnet sin frihet.¹⁷⁵ Men i realiteten var hele bevegelsen lamslått, og kunne gjøre lite, bortsett fra å håpe på å holde seg i live.¹⁷⁶

Motstandsbevegelsen hadde fått et betydelig tilbakeslag med forbudet mot ANC, særlig fordi unntakstilstanden tillot regjeringen å fengsle alle som var mistenkt for involvering i politisk arbeid. Med unntak av noen få som klarte å komme seg ut av landet, som Oliver Tambo, eller skjulte seg inne i landet, som Kotane, Turok og Harmel, så var nesten hele ledelsen fengslet en periode. Turok fortalte i intervju hvordan han, Harmel og Kotane i en periode utgjorde hele kongressalliansen. Han satt i like mange ANC-komiteer som CP-komiteer, og den ekstreme situasjonen hadde medført at skillene forsvant, kongressalliansen var komplett.¹⁷⁷ Kongressalliansen slik den hadde virket gjennom 1950-tallet var uansett død,

171 Karis, *From protest to challenge Volume 3*.804.

172 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 336.

173 Karis, *From protest to challenge Volume 3*,338.

174 The M plan forberedt av Mandela.

175 Karis, *From protest to challenge Volume 3*,572.

176 Karis, *From protest to challenge Volume 3* 341.

177 Intervju med Turok, november 2002.

og selv om COD ikke ble forbudt før i september 1962, flyttet motstandsbevegelsen seg i realiteten under jorda.

*

1950-tallet må betegnes som den perioden som gjorde det mulig for ANC å bli den organisasjonen den er i dag. Det var i dette tiåret de virkelig etablerte seg som organisasjonen for alle svarte i Sør-Afrika. Gjennom "the Defiance Campaign" og "the Congress of the People" viste ANC at de var lederen i den sørafrikanske motstandskampen. Med den oppmerksomheten "the Treason Trial" fikk fra verdenspressen, ble dette også tydelig langt utenfor Sør-Afrikas grenser. Samtidig med dette, var det også en tid hvor en ny generasjon ledere vokste frem, noe som skulle bli helt avgjørende for den sørafrikanske motstandsbevegelsen. Dette kapitlet har forsøkt å vise hvordan disse gjennom nær kontakt med hverandre utviklet ikke-rasisme til å bli mer enn bare et begrep i ANCs politikk. Ikke-rasismen ble en del av deres personligheter både på et politisk og et sosialt nivå og dette ble tydelig for en hel verden i presseomtalen av "the Treason Trial". Det var disse holdningene som skulle bære ANC gjennom de veldig tunge stundene som skulle komme i tiden som fulgte og som har gjort at organisasjonen kunne blomstre under frie forhold. Hva var det som førte til denne utviklingen? I stor grad var strukturene med på å påvirke motstandsbevegelsen. Den økte forfølgelsen og oppløsningen av kommunistpartiet tok store deler av kampen til et hemmelig illegalt nivå som igjen førte til en sentralisering av ledelsen. De ulike gruppene trengte hverandre for å nå sine politiske mål. ANC hadde behov for de ressursene intellektuelt og materielt som de hvite og til dels inderne hadde. Samtidig hadde ikke de hvite kommunistene noen kanal for sitt arbeid etter "the Suppression of Communism Act" og var avhengige av å knytte seg opp mot ANC i kongressalliansen.

Allikevel var det individuelle forskjeller i ledelsen. En fremstående leder som Moses Kotane utviklet ikke i like stor grad den personlige forståelsen av ikke-rasisme som den gruppen som var tettere knyttet sosialt. Dette kom til å få en avgjørende betydning for ANC i eksil. I motsetning til Kotane, hadde den generasjonen ledere som hadde kommet fra ANCYL, selvtillit til å kunne arbeide med andre raser på et likestilt nivå uten skepsis. Dette ble en så tydelig del av deres personlighet at det kom til å forme bildet av hva ANC var de neste 40 årene, inne i Sør-Afrika og i hele verden.

Kapittel 6 Illegalitet og eksil

Perioden etter at ANC ble forbudt ble vanskelig for organisasjonen. Som et svar på regjeringens undertrykkelse, tok de opp den væpnede kampen. Samarbeidet med CP og mellom de ulike rasene i ledelsen i kongressalliansen var på sitt aller sterkeste. Samtidig som frihetsbevegelser frigjorde landene sine fra kolonistyrer over hele Afrika, strammet bare den sørafrikanske regjeringen grepet om makten og utviklet seg i en retning av en politistat. Etter at politiet fengslet så godt som hele ledelsen, ved et raid mot hovedkvarteret i Rivonia, måtte motstandsbevegelsen kapitulere, og fortsette kampen i eksil. Utlendigheten bød på en rekke nye problemer. Det lille lederskapet ble spredd over hele verden med det resultatet at de fleste svarte ble igjen i Afrika, mens hvite, indere og fargede i hovedsak holdt til i Europa. Dette gjorde kommunikasjon mellom gruppene vanskelig, og ga igjen grobunn for gamle fordommer og mistanker som hadde vært fraværende i kongressalliansen. Problemene ble til slutt så omfattende og misnøyen så utbredt at ledelsen i 1969 innkalte til en konsultativ konferanse i Morogoro i håp om å finne løsninger.

Under unntakstilstanden satt størstedelen av ledelsen i motstandsbevegelsen sammen i fengsel over en periode på fem måneder. Inne i fengselet hadde de derfor god tid til å diskutere ANCs fremtidige politikk. Det hadde bredt seg enighet om at tiden var inne for væpnet kamp. Da unntakstilstanden var hevet og de slapp ut av fengslene, var derimot arbeidet med å gjenoppbygge motstandsbevegelsen illegalt så omfattende, at spørsmålet om væpnet kamp ble lagt til siden. Motstandskampen foregikk nå under helt andre forhold. ANC var forbudt. CP fikk en viktig rolle i gjenoppbyggingen av ANC illegalt, siden de hadde ti års erfaring med slik illegal virksomhet. På en måte lettet forbudet mot ANC arbeidet i motstandsbevegelsen. Siden all aktivitet nå var illegal gjorde dette samarbeidet med kommunistpartiet enda sterkere.¹⁷⁸

Tiden under unntakstilstanden hadde vært preget av liten aktivitet i motstandsbevegelsen fordi de fleste av lederne satt fengslet. Allikevel hadde de kommunistene som var igjen i skjul, sett sitt snitt til å offentliggjøre CPs eksistens ved å utgi en pamflett den 14. juli 1960. Pamfletten kalte alle arbeidere i Sør-Afrika til å kjempe mot

¹⁷⁸ Bunting, *Moses Kotane*, 251.

fascistregjeringen og alle dens frihetsberøvende lover, og at CP igjen skulle "further the noble cause of socialism and Marxism-Leninism in South Africa."¹⁷⁹

Spørsmålet om de skulle offentliggjøre partiets eksistens hadde lenge delt partiet, og det var en veldig kontroversiell avgjørelse da den ble tatt. En gruppe var i mot å stå frem offisielt fordi dette kunne være til skade for det nære samarbeidet man hadde utviklet med ANC i løpet av 1950-tallet. En annen gruppe følte at CP var i ferd med å bli et haleheng til ANC, og at deres spesielle rolle som spydspiss i kampen ville bli redusert, jo lenger de skjulte CPs eksistens. Slovo mente man hadde ventet for lenge, og selv om CP hadde en viktig rolle å spille i den samlede bevegelsen, var det også viktig at de sosialistiske målene og klasseperspektivet ikke ble borte.

Kotane hadde vært den fremste talsmannen for de som var i mot å stå frem. I følge Turok begrunnet Kotane dette med at han følte at det var for mye å tape på å gjøre det. Ikke bare ville de få ekstra mye uønsket oppmerksomhet fra politiet, men de ville igjen også kunne oppfattes som en trussel for ANCs rolle som den ledende kraften i kampen. Med seg i dette synet hadde Kotane de fleste andre svarte medlemmene i ledelsen, og denne gruppen hadde gjennom hele 1950-tallet vært i flertall og stemt ned forslagene om at partiet skulle stå frem offisielt.¹⁸⁰

Med unntakstilstanden og massearrestasjonene av kjente politiske aktivister, fikk sentralkomiteen i CP plutselig en annen sammensetning, og da forslaget om å stå frem da ble tatt opp, ble det til Kotanes forskrekkelse og protester, godkjent og gjennomført.¹⁸¹ Turok tilegger litt av motstanden hos Kotane hans personlighet, at han manglet mot, "barricado bravado courage," og at dette også fikk følger for hans innstilling til om man skulle ta opp en væpnet kamp eller ikke. Skillet mellom den pragmatiske og forsiktige Kotane og de idealistiske yngre lederne som drev hverandre fremover i kampen skulle bli større og utslagsgivende i tiden som kom. Turok mener at Kotane allerede her var bitter fordi partiet har stått frem offisielt, og det ble tydelig at han ikke lenger hadde fullstendig kontroll. Denne bitterheten kom i følge Turok til å ha stor betydning for hvordan Kotane ledet ANC i eksil. Kotane mente at den manglende forsiktigheten som fulgte i tiden etter at partiet sto frem, hadde ødelagt hele bevegelsen.

179 African Communist nr. 3 september 1960. Brian Bunting Collection, Mayibuye Center Historical Papers, Box 12.

180 Turok i intervju med Brian Bunting, 1974. Bunting papers, Mayibuye Centre Historical Papers, Box 29.

181 Turok i intervju med Brian Bunting, 1974.

Umkhonto We Sizwe, den væpnede kampen

Bakgrunnen for at motstandsbevegelsen tok opp den voldelige kampen, er viktig i denne fremstillingen, fordi det som skulle bli den ledende militære avdelingen i motstandsbevegelsen, Umkhonto We Sizwe, ”nasjonen spyd” (MK), ble opprettet som et samarbeid mellom deler av ANC og CP. MK hadde et åpent medlemskap for alle raser, men var et resultat av en opprinnelig separat utvikling av sabotasjegrupper både i CP og ANC. Dette understreker at CP og ANC på dette tidspunktet var separate organisasjoner, som selv om de samarbeidet nært, også opererte hver for seg. Med sabotasjeaksjonene viste MK at motstandsbevegelsen ikke aktet å la seg kue av den økte undertrykkelsen. Resultatet ble imidlertid at den sørafrikanske regjeringen tok i bruk enda flere midler for å utrydde motstanden inne i landet, noe den i stor grad lyktes med etter avdekningen av MKs hovedkvarter i Rivonia.

Etter at arbeidet etter unntakstilstanden i første omgang lenge hadde vært å etablere ANC illegalt, tok man igjen opp ideen om å bringe kampen et steg videre ved å starte væpnet kamp. Det har blitt diskutert hvem som var pådriverne i dette. Ifølge Bernstein hadde både CP og ANC startet separat med små enheter som forberedte og utførte små sabotasjeaksjoner. Kommunistene var først: Ved partikonferansen tidlig i 1961, ble det lagt frem et dokument som anbefalte å ta opp væpnet kamp. Turok bekreftet i intervju med Bunting i 1974 at han hadde vært med på å forfatte dette dokumentet. Enda viktigere i en historisk sammenheng er det kanskje at Turok i dette intervjuet bekreftet at Sisulu på dette tidspunktet var medlem av sentralkomiteen i CP, og at også Mandela var til stede på konferansen.¹⁸² Mandela skal ha sagt at det kunne bli vanskelig å få alle i ANC til å godta væpnet kamp, spesielt Luthuli.¹⁸³ I CP ble avgjørelsen om å ta opp den væpnede kampen tatt med stort flertall.

Dette var også den første CP-konferansen siden partiet hadde kommet ut offentlig, og i følge Bernstein følte man at CP nå hadde en annen rolle, og at det var mye viktigere å ha en offentlig profil og erklærte politiske mål enn bare den praktisk-politiske agendaen det lille, hemmelige lederskapet hadde operert med frem til da. Tom Lodge bekrefter dette hendelsesforløpet i sin bok. I følge Lodge hadde CP hatt en kort diskusjon hvor en midlertidig avgjørelse var blitt tatt. Denne avgjørelsen var å opprette små spesialiserte enheter i alle

182 Det har lenge vært kjent blant en rekke historikere at Sisulu var i ledelsen i CP, men bøker utgitt så sent som 1999 (Shubin) har valgt å skjule dette, antakelig fordi Sisulu på det tidspunktet ikke hadde stått frem som medlem. Turok sier ikke noe om Mandela var medlem av CP eller ikke.

183 Turok i intervju med Brian Bunting, 1974..

distriktene. Disse skulle først og fremst utdanne seg og gjøre seg kjent med hva slags kunnskap de måtte ha for å kunne ta opp en væpnet kamp.¹⁸⁴

Etter at Mandela hadde vært vitne til at man i CP stemte for å ta opp væpnet kamp fikk han i slutten av mai 1961 vite at det var blitt opprettet små grupper av ANC-medlemmer i byene som planla voldelige aksjoner.¹⁸⁵ I juni samme år tok han derfor dette spørsmålet opp til diskusjon med ANC NEC. Det ble da vedtatt at ledelsen ikke motsatte seg at noen av medlemmene, under ledelse av Mandela, skulle starte sabotasje grupper, men at dette skulle være separat fra ANC. Mandelas enheter talte raskt flere enn kommunistenes, men manglet praktisk kunnskap om våpen, eksplosiver og liknende.¹⁸⁶ Det var derfor naturlig at CP bidro med sin ekspertise på dette området, slik de pleide å gjøre i politiske saker. CP hadde gått til innkjøp av Lillieslief, en liten gård i Rivonia, rett utenfor Johannesburg. Denne gården skulle bli et slags hovedkvarter for all ulovlig aktivitet i årene som kom. I følge Bernstein beveget ANC og kommunistpartiet seg på dette tidspunktet i samme retning, men parallelt med hverandre, og uten å konkurrere.¹⁸⁷ Dette gjenspeilet forholdet ellers mellom organisasjonene, samarbeid på dette området ville være like uunnværlig for å lykkes som det hadde vært i enhver fredelig aksjon.¹⁸⁸

Det ble raskt tydelig at enhetene burde bli samlet under felles kommando, men dette bød på problemer. CPs enheter var tett knyttet opp mot partiets struktur, mens Mandelas enheter var uavhengige av ANC, og hadde egne ledere og regler. Å samle disse ulike gruppene kunne ikke foregå ved en enkel sammenslåing, det krevde endringer hos begge parter, og en helt ny struktur og nytt lederskap. Bernstein skriver at uten den gjensidige tilliten og broderskapet som hadde utviklet seg mellom lederne i ANC og CP på 1950 tallet ville opprettelsen av Umkhonto we Sizwe aldri vært mulig.¹⁸⁹

Representanter fra begge organisasjonene møttes, og etter en serie diskusjoner kom man til enighet om å danne en enkelt organisasjon med åpent medlemskap. Mandela ble valgt til sjefskommanderende, mens Sisulu og Slovo var de offisielle kontaktpersonene for sine respektive organisasjoner. Kommandostrukturen skulle være delt, med like mange medlemmer fra CP og ANC. Denne ledelsesstrukturen kan ses på som manifestasjonen av det samarbeidet som utviklet seg på 1950-tallet, og gjenspeiler den tilliten som hadde oppstått

184 Tom Lodge, *Black politics in South Africa since 1945*, (London: Longman, 1983), 233-234.

185 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 647. En kladd til Mandelas tale fra tiltalebenken ved Rivonia rettsaken.

186 Bernstein sier at da Mandela fikk sin godkjenning i NEC i juli hadde CP hatt sine enheter i aktivitet en stund allerede. Bernstein, *Memory against forgetting*, 230.

187 Bernstein, *Memory against forgetting*, 225.

188 Bernstein, *Memory against forgetting*, 230.

189 Bernstein, *Memory against forgetting*, 230.

mellom disse personene. Nå var kampen på et helt nytt nivå, ved å involvere seg på denne måten risikerte deltakerne livene sine. Bortsett fra CP ble MK den første organisasjonen som hadde helt åpent medlemskap for alle raser i Sør-Afrika.

Det er viktig å understreke at hendelsesforløpet slik det her er beskrevet er basert på Bernsteins memoarer og intervjuer som ble foretatt av Brian Bunting, med aktive MK-medlemmer, som Slovo og Turok på 1970-tallet.¹⁹⁰ Denne versjonen er i samsvar med hva Tom Lodge skrev i sin bok "Black Politics in South Africa since 1945" der han baserer seg på politiinformanten Gerhard Ludis informasjon.¹⁹¹ Versjonen har tidligere blitt kritisert av ulike historikere som Meli, Shubin og Karis som skriver at MK fra første stund var en samlet innsats fra begge parter.¹⁹² Dette synet stemmer overens med Bernsteins versjon, men unnlater å fortelle om det parallelle løpet ANC og CP hadde i forkanten av samlingen i MK.

Dette er et viktig poeng. Tidligere i oppgaven har ulike veteraner blitt sitert, for eksempel Tambo, hvor de har fortalt at det ikke eksisterte noen forskjell på CP og ANC i denne perioden. At det var et nært samarbeid hersker det nok ingen tvil om. Allikevel kunne det på grunn av den svært hemmelige organisasjonen av partiet være vanskelig for personer som ikke var medlemmer i CP å identifisere hvem som virkelig var det. Som Bernstein sier, var det to separate organisasjoner, men de hadde samarbeidet om alle de betydelige aksjonene de siste ti årene.

MK ble offisielt lansert med en rekke sabotasjeaksjoner mot strategiske statlige mål 16. desember 1961. I tiden som fulgte, kan den væpnede kampen beskrives som forsiktig. Den var allikevel viktig, fordi den traff en stemning i massene, som lenge hadde ønsket en mer aktiv motstand. Mandela vokste frem som den store lederfiguren. Han reiste i første halvdel av 1962 rundt i store deler av Afrika, og besøkte også England. Formålet med denne reisen var å samle kunnskap om væpna kamp og støtte til MK fra ulike statsledere og organisasjoner. Denne rundreisen fikk omtale i verdenspressen, og var et viktig ledd i oppbyggelsen av Mandela som en leder og helt i kampen, både inne i Sør-Afrika og utenfor landets grenser. Om MK hadde noe romantiske, naive og dumdristige mål, og aktiviteten deres bar preg av dette, skal en ikke undervurdere betydningen av at det var en organisasjon hvor hvite, svarte, indere og fargede kjempet sammen med fullstendig gjensidig tillit og med livet som innsats.

190 Bernstein hadde gode forutsetninger for å vite akkurat hva som skjedde, selv om han ikke selv var medlem av MK. Under perioden da dette skjedde var han heltidsansatt i partiet og hadde daglig kontakt med Mandela mens han levde i skjul i Rivonia. Bernstein, *Memory against forgetting*, 229.

191 Lodge, *Black politics in South Africa*, 234.

192 Shubin, *ANC: a view from Moscow*, 17-25, Meli, *South Africa belongs to us*, 146., Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 648.

Dette ble veldig klart fremstilt og kringkastet til en hel verden under Rivonia-rettssaken i 1964.

Rivonia-rettssaken

Denne rettssaken er viktig, ikke bare fordi den satte en effektiv stopp for all motstandsarbeid inne i Sør-Afrika, men særlig fordi de tiltalte, og spesielt Mandela, foran en hel verden forklarte den viktige rollen CP hadde hatt i utviklingen av ikke-rasisme i ANC.

11. juli 1963 ble nesten hele ledelsen av det som var igjen av motstandsbevegelsen inne i Sør-Afrika arrestert, etter at politiet hadde blitt tipset om deres hovedkvarter på Lilliesliefgården i Rivonia. Denne politiaksjonen tilintetgjorde det som var igjen av motstandsbevegelsen. Sammen med Nelson Mandela, som allerede sonet en dom for å ha forlatt landet uten pass, ble alle de arresterte ved Rivonia tiltalt under den nylig innførte "The Sabotage Act". Under denne nye loven risikerte de å bli dømt til døden. Muligheten for dødsstraff, i tillegg til den heltestatusen de allerede hadde oppnådd, gjorde at den påfølgende rettsaken ble fulgt med spenning verden over. De tiltalte gjorde det meste de kunne ut av dette, og deres vitnemål kan betegnes som av de aller viktigste bidragene til motstandskampen. Alle de tiltalte erklærte seg ikke skyldige, med ordene: "My Lord, it is not I, but the Government that should be in the dock today. I plead not guilty."¹⁹³ Dermed var listen lagt for en rettssak som først og fremst skulle bli en politisk kamp. Alle de tiltalte var klare over at det var stor sannsynlighet for at de skulle bli dømt til døden, men i sine forsvarstaler la de allikevel aldri skjul på sine politiske standpunkt. Deres ærlige, modige og sympatiske fremtreden sto i sterk kontrast til statsanklageren Percy Yutar. Yutar var en innbitt antikommunist som ikke la skjul på sitt politiske syn, han tok i bruk alle virkemidler for å vise at dette var statsforræderi av verste sort. Hovedsaken i tiltalen var at MK var en væpnet underavdeling av ANC som igjen var totalt dominert av CP, og at de sammen planla å starte en væpnet revolusjon i Sør Afrika. Alle de tiltalte var imponerende politiske figurer, og gjorde en fremragende innsats i rettsalen.¹⁹⁴ Det var allikevel Mandelas lange tale fra tiltalebenken som fikk overskriftene, og som skulle få en unik plass i oppbyggingen av ANC som den rettmessige lederen for det sørafrikanske folket både inne i Sør-Afrika og internasjonalt.

¹⁹³ Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 675.

¹⁹⁴ Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 674.

Mandelas heltestatus hadde vært voksende. Og som Karis skriver, var det ikke overraskende at en mann med hans evner, karakter, lederegenskaper og karisma i løpet av rettsaken overtok rollen som ANC fremste ansikt utad. I likhet med Sisulu hadde han en veldig respekt blant de som kjente ham personlig, men i rettssalen sto Mandela spesielt frem med sin nærmest kongelige fremtreden. Hans stolte og verdige væremåte, i kombinasjon med hans urokkelige mot og tro på at det var dem selv som hadde rett, bidro til hans heltestatus. I forhold til denne fremstillingen er talen viktig på grunn av det omfanget den er blitt sitert i litteraturen, men først og fremst fordi den ganske utdypende tar for seg ANCs forhold til kommunistene og samarbeid med andre raser.¹⁹⁵

I talens innledning benektet Mandela at ANC var under innflytelse fra utlendinger eller kommunister, men fremhevet at de i organisasjonen trodde sterkt på at Sør-Afrika tilhørte alle som gjorde landet til sitt hjem, uansett rase. Videre understreket han at de på ingen måte ønsket en rasekrig, selv om han bevisst hadde vært med på å starte en væpnet organisasjon, MK. Han la vekt på at ANC alltid hadde kjempet for et ikke-rasistisk demokrati, og unngått enhver handling som kunne skape splid mellom rasene.¹⁹⁶

Karis skriver at for å legge frem saken på en slik måte at den ville appellere til flest mulig, måtte Mandela ta for seg CPs rolle og påvirkning på ANC.¹⁹⁷ At Mandela gjorde dette hadde et snev av ironi, for blant de tiltalte som hadde vært aktive i motstandsbevegelsen, var det bare Mandela selv som ikke var medlem av CP. Mandela nektet for at han selv var kommunist, men innrømmet å være en sosialist påvirket av marxistisk tenkning. Han var heller ikke redd for å snakke varmt om den betydningen CP hadde hatt i kampen.

Mandela forklarte at han ikke hadde noe problem med å akseptere kommunister som sine venner, fordi CP gjennom mange år, var den eneste politiske grupperingen som behandlet svarte som mennesker og som sine likemenn. I hans ord var de ” de eneste som spiste med oss, snakket med oss, levde med oss og arbeidet med oss.”¹⁹⁸ Det kan ikke være tvil om at han her refererer til det nære vennskapet som hadde utviklet seg på 1950-tallet og som gjorde dette samarbeidet så unikt. På grunn av dette, sa Mandela, var det mange svarte i Sør-Afrika som sidestilte kommunisme med frihet. Disse hadde fått forsterket denne troen etter at regjeringen hadde innført en lov som gjorde kommunisme ulovlig, en lov de benyttet til å dømme alle som kjempet for de undertryktes rettigheter.¹⁹⁹

195 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 678.

196 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 771.

197 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 680.

198 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 788.

199 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 789.

Mandela sa videre at han ikke var sikker på om CPs politikk ville være det som passet den sørafrikanske situasjonen best på det nåværende tidspunktet, men at han heller ikke så bort i fra det. Han mente at den viktigste utfordringen som motstandsbevegelsen sto overfor var utryddelsen av rasediskrimineringen og innføringen av demokrati med basis i "the Freedom Charter", og så lenge CP jobbet for dette, var deres innsats velkommen. Han la til at han innså at CP utgjorde et av virkemidlene for å få inkludert så mange mennesker som mulig, fra ulike raser, i kampen.²⁰⁰ Sisulu gjentok mange av Mandelas poenger i sitt vitnesbyrd, hvor han også nektet for å være medlem av CP.²⁰¹

Karis gjør et poeng av at spesialister på kommunistisk politisk oppførsel kanskje ville påpeke at Mandela og Sisulu var hemmelige kommunister som bare skjulte sitt medlemskap for at ANC skulle beholde sin respektable fasade overfor sine ikke-kommunistiske tilhengere. Karis skriver videre at det har vist seg vanskelig å bevise en slik antagelse, men at de som kjenner Mandela og Sisulu beskriver dem som frie, sterke personligheter som først og fremst var afrikanske patrioter, og at det samme kunne sies om Tambo som var i eksil.²⁰² At det i ettertid har kommet frem at Sisulu ble medlem i CP tidlig på 1950-tallet og i følge Bernstein fungerte som det viktigste bindeleddet mellom CP og ANC, forandrer ikke så mye. Det understreker bare det nære forholdet som eksisterte på tvers av organisasjonene.

Rettsaken ble fulgt av internasjonal presse, og den ble for mange det første møtet med kampen mot apartheid. Også i FN ble det undertrykkende styret i Sør-Afrika satt på agendaen. Etter en appell fra Tambo, stemte man i FN med 106 stemmer mot 1(Sør-Afrika) for en kritikk mot sørafrikanske politiske rettssaker. FN utnevnte også en gruppe som skulle utarbeide en rapport om den sørafrikanske situasjonen. Denne rapporten ble lagt frem 20. april 1964 og karakteriserte Mandela og Luthuli som "men of outstanding political responsibility" som ble berømmet for sin ikke-rasisme. Rapporten anbefalte ganske naivt at alle folkets ledere, enten de var i fengsel eller i eksil, skulle få amnesti og samles til en stor nasjonal konferanse.²⁰³

Etter hvert som rettsaken nærmet seg slutten, økte også det internasjonale presset for at den sørafrikanske regjeringen skulle vise barmhjertighet. Bare to dager før den endelige dommen skulle falle, ba FNs sikkerhetsråd innstendig om at den sørafrikanske regjeringen

200 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 790.

201 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 680.

202 Karis, *From protest to challenge Volume 3*, 681.

203 Karis, *From protest to challenge Vol 3*, 681.

skulle avslutte rettsaken og gi alle de tiltalte, samt alle tidligere dømt for motstand mot apartheid, amnesti.²⁰⁴

Rettsaken hadde lammet motstandsbevegelsen inne i Sør-Afrika, og de som de siste årene hadde vokst frem som de viktigste lederne, var blitt sendt i fengsel, der de skulle sitte i nesten 30 år. De tiltalte hadde lyktes i å fremstå som en samlet gruppe av både hvite, svarte og én inder. Dette understreket motstandsbevegelsens ikke-rasisme i praksis. Måten de hadde opptrådt på i rettsaken, hadde gjort at deres innsats ikke ville bli glemt. Deres roller som symboler på frihet og politiske fanger skulle få like stor, om ikke større, betydning for motstandskampen som den innsatsen ANC gjorde i eksil. Etter at dommen hadde falt skrev *The New York Times*, "Most of the world regards the convicted men as ... the George Washingtons and Benjamin Franklins of South Africa, not criminals deserving punishment."²⁰⁵

Eksil

Perioden i eksil fra Rivonia-rettsaken i 1964 frem til ANC-konferansen i Morogoro i 1969, var den vanskeligste og minst aktive perioden i ANC siden Xuma hadde gjenopplivet organisasjonen i 1940. CPs innflytelse i denne perioden var minimal, og den ikke-rasistiske linjen i ANC fikk et tilbakeslag. I dette underkapitlet vil dette bli sett spesielt på hvordan ANC-ledelsen i Tanzania blokkerte CPs aktivitet der og hvordan det at de ulike rasene oppholdt seg i ulike deler av verden, bidro til at forskjellene rasene i mellom og gamle fordommer igjen dukket opp.

Rivonia-rettsaken plasserte kampen mot apartheid på agendaen, og selv om FN fordømte apartheidregimet, var de vestlige stormaktene forsiktige med å fordømme den sørafrikanske regjeringen. I et verdensbilde sterkt preget av den kalde krigen, brakte apartheidregjeringen stabilitet, og de vestlige landene var svært kritiske til frigjøringsbevegelsens sterke bånd til østblokken. Samtidig kan man nok argumentere for at den kjølige mottakelsen ANC fikk på regjeringnivå i mange vestlige land, gjorde at de økonomiske båndene østover ble enda viktigere. Man skal heller ikke undervurdere den rollen Sør-Afrika hadde som råvareprodusent for vestlige land. Blant folk flest bredte det seg

204 Karis, *From protest to challenge Volume3*, 682.

205 *New York Times*, 14. juni 1964.

derimot en klar stemning for fordømmelse av apartheidregimet, særlig hos liberalere og anti-etablissementgrupper som var ganske utbredt i 1960-årene.

Inne i Sør-Afrika tok kampen ny vending. Rivonia-rettssaken hadde lammet hele motstandsbevegelsen, de lederne som ikke ble fengslet, rømte landet. Razziaen som førte til arrestasjonene, blottla også hele infrastrukturen i undergrunnsbevegelsen, og det ble umulig å fortsette kampen inne i landet. Samtidig hadde apartheidregjeringen etter unntakstilstanden beveget seg i retning av en politistat. Innføringen av "90 Day Act" ga politiet muligheten til å fengsle hvem de måtte ønske for gjentatte perioder på 90 dager, uten *habeas corpus*. Tortur ble også i stor grad tatt i bruk i fengslene.

Motstandskampen flyttet seg derfor til eksil. Oliver Tambo hadde forlatt landet allerede i mars 1960, og hadde jobbet aktivt med å etablere ANC i ulike land i Afrika og Europa. I 1963 fikk han selskap av Moses Kotane og J.B. Marks i Tanzania, der de etablerte seg som et hovedkvarter for ANC. Tambo var fungerende president siden Luthuli var isolert i sitt hjem i Natal, og sammen med veteranene Marks og Kotane dannet de et meget sterkt lederskap, beskrevet av Ben Turok som et triumvirat.²⁰⁶

Parallelt med at ANC etablerte hovedkvarteret i Tanzania og samlet andre svarte som rømte i eksil, samlet hvite, fargede og indiske seg i landflyktighet i London. I følge intervjuer med Bunting og Reg September, var dette ingen overordnet plan, men et resultat av at man i en presset situasjon dro dit hvor man hadde kontakter, og hvor mulighetene for å tjene til livets opphold var best. Det var jo i mange tilfeller hele familier på flyttefot, og ANC var ingen pengesterk organisasjon.²⁰⁷ Forskjellene som det tette samarbeidet og den sosiale omgangen i Johannesburg hadde gjort uviktige, ble nå igjen tydelige. Uten det tette samarbeidet med ANC, mistet CP litt av sin rolle. De hvite fokuserte igjen på teori og fjernet seg fra den nærheten de tidligere hadde hatt til kampen. De geografiske avstandene og fraværet av viktige formidlere som Sisulu og Mandela, gjorde at forskjellene og mistenksomheten mellom de ulike nasjonale gruppene igjen fikk grobunn.

I London hadde medlemmene i eksil sine egne problemer. De møttes uformelt, deltok på ulike konferanser og jobbet med artikler for "The African Communist" og andre tidskrifter, men CP var her satt litt ut av funksjon. De klarte ikke å innkalle til møte i sentralkomiteen før i 1966 og kommunikasjonen med Afrika var svært dårlig. Det ble derfor forfattet et dokument som ble sendt til ledelsen i Tanzania for å understreke hva de ønsket å gjøre med situasjonen.

206 Turok i intervju med Brian Bunting, 1974..

207 Intervju med Brian Bunting, og Reg September, Cape Town, november 2002.

Dette dokumentet, med tittelen "Problems of the Congress Movement", la vekt på hvordan kongressalliansen hadde vært svært viktig i oppbyggingen av ikke-rasisme og for prestisje hos folket.²⁰⁸ Allikevel, fortsatte dokumentet, kunne man ikke hvile på laurbærene, men sto nå overfor enda større utfordringer. Som en løsning på disse problemene, ble det foreslått å opprette en ny form for allianse eller revolusjonær frontorganisasjon som var tilpasset de sørafrikanske forholdene. Videre ble det foreslått å kalle inn til et møte for å samle alle lederne i eksil og organisere et samlet råd slik at alle raser igjen kunne ha en kanal å jobbe gjennom. Dette rådet skulle ha den formen som kongressalliansen opprinnelig hadde, siden det var nettopp gjennom den at motstandsbevegelsen hadde oppnådd sine største fremganger. De foreslo derfor en "Council of War", en gruppe som skulle planlegge og styre strategien for hele motstandsbevegelsen med støtte fra alle delene av kongressalliansen.²⁰⁹

For å svare på dette forslaget, møttes Moses Kotane, J.B. Marks og Duma Nokwe i Dar 24. august 1966. I sitt svar sa de seg enige i at jo mer samlet de ulike nasjonale gruppene sto i kampen, desto sterkere var de. Inne i Sør-Afrika hadde kongressalliansen vært et bevis på dette. Derfor stilte de seg positive til å diskutere etableringen av en slik "Council of War", men at det måtte skje på et "top level meeting" under ledelse av ANC, som dessuten også skulle bestemme hvem som skulle delta. De understreket videre at innkallingen til et slikt møte var en hastesak.²¹⁰

Disse dokumentene er viktige fordi det er svært få kilder fra denne perioden, noe som understreker mangelen på kommunikasjon, noe som i seg selv var årsaken til problemene. Det var ganske betegnende for situasjonen at selv om dette ble betegnet som en hastesak, så skulle det ta over tre år før den nasjonale konferansen fant sted. Dette kan forklares ved å se litt nøyere på situasjonen i Tanzania.

Ledelsen i Tanzania hadde ingen lett oppgave. Den skulle gjenoppbygge ANC og MK i eksil, men hadde lite penger, lite ressurser i form av folk med militær utdanning, liten eller ingen kontakt med Sør-Afrika, lederskapet var brutt opp, og det var en utfordring å gi den strøm av unge rekrutter som rømte fra politiet i Sør-Afrika noe fornuftig å gjøre. Derfor spredde det seg misnøye og en viss degenerering i oppførselen i ANC-leiren.²¹¹

208 Det hadde blitt tatt en avgjørelse om at bare ANC av de fire organisasjonene i CA skulle eksistere i eksil.

209 "Problems of the Congress Movement" s.1-8 Reg September Papers Mayibuye Archives, Box 70.

210 Vedlagt ved dokumentet var en liste over passende personer: Cachalia, Naicker, Dadoo, Shope, Gaetsiwe, Alexander, Harmel, Turok, First, Slovo, Bunting, Altman, September, La Guma og Phillips.

211 Karis, *From protest to challenge Volume 5*, 28.

I ANC-litteraturen er det blitt lagt vekt på den heroiske innsatsen og utholdenheten til de gamle lederne i Tanzania under veldig vanskelige forhold.²¹² Karis skildrer forholdene på en litt annen måte, og fokuserer på et klagebrev forfattet av Ben Turok. Denne fremstillingen vil fokusere ekstra på Turoks erfaring og problemer med å få ta aktivt del i kampen i Tanzania, og hvordan hans brev belyste problemene som i sin tur ledet til endringene i Morogoro i 1969.

Ben Turok hadde samarbeidet tett med Kotane under unntakstilstanden i 1960. Han var en veteran i både CP, MK og COD, men hadde blitt fengslet etter en sabotasjeaksjon i regi av MK og reiste til Tanzania for å fortsette kampen etter at han kom ut av fengsel. Der møtte han sterk motvilje fra Kotane, som i følge Turok var veldig kjølig og uvillig til noen som helst diskusjon rundt CPs rolle. Turok forklarte dette med at Kotane beskyldte de hvite i CP for det som gikk galt i Sør-Afrika. Kotane mente at det var disse som hadde tvunget gjennom relanseringen av partiet offentlig, og at det var de som var pådriverne for den uforsiktede opptreden i MK som til slutt førte til Rivonia-rettsaken. I følge Turok var Kotane bitter, både fordi han mistet noe av den totale kontrollen han hadde hatt tidligere, og fordi han ikke var en del av de nære sosiale båndene som ble knyttet innad i den gruppen som drev frem MK. I Tanzania fikk han igjen muligheten til å styre på denne måten etter at han allierte seg med Tambo, som delte Kotanes syn om at et synlig CP kunne være til skade for motstandsbevegelsen.²¹³ Kotane og Tambo var også bekymret for hvordan et synlig CP kunne skade forholdet til andre land, spesielt Tanzania. Joe Slovo har i ettertid støttet Turok i hans syn på hvordan Kotane tok det på egen kappe å representere CP sine ønsker i Tanzania, og hvordan han derfor ikke så noe behov for å ha fungerende CP-strukturer der. Konsekvensen av dette var at Kotane motarbeidet all CP-aktivitet i Afrika, og i praksis nedla partiet der.²¹⁴ Kommunikasjonen mellom ANC i Afrika og de som var i eksil i Europa, var svært dårlig. Det var tydelig at kommunistene i London uten nærkontakt med ANC også mistet noe av sin rolle i motstandsbevegelsen. (Utover selve partiarbeidet gjorde kommunistene noe nytte for seg, de var med på å bygge opp den britiske anti-apartheid bevegelsen, og bidro sterkt til oppbyggingen av legenden rundt Nelson Mandela). Slovo var egentlig i toppledelsen i MK, men mangelen på kommunikasjon ble illustrert tydelig av hvordan han fikk vite om MKs

212 Meli, *South Africa belongs to us*, 161, Bunting, *Moses Kotane*, 280.

213 Intervju med Turok, Cape Town, november 2002, og med i intervju med Brian Bunting, 1974.

214 Slovo i intervju med Brian Bunting, 1974.

største og for så vidt eneste aksjon på hele 1960-tallet, Wankie-operasjonen, ved å lese om den i engelske aviser.²¹⁵

Etter å ha sendt en formell klage til Kotane om fraværet av CP i Afrika, fikk Turok til svar at Kotane ikke så noen grunn til å gjenopprette kommunistpartiet på den tiden fordi det var umulig å ha et fungerende CP sammen med ANC under de eksisterende forholdene i Tanzania. Det ville i følge Kotane skape et unaturlig skille, og samtidig gjøre det mye vanskeligere å få lov til å oppholde seg der.²¹⁶ Kotanes syn var ikke representativt for alle i Tanzania. CPs innsats i MK, og påvirkningen av mange av deres dyktige medlemmer og ledere på slutten av 1950- og begynnelsen av 1960-tallet, hadde ført til at mange av de mest dedikerte motstandskjemperne som nå befant seg i eksil, enten var medlemmer av partiet, eller sympatiserte med det.²¹⁷

Forsøk på å starte opp forelesninger om marxisme eller små partigrupper, ble imidlertid slått ned på av Kotane. Dette står i sterk kontrast til det bildet av et kommunistdominert ANC som den sørafrikanske regjeringen og til dels vestlige stormakter uttrykte.

Det var et klart ønske om at noe måtte skje. Moses Mabhida, veteran i bevegelsen og rett under Kotane, Marks og Tambo i ledelsen i ANC, var en av dem som ønsket CP på banen igjen i Afrika. Da Turok, i frustrasjon over ikke å få delta i kampen, skrev et brev til ledelsen i CP i London, ytret Mabhida et sterkt ønske om at han måtte gjøre noe for at CP skulle bli gjenopprettet i Tanzania. Mabhida følte ikke at han i sin posisjon kunne ta kontakt med ledelsen i London, men ville at Turok skulle inkludere i sitt brev at dette var et sterkt ønske blant soldatene, men at alle forsøk ble blokkert av Kotane, Marks og Tambo.²¹⁸

Alt dette foregikk i tiden etter at ledelsen i Tanzania hadde betegnet det som en hastesak å involvere de ulike gruppene i kampen igjen. Turok hevder at motvilje fra Kotane og Marks førte til at det tok så lang tid. Samtidig som Turok ytret sine bekymringer for CPs forsvinnende rolle i kampen, skrev en av deltagerne fra Wankie-kampanjen, den unge kommunisten Chris Hani, et memorandum til ANC, med en kritikk av kampanjen og ANC i sin helhet. Hani mente også at det var helt nødvendig at CP igjen fikk en rolle i bevegelsen.²¹⁹

215 Wankie operasjonen var en samlet aksjon med en geriljastyrke fra Zimbabwe, ZAPU, for å etablere MK-enheter i Sør Rhodesia og også infiltrere til Sør Afrika. Aksjonen var mislykket, men har fått en legendarisk status i ANC-historien for dens heroiske utførelse og slagkraft mot en rhodesisk og sørafrikansk overmakt. Slovo var blitt erklært uønsket i Tanzania, og dette gjorde hans rolle vanskeligere. Karis, *From protest to challenge Volume 5*, 27.

216 Turok i intervju med Brian Bunting, 1974.

217 Karis, *From protest to challenge Volume 5*, 28.

218 Turok i intervju med Brian Bunting, 1974.

219 Karis, *From protest to challenge Volume 5*, Bunting, *Moses Kotane*, 34.

Brevet fra Hani ble sett på som en direkte utfordring av lederskapet i ANC, og var en modig innsats av Hani når man tar i betraktning hvordan motstand tidligere hadde blitt slått ned på. I følge Slovo risikerte Hani livet med dette memorandumet, men det viste seg at denne kritikken var det som skulle til for å sette hjulene i ANC-maskineriet i gang igjen. I stedet for å kaste Hani ut av ANC, innkalte Tambo til en utvidet konsultativ konferanse i Morogoro i april 1969. Både Slovo, Turok og Hani legger vekt på at Kotane på denne tiden var innlagt på sykehus i Moskva for behandling for slag, og ikke hadde noen del i denne avgjørelsen.²²⁰

Disse første årene i eksil blir ofte sett på som de mørkeste i ANCs historie. Mangelen på ressurser i tillegg til den geografiske spredningen av den lille gruppen ledere som ikke var fengslet, bidro til at aktivitetsnivået var svært lavt. Det ble tydelig at fraværet av et aktivt CP, og samarbeid rasene i mellom i disse årene, gjorde at hele motstandbevegelsen mistet noe av det som hadde gjort kongressalliansen til en betydelig utfordrer for apartheidstaten på 1950-tallet. Dette ble uttrykt av både Turok og Hani i deres innsigelser mot ledelsen i Tanzania, og var en direkte årsak til at ANC innkalte til en konferanse i Morogoro for å forsøke finne en løsning på disse problemene.

Morogorokonferansen

Denne konferansen er en naturlig avsluttende avgrensning for denne oppgaven, da ANC her åpnet opp for medlemskap av alle raser i eksil. Et overveldende antall kommunister ble også valgt inn i ledelsen i ANC. Ut fra disse endringene kan man tolke det dit hen at fraværet av både kommunistisk innflytelse og ikke-rasisme ble sett på som årsaker til ANCs problemer i eksil.

Da Oliver Tambo kalte inn til en konsultativ konferanse for ANC i Morogoro i Tanzania i april 1969, var det i første omgang som et resultat av den kritikken Chris Hani hadde rettet mot ledelsen i ANC. Omfanget av de innbydelsene som ble sendt ut og forberedelsene som ble gjort, viste allikevel at dette var et seriøst forsøk fra ANC på å rette opp de problemene som Slovo har beskrevet som de mørkeste i motstandsbevegelsens historie.²²¹

Siden det bare var en konsultativ konferanse, hadde ledelsen i Tanzania invitert delegater ikke bare fra ANC, men også fra CP. På plass i Morogoro var det derfor 70

220 Intervjuer med Brian Bunting, 1974. Bunting papers, Mayibuye Centre Historical Papers, Box 29.

221 Slovo i intervju med Brian Bunting, 1974.

delegater fra Sør-Afrika, Tanzania, Zambia, Algerie, Egypt, Storbritannia, Øst-Tyskland Sovjetunionen og India. Blant disse var det elleve spesielt inviterte fra andre organisasjoner: fem indere, tre hvite og tre fargede. Konferansen samlet derfor så godt som hele ledelsen av den gamle kongressalliansen, hvis man ser bort fra dem som satt fengslet i Sør-Afrika. I forkant av konferansen hadde ledelsen i ANC oppfordret til at man skulle sende inn forslag til hvordan ANC kunne forbedre organisasjonen. Dette var en ny linje fra det som hadde vært et mye kritisert og mindre demokratisk styre under Kotane. På selve konferansen fulgte ledelsen opp denne linjen ved at alle forslag og endringer ble diskutert i plenum.

I forkant av konferansen hadde alle medlemmene i NEC sagt opp sine plasser for at en effektivisering av ledelsen skulle gjøres lettere. Dette gjorde det mulig å redusere antallet plasser i NEC fra 23 til 9, slik at de lettere kunne møtes. Selv om det bare var en ”konsultativ” konferanse, ble det foretatt viktige endringer i forhold til medlemskap og lederskap som hadde vært diskutert i en årrekke. Den viktigste endringen var antagelig at ANC åpnet for medlemskap for alle raser i eksil, men at NEC fortsatt var forbeholdt svarte. Det ble også opprettet en ”Revolutionary Council” som skulle arbeide med å integrere politiske og militære mål i organisasjonen. Dette rådet skulle svare direkte til NEC og inneholdt én hvit, (Slovo) én farget, (September) og én inder, (Dadoo). Konferansen godkjente og godtok dokumentet ”Strategy and Tactics” som et sett nye retningslinjer for ANCs rolle i kampen.

Hva var så resultatet av alle disse forholdsvis store endringene? Flere av endringene hadde vært diskutert i forkant av konferansen, og har blitt belyst tidligere i oppgaven i brevene fra Turok og ledelsen i London. Valget om å åpne for medlemskap for alle raser ble tatt for å kunne inkludere dem som var falt utenfor da det ble besluttet at ANC skulle være den eneste av kongressene i kongressalliansen som skulle etablere seg i eksil. Hensikten var å forbedre det ikke-rasistiske samarbeidet som var en av kongressalliansens styrker, og å forbedre kommunikasjonen mellom medlemmer i de forskjellige landene.²²²

Karis mener at dette først og fremst var et akademisk spørsmål, siden MK var åpent for alle, og ikke-afrikanere ble invitert på møter i ANC NEC, eller for å representere ANC internasjonalt.²²³ Allikevel ble endringen møtt med motstand, ikke bare fra noen afrikanister, men også fra noen hvite i CP, spesielt Slovo, som mente det kunne skade ANCs ansikt utad som en leder for de afrikanske massene. Mye av kritikken i forkant av konferansen hadde vært om CPs reduserte rolle i kampen. Det hadde vært et klart uttrykk for at partiet spilte en viktig rolle i kampen, og at deres fravær, spesielt i Afrika, hadde skadet hele bevegelsen. CP

²²² Intervju med September, Cape Town, november, 2002.

²²³ Karis, *From protest to challenge Volume 5*, 36.

fikk på mange måter sin oppreisning med denne konferansen. Selv om deres medlemskap var skjult, og det ikke var så lett for utenforstående å vite hvem som var medlemmer eller ikke, så må det faktumet at det på Morogoro-konferansen ble valgt inn et stort flertall av kommunister i viktige posisjoner, regnes som et steg i retning av et fornyet, tettere samarbeid mellom ANC og CP. Av ni medlemmer i NEC, var det bare presidenten, Tambo og Mzwai Piliso som ikke var kommunister.²²⁴ De tre ikke-afrikanske medlemmene i "the Revolutionary Council" var også kjente ledere i CP.

Slovo var dessuten forfatteren bak "Strategy and Tactics" og i Karis beskrivelse av programmet, skriver han at det hadde mange fellestrekk med CP sitt eget program "The Road to South African Freedom" fra 1962.²²⁵

*

Oppsummerende kan en vel derfor si at Morogoro-konferansen var et forsøk på å gjenopplive kongressalliansen og dens fokus på ikke-rasisme, samtidig som det var et steg til venstre for ANC. Det er kanskje litt ironisk, men betegnende for situasjonen, at den mest kjente svarte kommunisten i Sør-Afrika gjennom tidene, Moses Kotane, ikke var til stede på det som kan ses på som en gjenoppliving av det nære samarbeidet mellom CP og ANC. Mye tyder på at hans fravær var nødvendig, fordi han med sin store innflytelse og makt i mange år hadde motarbeidet mange av de endringene som ble foretatt ved konferansen.

Det er viktig å understreke at disse endringene kom etter det som har blitt beskrevet som de mest åpne og demokratiske diskusjonene som var blitt gjennomført i ANC på lang tid.²²⁶ ANC hadde gjort et seriøst forsøk på å takle problemene som hadde oppstått i eksil. Medlemmene på alle nivåer, hadde fått muligheten til å komme med sine innsigelser, og med nytt åpent medlemskap og økt samarbeid med CP skulle ANC igjen forsøke å utfordre apartheidregjeringen.

224 De andre medlemmene, Alfred Nzo, J.B. Marks, Moses Mabhida, Moses Kotane (som fortsatt lå på sykehus i Moskva, men ble valgt inn i sitt fravær), Joe Matthews, Thomas Nkobi og Flag Boshielo har alle på et eller annet tidspunkt stått frem som medlemmer av CP.

225 Karis, *From protest to challenge Volume 5*, 36.

226 Mayibuye Special Conference Issue No. 10 mai 1969, 5, 10, Mayibuye Center Historical Papers, Yusuf Dadoo Collection, Box 4.

Kapittel 7 Avslutning

Hva var rollen til de sørafrikanske kommunistene i utviklingen av en ikke-rasistisk linje i ANC fra 1940 til 1969?

Denne oppgaven har fulgt ANC fra å være et liten organisasjon som kjempet for sitt politiske liv i 1940, gjennom etableringsfasen som den eneste reelle organisasjonen for de svarte massene under de store aksjonene på 1950-tallet, til eksilperioden der de slet med egne problemer. Allikevel hadde ANC, for en hel verden etablert seg som den rettferdige lederen av et undertrykt sørafrikansk folk ved oppgavens slutt i 1969.

Ved oppgavens utgangspunkt i 1940 var ANC en organisasjon som var åpent utelukkende for svarte medlemmer. Med Xuma som leder, var det et fokus på ikke-europeisk samarbeid, og særlig samhold mellom stammene. Forholdet til de hvite bar fortsatt preg av mindreverdigheitskomplekser og de store forskjellene i samfunnet. Organisasjonen var klart preget av de klare skillene mellom de ulike rasene i det sørafrikanske samfunnet, men var ikke på noen måte rasistisk. De utelukkende medlemsbetingelsene var et resultat av den segregerte hverdagen, og ble sett på som naturlig i en interesseorganisasjon for svarte. ANC arbeidet i første omgang med å styrke organisasjonen innad. Samtidig med dette, kom det en rekke nye ledere inn i ANC fra ungdomsorganisasjonen ANCYL, som var svært opptatt av afrikansk nasjonalisme og de svartes integritet. Med disse i spissen gjennomgikk ANC en betydelig utvikling, og vokste i løpet av 1950-tallet til å bli en organisasjon som samarbeidet tett med representanter fra alle raser i den aktive kongressalliansen. Dette samarbeidet nådde et høydepunkt i 1961, med opprettelsen av MK som en væpnet organisasjon for hele motstandsbevegelsen, åpen for alle raser. Dette tette samarbeidet ble kringkastet til en hel verden gjennom Rivonia-rettssaken som ble avsluttet i 1964. Rettssaken utgjorde på mange måter slutten på den aktive motstandskampen for kongressalliansen inne i Sør-Afrika. I eksil gjennomgikk ANC en rekke problemer, og perioden fra 1964 til 1969 blir ansett som den vanskeligste i organisasjonens historie. En av hovedårsakene til dette, var mangel på kommunikasjon og samarbeid mellom de ulike rasene i motstandsbevegelsen. Ledelsen i ANC tok tilslutt konsekvensen av dette, og det ble ved Morogorokonferansen i 1969 foretatt en rekke endringer, hvor den viktigste var at ANC åpnet medlemskapet i eksil for medlemmer av alle raser.

Hva var så kommunistenes rolle i denne utviklingen? Kommunistens påvirkning kan deles inn i to, en *formell* påvirkning gjennom CPs offisielle retningslinjer og handlinger, og *uformell* påvirkning gjennom kommunistens rolle som personer, uselviske idealister,

kompetente intellektuelle, festarrangører og kamerater i kampen. Frem til kommunistpartiet ble forbudt i 1950, var det først og fremst gjennom den formelle kanalen de påvirket den ikke-rasistiske utviklingen i ANC. Under hele den perioden var CP det eneste politiske partiet som var åpent for alle raser. Partiet hadde allerede på 1930-tallet hatt et mål om at ANC skulle ta ledelsen i kampen, men helt frem til CP oppløste seg i 1950, ble dette hindret av at partiet var langt større og mer aktivt enn ANC. Med CPs oppløsning forsvant også denne formelle påvirkningen. Selv om partiet oppsto illegalt i 1953, forble det skjult frem til 1960, og produserte ikke noe i sitt eget navn under denne perioden. Den formelle påvirkningen fikk et lite oppsving med opprettelsen av MK med CP som en likeverdig partner med ANC. Siden dette imidlertid var illegalt arbeid foregikk det også i hovedsak i det skjulte og på et personlig plan. Etter at motstandskampen forflyttet seg til eksil, mistet partiet mye av sin rolle og CPs aktivitet ble til dels motarbeidet av ledelsen i ANC. Dette ble møtt med misnøye i store deler av bevegelsen. ANC tok konsekvensen av dette, og ved Morogoro-konferansen i 1969 var CP igjen på banen, men først og fremst med medlemmer som da virket aktivt inne i ANC.

Denne formelle påvirkningen er forholdsvis godt dokumentert i litteraturen. Karis m.fl. har gjort et imponerende stykke arbeid for å samle alle de tilgjengelige dokumentene fra denne tiden. Dette arbeidet er et enestående bidrag til forskningen på den sørafrikanske motstandskampen, noe som er understreket av at de andre verkene som har blitt brukt i arbeidet med denne oppgaven i stor grad henviser til Karis. Det at dette verket har satt så stor presedens for det som har blitt skrevet senere, formet i stor grad foroppfatningen i starten på arbeidet med denne oppgaven. Allikevel var det noen løse tråder, og gjennom nyere memoarlitteratur, intervjuer og enkelte kilder som Karis ikke hadde tatt i bruk, økte interessen for å se nærmere på hvordan kommunistene påvirket ANC i utviklingen av ikke-rasisme på et mer uformelt og personlig plan. Karis var også klar over denne mangelen ved hans arbeid, og hvor interessant dette temaet var, men at man måtte avvente historiske bevis som ennå ikke var tilgjengelige.²²⁷ Det er med små biter av slike bevis at denne oppgaven har rettet oppmerksomheten mot den uformelle påvirkningen som kommunistene hadde på ANC og dens forhold til ikke-rasisme.

Da kommunistpartiet ble forbudt og hele motstandsbevegelsen opptrådte samlet for å protestere mot dette, var det et virkelig vendepunkt for ANCs syn på samarbeid med andre raser. Ikke bare innså alle parter betydningen av dette forbudet for sine respektive organisasjoner. Det var nødvendig å stå samlet mot den felles trusselen, men fraværet av CP,

²²⁷ Karis, *From protest to challenge: Volume 5*, 37.

som lenge hadde vært den mest aktive parten i motstandsbevegelsen, gjorde også at ANC endelig kunne ta ledelsen i kampen. Med oppløsningen av CP forsvant også frykten for at partiet skulle ta over og dominere hele motstandsbevegelsen. Hvite, indere og fargede kunne fortsatt ta del i kampen, men nå under en klar ledelse av ANC. Den opprinnelige skepsisen mot samarbeid med andre raser som hadde vært til stede hos flere av de som etter hvert vokste frem som ledere i ANC var borte. Denne skepsisen var et resultat av den selvtilliten og integriteten som disse unge lederne hadde sett på som så viktig for at de i ANC skulle kunne ta ledelsen i motstandsbevegelsen. På denne måten var denne skeptiske innstillingen derfor også en forutsetning for en den tilliten som etter hvert tok dens plass. Når disse unge radikale så kom inn i ledelsen og frykten for CP ikke lenger var til stede, medførte denne selvtilliten at ANC på høyden av sin popularitet under "the Defiance Campaign" i 1952, tok initiativet til opprettelsen av COD og kongressalliansen, slik at hvite sympatisører igjen kunne ta en del i kampen. Denne selvtilliten og integriteten var også helt avgjørende for at ANC skulle kunne samarbeide enda nærmere med de andre rasene i den paraplyorganisasjonen kongressalliansen ble. Forholdene lå også til rette for at dette samarbeidet skulle kunne utvikle seg gjennom hele 1950-tallet.

Kommunistene viste at de forstod nødvendigheten av at ANC fremsto som lederen i motstandsbevegelsen ved at partiet forble skjult helt frem til 1960. Deres påvirkning ble derfor først og fremst på det praktiske og personlige plan, og den forfølgelsen som ikke bare kommunistene, men også de fremste lederne i ANC ble utsatt for, gjorde at de sammen ble en svært nært sammenknyttet gruppe. Den felles opplevelsen av å sitte sammen i rettssalen hver dag i fire år under "the Treason Trial" forsterket disse sterke personlige båndene, tilliten og forståelsen på tvers av raser i en slik grad at MK ble opprettet offisielt som en felles organisasjon i 1961, med åpent medlemskap og under delt ledelse av ANC og CP. At ikke-rasismen var den definerende faktoren i motstandsbevegelsen, og at skepsisen mot å samarbeide med hvite og indere hos den nye generasjonen ledere i ANC var borte, kom til uttrykk for en hel verden under Rivonia-rettsaken som ble avsluttet i 1964. I denne rettsaken sto hvite, svarte og én inder i fare for å bli dømt til døden for sammen å ha deltatt i en væpnet kamp mot apartheidregjeringen. Mandela fremsto i denne rettsaken som lederen for en rettferdig kamp, og uttrykte i sin mye siterte tale fra tiltalebenken hvor grunnleggende ikke-rasisme var i ANC og hvilken viktig rolle CP hadde spilt i utviklingen av dette.

Med fengslingen av disse lederne og den påfølgende flyttingen av kampen til eksil, kom gamle fordommer igjen til syne. Moses Kotane, som i stor grad styrte hele ANC de første årene i eksil, hadde ikke tatt del i det nære sosiale nettverket som hadde utviklet seg

mellom de forskjellige rasene i ledelsen i løpet av 1950-tallet. Han var av en annen generasjon, og oppgaven viser hvordan han i større grad var påvirket av mindreverdighetskomplekser enn den nye generasjonen ledere. Dette kom til uttrykk ved en bitterhet mot at kampen inne i Sør-Afrika hadde tatt en vending han ikke hadde ønsket. Denne bitterheten kan i stor grad forklare at Kotane, under eksilperioden, egenhendig begrenset CPs innflytelse i Afrika til det minimale. Forholdene i eksil var vanskelige. Kotanes lederstil kombinert med den geografiske avstanden mellom afrikanere i eksil i Tanzania, og indere, fargede og hvite hovedsaklig i London, gjorde at ANC gikk inn i en svært vanskelig periode, og det ikke-rasistiske samarbeidet var minimalt. Det var først etter at Kotane ble stilt på sidelinjen grunnet sykdom, at ANC kunne ta et oppgjør med sine problemer ved Morogoro-konferansen i 1969.

Ved å rette oppmerksomheten på disse uformelle personlige forholdene, har denne oppgaven derfor kunnet forklare mer detaljert om utviklingen av den ikke-rasistiske linjen i ANC, og hvilken viktig rolle dette faktisk har spilt i hele motstandsbevegelsen, enn Karis og den tidligere historielitteraturen har kunnet. Dette har vært mulig ved å ta i bruk noen kilder som ikke tidligere har vært brukt på samme måte, eller ikke har vært tilgjengelige. I første omgang har det kommet memoarer som har kastet nytt lys over enkelte begivenheter. Samtidig ble det også utført en rekke intervjuer med sentrale personer i motstandsbevegelsen under arbeidet med denne oppgaven. Svakheten med disse memoarene og intervjuene, er at de ser historien i lys av situasjonen slik den er i dag. Flere av forfatterne eller intervjuobjektene tar fortsatt en aktiv del i sørafrikansk politikk, og deres historier kan til tider bære preg av dette. Fraværet av kilder, grunnet forholdene kampen ble kjempet under, har medført at det for disse har vært mulig å skrive sin egen historie, og det er vinnernes historie. Mandelas biografi er det fremste eksemplet på dette. Oppgaven har noen steder rettet søkelyset mot hvordan denne biografien forholder seg annerledes til noen begivenheter enn andre kilder. Mandela har en unik rolle i sørafrikansk historie. Den statusen han har, kombinert med det omfanget hans biografi har blitt omsatt i, har bidratt til at hans syn på hvordan ting skjedde har blitt repetert så mange ganger at de blir oppfattet som sanne.

Blant kildene som var tilgjengelige i Sør-Afrika, var det en rekke intervjuer som ble foretatt av kommunisten Brian Bunting med medlemmer av motstandsbevegelsen i 1974. Disse intervjuene plasserer seg midt mellom den forskningen som ble gjort av Karis, og andre historikere i samtiden og memoarlitteraturen. Der intervjuobjektene til Karis var uvillige til å gå inn på detaljer som kunne være til skade for bevegelsen, åpnet de samme personene seg mer for Bunting i fortrolighet med at han aldri ville skrive noe som kunne være skadelig for

bevegelsen. Samtidig har disse intervjuene også den styrken at de ble foretatt i en tid hvor utfallet av kampen ikke på noen måte var klart, og en personlig agenda ikke var tilstede på samme måte som den kanskje er i memoarlitteraturen, eller i intervjuene fra 2002. I den grad denne oppgaven har basert seg på disse intervjuene, har dette blitt relatert til de andre tilgjengelige kildene. Allikevel har disse intervjuene bidratt til bedre innsikt i de personlige forholdene som utviklet seg på tvers av raser, og de har kunnet forklare hvordan enkelte personer som Sisulu, Slovo og Kotane i stor grad personlig formet den utviklingen motstandskampen fikk. Denne fremstillingen støtter Karis syn, at det ikke kan være tvil om at enkelte kommunister spilte en avgjørende rolle i motstandskampen, og kanskje i første rekke for utviklingen av ikke-rasisme, ikke bare i ANC, men i hele den sørafrikanske befolkningen. For å sitere Slovo:

”I think what people don’t credit is the role that the Party has played in willy-nilly getting across the concept of non-racialism, and of the liberation movement as a non-racist movement, with the participation of whites on the basis of complete equality over a long period of time. This has helped to get the concept sunk into the minds of at least thinking whites, that given an acceptance of basic democratic policies, whites have a place, an equal place in the struggle, and I think this is perhaps one of the unique contributions our party’s made.”²²⁸

Hvordan ANC prøvde å rette opp de problemene som hadde oppstått de første årene i eksil på Morogorokonferansen i 1969, ikke bare ved å åpne opp medlemskapet for alle raser, men også ved å inkludere kommunister i en mye større grad i ledelsen, viser hvor viktig de på dette tidspunktet mente dette var for å lykkes videre i den praktiske delen av kampen. Sammen med dette, og kanskje enda viktigere, var den måten Mandela og de andre tiltalte foran en hel verden hadde fremstått som fullstendige ikke-rasister som kjempet en rettfærdig kamp mot et undertrykkende styre under Rivonia-rettssaken. Den rollen disse lederne kom til å spille som symboler hadde antagelig mer å si for at ANC endelig igjen kunne stille til valg i 1994, enn den kampen organisasjonen hadde ført i eksil, også i årene etter 1969.

På mange måter var ANC aldri noen særlig vellykket motstandsorganisasjon. Medlemsmassen var aldri særlig omfattende, og den aktive motstanden utfordret aldri apartheidregjeringen reelt. Organisasjonen besto i hovedsak av noen få ledere, som allikevel har fått en helt spesiell rolle i verdenshistorien. Det at noen ledere kunne løslates etter nesten 30 år i fengsel for så fredelig å ta over styringen etter et av den moderne histories mest

228 Slovo i intervju med Julie Frederikse i Harare, 1988, Box 28, A1 2460, Julie Frederikse Collection, South African History Archives, University of Witwatersrand, Johannesburg.

undertrykkende styrer, i et land med enorme indre forskjeller både sosialt, kulturelt og økonomisk, kan ikke beskrives som annet en eksepsjonelt. Her er det gjort forsøk på å vise hvordan noen sørafrikanske kommunister bidro til utviklingen av en gjennomgående ikke-rasisme i ANC, noe som var den viktigste forutsetningen for denne fredelige revolusjonen.

Oppgaven er ikke noen fullstendig forklaring på hvordan dette forgikk. Med små bruddstykker av ny informasjon, som at Sisulu fra tidlig på 1950-tallet var i ledelsen i CP, at Bernstein forfattet "the Freedom Charter", eller at Kotanes bitterhet ovenfor gjenopprettelsen av CP offentlig i stor grad bidro til at han praktisk talt stengte partiet i eksil, har teksten allikevel forsøkt å forklare bakgrunnen for utviklingen av ikke-rasisme i ANC på en ny måte. Vel så viktig som den nye informasjonen som har kommet frem i dette arbeidet er alle de løse trådene som henger igjen. Mangelen på kilder har gjort det fortasatt eksisterer store hull i historien om motstandsbevegelsen. Særlig er dette sant for kommunistenes aktivitet i perioden før partiet ble gjenopprettet offisielt i 1960, men også for store deler av eksilperioden. Ved å vise at motstandsbevegelsen stort sett bare besto av et lederskapskollektiv, ønsker denne oppgaven å bidra til at man i fremtiden, ved å studere forholdene mellom disse lederne, kan samle noen av de løse trådene.

Litteraturliste

- Bernstein, Rusty. *Memory against forgetting*. New York: Viking, 1999.
- Bunting, Brian. *Moses Kotane: south african revolutionary*. London: Inkululeko, 1975.
- _____ *The rise of the South African reich*. Harmondsworth: Penguin, 1969
- Clingman, Stephen. *Bram Fischer: Afrikaner revolutionary*. Claremont: David Philip, 1998
- Drew, Allison. *Discordant comrades*. Aldershot: Ashgate, 2000
- Ellis, Steven /Sechaba, Tsepo. *Comrades against apartheid: the ANC and the SACP in exile*. London: James Currey, 1992
- Eriksen, Tore Linné. *Norway and the national liberation in Southern Africa*. Uppsala Stockholm : Nordiska Afrikainstitutet distributor: Almqvist & Wiksell International, 2000
- Everatt, David, "Alliance Politics of a Special Type: The Roots of the ANC/SACP Alliance, 1950-54, *Journal of Southern African Studies*, vol. 18, no. 1, mars 1992
- First, Ruth. *117 Days*. 2. utg. Middlesex: Penguin, 1982.
- Frederikse, Julie. *The unbreakable thread: non-racialism in South Africa*. London: Zed Books, 1990
- Gerhart, Gail, *Black power in South Africa: The evolution of an ideology*. Berkely: University of California Press, 1978.
- Karis, Thomas, *South African liberation: the communist factor*, "Foreign Affairs, Winter 1986/87, pp. 267-288.
- Karis, Thomas. *From protest to challenge: Hope and challenge, volume 2*. Stanford: Hoover, 1973.
- Karis, Thomas. Carter, Gwendolen. *From protest to challenge: Challenge and violence volume 3*. Stanford: Hoover, 1977
- Karis, Thomas. Gerhart, Gail. *From protest to challenge: Nadir and resurgence volume 5*. Indianapolis: Indiana University Press, 1997.
- Lazerson, Joshua. *Against the tide: whites in the struggle against apartheid*. Belville: Mayibuye Books, 1994

- Lerumo, Alfred (Michael Harmel), *Fifty fighting years: The communist party of South Africa, 1920-1971*. London: Inkululeko, 1971.
- Mandela, Nelson. *Long walk to freedom*. 2. utg. London: Abacus, 1995
- Marks, Shula og Trepido, Stanley "Introduction", *Journal of Southern African Studies*, vol. 18, no. 1, mars 1992
- Meli, Francis. *South Africa belongs to us: a history of the ANC*. London: James Currey, 1988.
- Ndebele, Nhlanhla. *ANC and the policy of non-racialism: a study of the membership issue*, *Politikon*, (2002) 29(2), 133-146
- Omer-Cooper, J.D. *History of Southern Africa*. 3. utg. London: David Philip, 1988.
- Shubin, Vladimir, *ANC: A view from Moscow*. Belleville: Mayibuye, 1999.
- Simons, H.J. / Simons, R.E. *Class and colour in South Africa 1850- 1950*. Harmondsworth: Penguin, 1969.
- Sisulu, Walter. *I will go singing*. Western Cape: Rustica, 2000
- Slovo, Joe. *The unfinished biography*. Randburg: Ravan, 1995.
- _____ *Sør Afrika- ingen tredje vei*. Oslo: Pax, 1978
- Switzer, Les. *South Africa's alternative press: voices of protest and resistance, 1880s- 1960s*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997

Kilder

Arkiver i Storbritannia

Institute of Commonwealth Studies, SOAS, University of London, Ruth First Papers.

Arkiver i Sør-Afrika

Mayibuye Centre Historical Papers, University of Western Cape, Cape Town

Brian Bunting Collection, Box 39, Box 12

Yusuf Dadoo Collection, Box 4

Reg September Collection, Box 70

South African History Archives, University of Witwatersrand, Johannesburg

Julie Frederikse Collection, Box 28

Intervjuer

Esther Barsel, 24 oktober 2002, Johannesburg

Dennis Goldberg, 28 oktober 2002, Pretoria

Brian Bunting, 18 november 2002, Cape Town

Reg September, 20 november 2002, Cape Town

Ben Turok, 21 november 2002, Cape Town (telefon)

